

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

ZNALOST ROMSKÉ KULTURY A TRADIC VE MĚSTĚ TÁBOR
Diplomová práce

Autor: Silvie Kováčová
17.dubna 2007

Vedoucí práce: PhDr. Eva Davidová, CSc.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma ZNALOST ROMSKÉ KULTURY A TRADIC VE MĚSTĚ TÁBOR vypracovala samostatně a použila jen pramenů, které cituji a uvádím v příložené bibliografii.

V Českých Budějovicích 17. dubna 2007

.....

Silvie Kováčová

Poděkování:

Touto cestou bych chtěla poděkovat za pomoc a cenné rady při vypracování mé práce PhDr. Evě Davidové, CSc. Poděkování patří též respondentům, kteří byli ochotni věnovat svůj čas předloženým dotazníkům.

OBSAH:

ÚVOD	7
1. SOUČASNÝ STAV	9
<i>1.1 Dějiny Romů</i>	<i>9</i>
<i>1.1.1 Původ Romů a jejich příchod do Evropy</i>	<i>9</i>
<i>1.1.2 Počátky pronásledování Romů</i>	<i>11</i>
<i>1.1.3 Počátky usazování Romů v českých zemích</i>	<i>12</i>
<i>1.1.4 Romové v první Československé republice</i>	<i>14</i>
<i>1.1.5 Osud Romů za druhé světové války</i>	<i>15</i>
<i>1.1.6 Osudy a cesty Romů v letech 1945 - 1989</i>	<i>16</i>
<i>1.1.7 Romové po roce 1989</i>	<i>18</i>
<i>1.2 Romové po vstupu do Evropské unie</i>	<i>21</i>
<i>1.3 Názvy Romů</i>	<i>23</i>
<i>1.4 Dělení Romů</i>	<i>24</i>
<i>1.5 Demografické údaje</i>	<i>27</i>
<i>1.6 Romové a identita</i>	<i>29</i>
<i>1.7 Mezinárodní romská vlajka a hymna</i>	<i>30</i>
<i>1.8 Mezinárodní den Romů</i>	<i>31</i>
<i>1.9 Romský jazyk</i>	<i>31</i>
<i>1.10 Vzdělávání Romů</i>	<i>32</i>
<i>1.10.1 Přístup Romů ke vzdělávání</i>	<i>32</i>
<i>1.10.2 Situace romských dětí před nástupem do školy</i>	<i>33</i>
<i>1.10.3 Romský žák na základní škole</i>	<i>34</i>
<i>1.11 Romská kultura a tradice</i>	<i>36</i>
<i>1.11.1 Bydlení</i>	<i>36</i>
<i>1.11.2 Odívání</i>	<i>37</i>
<i>1.11.3 Způsoby obživy, řemesla</i>	<i>38</i>
<i>1.11.4 Stravování a příprava jídel</i>	<i>40</i>
<i>1.11.5 Tradiční rodinné vztahy, obřady a obyčeje</i>	<i>40</i>

<i>1.11.6 Romové a náboženství</i>	44
<i>1.11.7 Hudba a písňový folklór Romů</i>	45
<i>1.11.8 Slovesnost a literatura</i>	46
<i>1.11.9 Romové a výtvarné umění</i>	47
<i>1.12 Romové ve městě Tábor</i>	49
<i>1.12.1 Vymezení základních problémů</i>	49
<i>1.12.2 Bydlení Romů ve městě Tábor</i>	50
<i>1.12.3 Subjekty zabývající se romskou komunitou ve městě Tábor a jejich aktivity</i>	51
<i>1.12.3.1 Aktivity realizované na úseku obce</i>	51
<i>1.12.3.2 Aktivity realizované na úseku neziskových organizací</i>	52
2. CÍL PRÁCE A HYPOTÉZY	54
<i>2.1 Cíl práce</i>	54
<i>2.2 Hypotézy</i>	54
3. METODIKA	56
<i>3.1 Výzkum 1</i>	56
<i>3.1.1 Metodický postup</i>	56
<i>3.1.2 Charakteristika zkoumaného vzorku</i>	57
<i>3.2 Výzkum 2</i>	57
<i>3.2.1 Metodický postup</i>	57
<i>3.2.2 Charakteristika zkoumaného vzorku</i>	58
4. VÝSLEDKY	59
<i>4.1 Výsledky výzkumu 1</i>	59
<i>4.2 Výsledky výzkumu 2</i>	77
5. DISKUSE	93
6. ZÁVĚR	100
7. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	102
8. KLÍČOVÁ SLOVA	107
9. PŘÍLOHY	108

Úvod

Romové představují jednu z výrazných etnických skupin. Většina z nich má společný indický původ, v podstatě společný jazyk, podobný historický vývoj, kulturu, tradice a hodnotové orientace. Tato specifika je spojuje do jednoho etnického celku v rámci Evropy i celého světa. Netvoří však homogenní a jednotlivý celek. Jsou rozlišováni nejen podle toho, kde se usadili a žijí, ale i podle svého vnitřního členění a zejména podle svého postavení a způsobu života. Celkové oficiálně uváděné odhady počty Romů v rámci Evropy se pohybují mezi 8-10 miliony a v rámci světa přibližně kolem 12-15 miliónů.

V České republice se počet Romů pohybuje na úrovni 200-300 tisíc (cca 2-3%) a tvoří tak početně nejvýznamnější etnickou menšinu. I když Romové žijí na území České republiky již několik staletí, jsou pro většinu ostatních obyvatel stále neznámí ve smyslu způsobu života, rodových tradic, způsobu myšlení a nazírání na svět.

Způsob života Romů a ostatního obyvatelstva je značně rozdílný, a to právě z důvodu odlišného pojetí života. Říká se, že Romové řídí svůj život srdcem a gadžové rozumem.

Romové představují etnikum s dlouhou a nelehkou historií a zvláště velkým kulturním bohatstvím. Řada příslušníků majoritní společnosti nemá povědomí o tom, že Romové jsou dodnes specifickou skupinou obyvatel, mající své kořeny, svou vlastní kulturu, tradice a zvyky. Romové jsou většinovou společností bráni jako celek, a to celek negativně se chovající, aniž by byla snaha či chuť o sebemenší poznání. Tato neznalost zcela určitě ovlivňuje i způsob, jakým je toto etnikum vnímáno.

Avšak tradiční způsob života Romů nabral také velkých změn, spíše upadá, zvláště v jazyce. V poválečných letech a ještě výrazněji v době současné, probíhají u Romů stále hlubší změny v jejich společenské pozici, ve způsobu života, kultuře a v hodnotové orientaci. Tradiční romské společenství se svými vnitřními zákony je mnohdy rozbito. Postupně došlo k negativní přeměně myšlení a chápání hodnot, kdy majetek a peníze kladou mladší Romové na první místo ve svém hodnotovém žebříčku. Mnozí při tom opouštějí své pozitivní tradiční hodnoty a projevují se tak, jak by bylo neslučitelné s hodnotami a vnitřními zákony, kterými se dříve Romské komunity řídili. Starší Romové, kteří byli vychováni tradičně a cítí své romství,

nejdou spokojeni se současnou situací a pochybují o perspektivním vývoji Romů jako celku. Nejzávažnějších změn doznala oblast duchovní kultury Romů, tj. vnitřních společenských vztahů, rodinných vztahů (i když pozitivně zůstává rodina jako nejvyšší hodnota), oblast víry, zvyků a obřadů a nejvíce hodnotový systém, utvářející vše ostatní. Řada současných Romů tedy nezná svou kulturu, tradice nebo dokonce se k Romům ani nehlásí a necítí své romství - romipen. Jedno romské přísloví dokonce praví, že člověk bez tradic je jako strom bez kořenů.

Oba tyto pohledy mohou hrát důležitou roli ve vzájemném porozumění a následném soužití Romů a příslušníků majoritní společnosti. Tento fakt mě také motivoval ke zpracování diplomové práce na téma Znalost romské kultury a tradic ve městě Tábor.

Ovšem nyní bych o sobě uvedla to nejdůležitější, které s volbou tématu souvisí asi nejvíce, a to, že i já sama pocházím z romské rodiny. Můj otec je Rom a matka původem Neromka - gadži. Zde záměrně uvádím slovo „původem“, protože v útlém dětství byla adoptována romskou rodinou, která nemohla mít své vlastní děti. Byla tedy vychovávána a vedena tak, jakoby se Romkou již narodila a také ona sama se za ni považuje. Společně se starším bratrem jsme tedy byli vychováni spíše v romském duchu.

Proč město Tábor? Je to mé rodné město a s místními Romy jsem se setkávala prakticky po celý život. V posledních sedmi letech i na profesní úrovni, neboť pracuji na Městském úřadě v Táboře, jako romská poradkyně.

Další a rozhodně ne v důležitosti poslední důvod je ten, že se touto problematikou na území města Tábora doposud nikdo nezabýval – toto jsem si objektivně zjistila.

Cílem této diplomové práce bylo na jedné straně zmapovat znalost romské kultury a tradic u romské komunity v Táboře a na druhé straně zmapovat znalosti romské kultury a tradic majoritní společností v Táboře.

1. Současný stav

1.1 Dějiny Romů

1.1.1 Původ Romů a jejich příchod do Evropy

„Skutečné dějepisectví Cikánů spočívá ve studiu jejich jazyka.“, uvádí výstižně Angus Fraser. Jedině romština ve všech svých podobách obsahuje nepřímé údaje o historických etapách života Romů i prožitku pouti jednotlivých romských skupin Asií, Afrikou a nakonec i Evropou. Jednotlivé vrstvy slovní zásoby tohoto jazyka prozrazují, ve kterém časovém období procházely či pobývaly romské velkorodiny v místech, kde se hovořilo jazykem, jehož slova a termíny přijala romština jako "kapsa". **(14)**

V Evropě žije asi šest miliónů lidí, kteří se od ostatního obyvatelstva liší tmavší barvou pleti, očí, vlasů, ale i odlišnou kulturou a jazykem. Nikde nemají svůj vlastní stát, všude, kde žijí jsou roztroušeni mezi místním obyvatelstvem. Někde je nazývají Cikány, Zingari anebo Gitanos či Gypsies. I oni sami sebe označují různě, nejrozšířenější je Roma, česky Romové. **(29)**

Dlouho se tvrdilo, že Cikáni - Romové pocházejí z Egypta. Dnes už je bezpečně známo, že jejich pravlast je třeba hledat v Indii, kde patřili k chudé skupině obyvatelstva, která žila kočovným způsobem. Živobytí si obstarávali kovářstvím, zpracováním kůží, hlíny, dřeva, výrobou košťat, chovem a prodejem koní, anebo bavili ostatní hudbou a tancem. Vědci se také domnívají, že v Indii patřili ke skupině Domů, kteří tam žijí dodnes. **(29)**

Z Indie emigrovali patrně za obživou. Odchod Romů z Indie probíhal v migračních vlnách vzdálených od sebe několik staletí, patrně v rozmezí 3. - 10. století n. l. Na cestě z Indie se romské skupiny zdržely v jednotlivých zemích nanejvýš dlouhou dobu. Dočasným domovem pro převážnou část z nich se stala Persie, kde se zdrželi asi 100 let. V Persii se od hlavního proudu směřující do Evropy oddělily skupiny Romů, které dále postupovaly na jihovýchod do Sýrie, severní Afriky a přes Gibraltar do Španělska. **(36)**

Dobu příchodu Romů do Evropy nelze přesně určit, protože se jednotlivé skupiny Romů rozptylovaly po Evropě nezávisle na sobě. Hlavní proud Romů přišel do Evropy z Malé Asie přes Balkán, kde jsou patrně přítomni od 12. století a poté postupovali do

střední Evropy. Historické záznamy jsou pro tuto dobu, stejně jako pro celé 12. - 13. století velmi nespolehlivé. Za nejstarší písemnou zmínku o výskytu Romů v Evropě lze také považovat záznam v rukopisu „Život svatého Jiřího“ sepsaný kolem roku 1068 mnichem z kláštera Iberon na hoře Athos. Hovoří v něm o lidech zvaných Asincan, Atsinganoi, kteří byli v Konstantinopoli známými čarodějníky. **(26)(17)**

Za nejstarší doklad o přítomnosti Romů v českých zemích se považuje Dalimilova kronika, sepsaná počátkem 14. století, ve které se uvádí, že v roce 1242 přišla do Českého království skupina asi 500 lidí. Této skupině říkali Kartasové, a to podle toho, že když prosili o chléb, říkali kartas bog (někteří badatelé se domnívali, že slůvko „bog“ je odvozeno od romského bokh = hlad, a že tedy šlo o Romy). **(29)**

Další z prvotních údajů o Romech na našem území je z doby krátce po roce 1400. V popravčí knize pánů z Rožmberka byl objeven záznam z doby krátce před rokem 1400, podle kterého jeden delikvent označil jako spoluviníka „cikána černého“. V té době se pohybovali střední Evropou v poměrně velkých skupinách vedených stařešinami, kteří si často počínali diplomaticky a pozoruhodně obratně. **(43)**

V 15. století pronikli Romové také do severní Evropy, a to ve dvou proudech. Západní proud směřoval do Německa, Francie, Španělska, Holandska, Dánska, Norska a Anglie, kde je jejich přítomnost doložena po roce 1500. Východní proud pak prošel přes Uhry a Slovensko do Polska, Finska a Švédska. Na Ukrajinu a do Běloruska přišli až v 18. století, na území Ruska byla již v této době část Romů z Arménie a Balkánu. Do Ameriky a Austrálie přicházeli až ve druhé polovině 19. století s ostatními přistěhovalci z Evropy. **(28)**

1.1.2 Počátky pronásledování Romů

Romové byli zpočátku za svých různě dlouhých pobytů nejen u nás ale i v celé Evropě přijímáni vcelku přátelsky a se zájmem. Byli považováni za příchozí z Egypta, kteří, jak o sobě sami rozšiřovali, jsou křesťanskými poutníky, jež si svojí poutí odpykávají těžký hřích. Tehdejší obyvatelstvo je obdarovávalo almužnou na další pout', od panovníků získávali ochranné listy. **(33)(26)**

Příznivé přijetí Romů v Evropě netrvalo dlouho. Od poloviny 15. století se vztah evropského obyvatelstva k Romům začal měnit. Představitelé tehdejší církve upozorňovali na to, že chování kočujících Romů se neshoduje s tehdejší představou o křesťanských kajících, za které se vydávali. Původní pohostinnost se postupně měnila v nedůvěru a otevřené nepřátelství. Romům začalo kruté období pronásledování. V jednotlivých zemích byli postaveni mimo zákon, odevšad je vyháněli. Na hranicích byly umístěny sloupy s tabulemi, na kterých bylo vyobrazeno to, co čeká Romy po překročení hranic, jako bylo mučení, zmrzačení či poprava. **(29)**

K tomu, že se v Evropě změnil postoj vůči Romům, přispělo v roce 1427 rozhodnutí pařížského arcibiskupa, které vylučovalo Romy z církve za porušování křesťanské morálky (nedodržování půstů, věštění, hádání z ruky a drobné krádeže). Zákony a nařízení byly téměř všude stejné. Zabití Cikána se nepovažovalo za zločin, proto v mnoha zemích docházelo k jejich masovému vyvražďování. Tento přístup k Romům trval až do poloviny 18. století. **(29)**

V Českých zemích se po jistou dobu chovali k Romům tolerantně. V 15. století zde byla přezdívka „Cikán“ dokonce projevem obdivu a uznání za statečnost. Od počátku 16. století byli Romové z Českých zemí vypovězeni. Postavení Romů v tomto období dokládá mandát Ferdinanda I. z roku 1556 podle kterého měli být romští muži trestáni mučením a smrtí a jejich ženy a děti měly být využívány k práci. **(29)**

Pronásledování Romů u nás dosahuje jednoho z vrcholů v roce 1697, kdy císař Leopold I. v novém dekretu postavil Romy ve všech císařských zemích mimo zákon a prohlásil je za psance. Na základě tohoto rozhodnutí mohli být kýmkoliv na potkání beztrestně zabiti jako lovná zvěř. Justicí byly romští muži trestáni popravou, ženy a děti mučeny s trvalými následky (uřezávání ucha, vypalování R - relegata - vyhoštěna). Nejvyšší intenzity dosáhlo u nás pronásledování Romů ve 20 letech 18. století. **(26)**

Zásadní změnu v přístupu k Romům jako první z evropských panovníků učinila osvícená panovnice Marie Terezie, která pochopila, že popravky a prohánění Romů nic neřeší. Sama však k tomuto názoru dospěla za určitou dobu. Vyhánění a represe probíhaly delší dobu i za její vlády. Reskriptem z roku 1749 nařídila vyhošťování Romů ze země, při dopadení mrskání, při novém návratu, smrt. Od roku 1761 přistoupila k realizaci programu asimilace a usazování Romů (roce 1763 se uskutečnil poslední hrdelní trest za potulku). Podstata nového přístupu (realizovala jej v Uhrách, Moravu zasáhl jen okrajově, Čechy vůbec) spočívala v omezení jejich migrace a usazování v nově budovaných koloniích. Tyto snahy měly zaručit asimilaci Romů s rolnickým obyvatelstvem. Pojmenování Cikán mělo být nahrazeno termínem Novomaďar (Uj Magyarok), či novorolník nebo novoosadník. Pod trestem bití holí Romové nesměli nosit tradiční oděv, provozovat tradiční řemesla, ovšem církevní sňatek byl povolen, ale zase pouze tehdy, kdy muž prokázal, že ji uživí. Také syn Josef II. pokračoval v záměrech matky, jeho snahy se více dotkly Moravy. V roce 1784 rozhodl o usazování Romů na statcích tzv. náboženského fondu, tedy na půdě odňaté zrušeným klášterům. Také kladl důraz na školní docházku, na vyučení řemeslu, povinnou návštěvu kostela a zlepšení hygienických podmínek. **(26)(31)**

1.1.3 Počátky usazování Romů v českých zemích

K usazování Romů docházelo nejprve na Slovensku a později v českých zemích, především na Moravě. Nešlo o žádný plošný proces hromadného usazování romského obyvatelstva v určitém časovém úseku. Usazování probíhalo postupně celá desetiletí a týkalo se jednotlivých Romů a jejich rodin. **(15)**

Usazování Romů v českých zemích nebylo nijak výrazně ovlivněno aktivitou osvícených panovníků, větší podíl na usazování měli sami Romové. I v rámci českých zemí však existovaly odlišné podmínky pro vznik trvalého osídlení. Zatímco v Čechách zůstávali Romové ještě ve druhé polovině 19. století neusazeni, na Moravě již v této době existovala řada tzv. romských táborů (zejména v okolí měst Uherský Brod, Uherské Hradiště, Kyjov). **(26)**

Zatímco v Horních Uhrách, v dnešním Slovensku, probíhalo usazování Romů o

století dříve, na Moravě lze zaznamenat počátky usazování jednotlivých Romů koncem 17. století. Morava svojí úrodností již dlouho lákala Romy k usazení. Počátky usazování Romů na Moravě jsou spjaty s působením některých šlechtických rodů. V Historickém kalendáři Ctibora Nečase je uvedeno, že krátce před rokem 1698 usadil Dominik Ondřej Kounic v Uherském Brodu romského kováře Štěpána Vajdu, řečeného Daniel, kterého pozval ze svého statku Raro u Gyoru v Maďarsku. Šlo zřejmě o prvního tzv. tolerovaného Roma, tj. Roma, který se usadil v některém z moravských měst s vědomím a podporou šlechtické moci. V roce 1747 však jeho potomek Václav Antonín Kounic vypověděl jeho potomky, kteří se zoufale snažili usadit v jiných moravských lokalitách. Některým z nich se to i podařilo. **(26)(31)**

Integrace usazených moravských Romů probíhala poměrně rychle. Dokladem je i to, že ještě před druhou světovou válkou právě z moravských Romů pocházeli vysokoškolsky vzdělaní Romové, JUDr. Tomáš Holomek, narozen v romském táboře u Svatobořic na Kyjovsku a první romský učitel Antonín Daniel, rodák z osady v Oslavanech u Brna. **(26)**

Osudy jednotlivých lidí a jejich motivů žít na jednom místě a sžívat se s okolním obyvatelstvem, se začaly slévat v širší proud usazování Romů v 18. století, kdy císařovna Marie Terezie a po ní její syn Josef učinili řadu pokusů přizpůsobit romské kočovníky neromskému obyvatelstvu. Jak jsem již uvedla v předchozí kapitole, v roce 1761 Marie Terezie vydala první nařízení týkající se Romů. Měli se nadále nazývat Novými Maďary a především měli být usazeni. Toto nařízení je počátek nového řešení "cikánského problému" také v našich zemích. Usedlí Romové se tedy usadili za Marie Terezie a živili se provozováním svých profesí nebo drobnými službami gádžům - neromům, sedlákům z vesnic, u kterých žili v osobitých sídelních jednotkách - osadách (dodnes se uchovaly zejména na východním Slovensku, kde jich lze napočítat téměř tři sta). **(26)**

Slibný proces integrace především moravských Romů přerušila a zničila druhá světová válka, kdy i integrovaní Romové byli spolu s ostatními Romy i míšenci z rasových důvodů likvidováni ve vyhlazovacích táborech. Skupina Romů tak přestala existovat. Většina Romů u nás žijících patří již do skupiny Romů slovenských. **(26)**

1.1.4 Romové v první Československé republice

Svobodné Československo po roce 1918 také nezaujalo k potulným Romům jiný vztah než předcházející státní moc. I nadále uplatňovalo omezující zákon o potulce z roku 1885, i když byli oficiálně uznáni za svébytnou národnostní menšinu. Stát i jednotlivé obce vnímaly Romy jako obtížné vagabundy, jimiž je nutné se zabývat jen proto, aby byli dostatečně sledováni, evidováni a příslušně kontrolováni. Tento záměr plnil i zákon o potulných cikánech, který dne 15. července 1927 přijalo po dlouhých přípravách (a nutno říci i pochybnostech) Národní shromáždění Československé republiky. Zákon znamenal ústup z principu občanské rovnosti, vyčlenění těch “po cikánsku žijících“ a tím vlastně předznamenal genocidu českých a moravských Romů za druhé světové války. **(33)(16)**

Těmto osobám byly vydány tzv. Cikánské legitimace, které měly těmto osobám sloužit jako průkazy totožnosti. Kočovat a tábořit bylo možné pouze v rámci jednotlivých rodin na základě kočovného listu. Tímto zákonem byli postiženy především Romové žijící v Čechách a na Moravě. Na Slovensku žila většina Romů usazeně v izolovaných romských osadách a zákon se tam příliš neaplikoval. Zákon dával možnost státní správě vyhlásit pro držitele legitimací zákaz vstupu na určitá místa (lázně, části měst). Zákon o potulných cikánech společně s nechutí obcí poskytnout Romům domovské právo se stal hlavní formou diskriminace Romů v této době. **(26)**

Na druhé straně je první republika je také dobou, kdy někteří Romové získávají středoškolské i vysokoškolské vzdělání. V roce 1926 byla založena první škola pro romské děti v Užhorodě. Ve třicátých letech vzniká také hudební škola pro Romy v Košicích. I přes diskriminační zákon o potulných Cikánech a další zákonná opatření byla zřetelná postupná integrace Romů do společnosti probíhající již od 19. století. Její výsledky byly evidentní zvláště v otázce vzdělávání. **(26)**

V době předválečné Československé republiky žilo ne jejím území několik základních skupin Romů, z toho převážná část patřila ke slovenským Romům, žijící na Slovensku. V Čechách a na Moravě patřila většina Romů k tzv. českým Romům. Méně bylo německých Romů (Sintů), kteří žili především v německy mluvících oblastech v

pohraničí, ale také v Praze. Nejmenší skupinu tvořili kočovní olašští Romové. Ke konci třicátých let se do Československa uchýlila řada romských rodin, které prchaly s nacistického Německa a okupovaného Rakouska. Ovšem zákon o potulných Cikánech zakazoval pobyt „cizozemských Cikánů“, proto byli němečtí Romové vyháněni zpět na německé území. Zákon o potulných Cikánech byl zrušen až v roce 1950. **(26)**

1.1.5 Osud Romů za druhé světové války

Genocida Romů, prováděná nacistickým režimem v celé okupované Evropě, patří k nejtragičtějším a současně k nejméně známým kapitolám druhé světové války. Spolu se Židy byli Romové druhou skupinou, na kterou se vztahovaly rasové zákony a opatření Velkoněmecké říše. Na území českých zemí bylo jejich praktickým důsledkem úplné vyvraždění Romů, kteří do té doby na tomto území žili, Romů usedlých i kočujících. **(15)**

Po okupaci českého pohraničí začala být na území, přiřazeném k Německu, okamžitě aplikována říšskoněmecká nařízení. Východiskem všech dalších opatření proti Romům na území Protektorátu Čechy a Morava byl výnos říšského vůdce SS z 8. 12. 1938, který již upravoval otázky „cikánského zlořádu“ z rasového hlediska. Ke konkrétnímu řešení cikánské otázky u nás, se přistoupilo tím, že nacistická moc nařídila provedení soupisu všech Romů, romských míšenců a osob, po cikánsku žijících, ze 17. 10. 1939. Jeden výnos pak následoval po druhém a jejich společným cílem bylo Romy zaevidovat, soustředit a zlikvidovat. **(33)**

Přípravy na koncentraci a vyhlazení Romů v Protektorátu Čechy a Morava vyvrcholily v roce 1940 otevřením dvou kárných a pracovních táborů pro asociály. V Čechách to byl tábor v Letech u Písku a na Moravě, v Hodoníně u Kunštátu. V roce 1942 byly změněny na sběrné tábory, kde vysoký počet Romů zemřel na břišní, či skvrnitý tyfus. Tábor v Letech existoval téměř rok a celkem zde bylo uvězněno 1 319 lidí, z toho 327 lidí zemřelo. Na místě, kde zemřelé pochovávali, byl 13. května 1995 za účasti tehdejšího prezidenta Václava Havla odhalen památník. Tábořem v Hodoníně u Kunštátu prošlo za dobu šestnáctiměsíční existence 1 317 vězňů, i zde byl v roce 1997 odhalen památník. **(29)**

V letech 1942 až 1944 byli romští vězni (Ti co přežili) z obou táborů v několika transportech dopraveni do různých vyhlazovacích táborů, především do Osvětimi – Březinky, kde téměř všichni zahynuli. Z celé komunity českých a moravských Romů, případně Sintů, která čítala před válkou několik tisíc osob (zhruba 7 000), se z koncentračních táborů v roce 1945 vrátilo pouze 583 lidí. **(32)**

1.1.6 Osudy a cesty Romů v letech 1945 - 1989

Důsledky 2. světové války byly pro Romy, zvláště v Čechách a na Moravě, hrozné. Nacistická genocida vyhladila v koncentračních táborech většinu českých a moravských Romů včetně Sintů. Zbylo zde také málo olašských Romů. **(5)**

Počet Romů však vlivem migračních vln velmi rychle stoupal. V roce 1947 se při sčítání obyvatelstva vykazoval počet (připadající na Čechy a Moravu), který činil 16 752 Romů. Pocity nemožnosti změnit svůj životní styl a odlehlost a zanedbanost romských osad, především na východním Slovensku způsobily, že odchod do Čech a na Moravu se jevil jako jediná možná šance. Jedná se o první velkou migrační vlnu slovenských Romů do českých zemí. Cílem byly především průmyslové oblasti a pohraničí, kde nacházely dostatečné možnosti a prostředky k obživě. **(14)(5)**

Vlastní struktura romského etnika se také měnila. Skupinu původních Cikánů českých a moravských představovalo po válce pouze pár desítek rodin. Převažující počet Romů v poválečném Československu tvořili slovenští Romové, dále menší skupiny maďarských a rumunských Romů, Sintů a specifická skupina tzv. olašských Romů - Vlachike Roma. **(5)**

V padesátých letech se však komunistický systém rozhodl, že cikánská otázka bude opět řešena. Romové byli v té době stále vnímáni jako problematická, nepřizpůsobivá asociální vrstva a za jediný účinný prostředek zvládnutí této neuspokojivé situace se považovala jejich asimilace. V říjnu 1958 schválil socialistický parlament zákon č. 74 o trvalém usídlení kočujících osob. Komunistický režim netoužil po ničem jiném, než aby Romové ztratili svoji originalitu, v případě skutečně kočovných Romů probíhalo usazení radikálními metodami. Policie uřezávala během nočních razíí maringotkám kola a odváděla, mnohdy střílela koně. Mnozí Romové se rozhodli i nadále setrvat v

maringotkách, jiní posléze podlehli soustavnému nátlaku a odstěhovali se do bytů, které jim stát poskytl. Právě z této doby pocházejí stížnosti na jejich „asociální chování“, kdy Romové prý odnášejí z bytů sporáky a vaří na nich venku před domy, přičemž v nich zatápějí vším, co lze z bytu odnést. **(1)**

Tato překotná urbanizace venkovského romského obyvatelstva (navíc zvyklého na prostředí romských osad lokalizovaných mimo slovenské vesnice) nemohla dopadnout dobře a také dobře nedopadla. Mnozí Romové, kteří na podobnou situaci vůbec nebyli připraveni, začali žít v těsném sousedství s neromskými sousedy, s jejich nároky a zvyklostmi, které neznali a kterým nerozuměli. Řada Romů zcela zaskočených naprosto jinou životní situací úplně selhala. Obrovské otřesy v soužití s první generací romského obyvatelstva ze Slovenska po roce 1945 byly mimořádně špatným vkladem do budoucnosti vzájemných vztahů a s jejich vzpomínkami se setkáváme dodnes. Obyvatelé českých zemí se tak po roce 1945 znovu, ale de facto poprvé, setkali s touto odlišnou kulturou, a to v intenzitě, která nesnesla srovnání s předválečným stavem. **(15)**

Pokud do roku 1965 byla migrace Romů ze Slovenska do Čech spontánním procesem, mezi lety 1965 až 1970 šlo o opatření státní politiky, o politiku tzv. organizovaného rozptylu. Podstatou tohoto opatření komunistické vlády byl především přesun Romů ze Slovenska do českých zemí a souběžná likvidace slovenských romských osad. Romové byli stěhováni do českých zemí „dobrovolně“, motivováni výkupní cenou (10 až 15 tisíc korun) svých většinou bezcenných chatrčí. **(16)**

V letech 1970 - 1989 se uplatnil ve státní politice vůči Romům program sblížení romské menšiny s majoritní společností. Bylo upuštěno od násilné asimilace, cílem příštích opatření se stala společenská integrace Romů, označených poprvé jako zvláštní etnická skupina. Potírání etnických specifík nedosahovalo ostře vyhocené podoby, jakou měla striktně asimilační koncepce předcházejícího období. **(33)**

Politika státních orgánů v letech 1945 - 1989 měla v důsledku dva základní aspekty. Na jedné straně došlo k formálnímu zrovnoprávnění Romů a ke zlepšení jejich materiální situace, tj. životní situace, přístup ke vzdělávání. Na druhé straně došlo k přetrhání a zničení tradičních vazeb a norem, protože Romové neměli možnost rozhodovat sami za sebe, celou tu dobu o nich rozhodoval stát.

1.1.7 Romové po roce 1989

„Přelom roku 1989 - 1990 znamená historický mezník v postavení Romů a u mnoha probuzení vztahu k vlastnímu romství, uvědomění si svého místa a potřeby činu.“ (5)

Období krátce po roce 1989 (zhruba do roku 1993) patřilo pro Romy a jejich ambice tedy k těm šťastným. Odhodlání připojit se k proudu změn, které dva zástupci Romů, Emil Ščuka a Jan Rusenko přednesli z letenské tribuny v prosinci 1989, symbolicky učinilo z Romů i v očích veřejnosti součást pozitivních politických změn. Tento jev měl i své politické vyjádření, v nových zákonodárných sborech se historicky poprvé objevili romští poslanci Občanského fóra. Ve Federálním shromáždění ČSFR byli čtyři zástupci z řad romské komunity a v České národní radě jich bylo šest. Vznikla politická strana Romská občanská iniciativa, která vládě předložila vlastní Koncepti řešení problematiky Romů v ČSFR. Tato koncepce byla vzata v úvahu Federálním ministerstvem práce a sociální věcí a poté Úřadem vlády při zpracovávání několika dokumentů, které vláda do roku 1993 schválila. **(15)**

Vedle tohoto procesu probíhal i jiný děj, který pohledem zvenčí nebyl viditelný. S odůvodněním, že jde o zrovnoprávnění Romů, se rušila nebo spíše zanikala všechna zvláštní sociální opatření z minulých let. Nový stát vsadil všechno na národnostní a tím i občanskou emancipaci Romů. Během formování státní podpory v rozvoji romské kultury, tradic, literatury..., však tiše a nenápadně, zato velmi rychle, probíhal strmý sociální propad většiny příslušníků etnických Romů. Romové přicházeli jako první skupiny obyvatel o práci, o sociální pomoc (nikoliv o sociální dávky) a nakonec (tento děj intenzivně probíhá v současnosti) také o bydlení. **(15)**

Zhoršení situace Romů dle Říčana:

Nezaměstnanost: Zkušenost, že mohou ztratit zaměstnání a že jim příslušný úřad ihned nezajistí jiné, byla pro Romy doslova šokem. Dříve platila pracovní povinnost, takže změna byla radikální. Kdo si chtěl udržet zaměstnání, musel se více snažit. Mnozí si zvykli žít na podpoře, další vycítili příležitost k nejrůznějším mimozákonným

aktivitám.

Mediální pranyř: Listopad přinesl svobodu projevu, která Romy silně poškozuje. Zákon ovšem zakazuje šíření nenávisti ke skupině obyvatel vymezené národností, přesvědčením...Zejména tisk a televize přinášejí zprávy vybrané a sestavené tak, aby vyhovovaly především nepříliš kulturní většině. Jsou co nejvíce uveřejňovány příspěvky, kdy jsou Romové ukazováni v negativní podobě. Dříve vláda potlačovala každou zprávu, jenž by prozrazovala selhání její romské politiky. Čím více je těchto informací, tím horší představy o nich veřejnost má.

Dostupnost atraktivních škodlivin: Romská komunita jež se dostala (především v důsledku vyhlazovací války vedené komunisty proti jejímu jazyku a kultuře) do etnického a duchovního vakua, všeobecně více podléhá konzumní mentalitě, alkoholu a drogám, gamblerství, brakové a mediální zábavě.

Většinová averze majoritní společnosti vůči Romům vystupňovala. Společnost je prosycena rasovou nenávistí. Strach opírající se o reálnou zkušenost s romskou kriminalitou, kterou stupňují také média, to vše ještě zesiluje. Skinheadské násilí tvoří vrchol této averze. **(43)**

Z legislativních opatření nově vzniklé ČR se pak Romů nejvíce dotkl zákon č. 40/1993 Sb. o nabývání a pozbývání státního občanství, který vstoupil v platnost ke dni federace. Z většiny Romů na území ČR se tak ze dne na den stávají cizinci, a to v zemi, kde se narodili, vyrostli, vychovali své děti, vnuky. Na rozdíl od ostatních však většina Romů nebyla schopna splnit podmínky zákona, projít byrokratickým řízením a včas si státní občanství zvolit. Občanství se tak nepodařilo dodnes nabýt tisícům Romům a jejich rodinám. Postavení nelegálních cizinců je dále kriminalizuje. **(14)**

Návrat zájmu o situaci tohoto etnika, a to především pod zahraničním tlakem, lze datovat rokem 1997. Tehdy vláda přijala tzv. Bratinkovu zprávu, velmi kritický dokument o polistopadové situaci Romů. Zpráva obsahovala přibližný popis reálného stavu: „*Romové jsou na tom sociálně hůře, než před rokem 1989 a jejich situace představuje časovanou bombu.*“ **(15)**

V roce 1998 zahájila v ČR svoji činnost Mezirezortní komise pro záležitosti romské komunity (v roce 2001 byla přejmenována na Radu vlády ČR pro záležitosti...) Jedná se o poradní a iniciační orgán vlády pro otázky romské komunity, které systémově napomáhá integraci romské komunity do společnosti. Zabezpečuje součinnost resortů odpovědných za realizaci dílčích opatření a plnění úkolů vyplývajících z usnesení vlády a mezinárodních smluv, jimiž je Česká republika vázána. Soustřeďuje, projednává a předkládá vládě informace, podklady a návrhy pro tvorbu a uplatňování politiky vlády v oblasti integrace romských komunit. **(37)**

V návaznosti na Bratinkovu zprávu se začala v dalších letech formovat tzv. Koncepce integrace Romů (přijata vládou usnesením č. 599/2000), která je i v současné době základním politickým východiskem exekutivy pro přístup k romským komunitám. Cílem je etnická, nikoliv sociální integrace, čili integrace do společnosti při výslovném zachování a naopak rozvíjení etnické, případně národnostní identity Romů. Tomuto cíli byla a je podřízena celá řada dalších opatření. Na okresních úřadech vznikl institut romských poradců, který byl po zániku okresních úřadů k 31.12. 2002 delimitován na obecní úřady obce s rozšířenou působností. Ve školách začali působit romští pedagogičtí asistenti, byly zakládány nulté ročníky základních škol apod. Takových opatření, které stát zavedl a dodnes provozuje je mnoho. **(15)**

V České republice působí také řada romských i neromských subjektů, které se zabývají kulturou, vzděláváním a sociálním uplatněním Romů. Mezi dlouhodobě fungující romské organizace patří např. Společenství Romů na Moravě, které mimo jiné vydává týdeník Romano Hantos - Romský hlas. Ve Valašském Meziříčí sídlí Demokratická aliance Romů, která vydává časopis pro děti Kereka - Kruh. Z dalších romských tiskovin je možné zmínit Romano Kurko - Romský týden (týdeník, později měsíčník; dnes již neexistuje), měsíčník Amaro Gendalos - Naše zrcadlo (vydává občanské sdružení Dženo) a nejnověji měsíčník Romano Vod'i - Romská duše (vydává sdružení Romea). Odborným romistickým časopisem je čtvrtletník Romano Džaniben (romské vědění). Především k otázkám diskriminace se vyjadřuje Grémium romských aktivistů, které sdružuje představitele romských iniciativ ze západních a severních Čech.

Dalším významným počinem bylo založení Muzea romské kultury v Brně, a to v roce 1991, které na základě originálních dokladů dokumentuje kulturu Romů v její celistvosti. Muzeum bylo zřízeno také za účelem podpory národnostního uvědomění Romů a zároveň jako místo, kde se majorita může seznámit s životem Romů. Ředitelkou muzea je historička PhDr. Jana Horváthová. **(39)(19)**

1.2 Romové po vstupu do Evropské unie

V současné rozšířené Evropské unii (dále jen EU) představují Romové a Sintové největší etnickou menšinovou skupinu - počtem přibližně šesti milionů lidí. **(8)**

Vstup nových deseti zemí do EU v květnu 2004, včetně naší republiky, s sebou přinesl i pro Romy některá pozitiva, např. větší volnost pohybu při výběru zaměstnání, bydlení a ochranu před diskriminací. Dále však i určitá negativa, a to zejména v možném uplatnění na trhu práce a většímu propadu do nezaměstnanosti (vzhledem k jejich stále převažující nízké kvalifikovanosti a přetrvávajícím společenským predsudkům). Dále ve snížení mezinárodní i státní podpory romským a pro-romským projektům, včetně možnosti žádat o azyl a podporu v zemích, kam někteří v rámci migračního pohybu odjíždějí. **(8)**

Právní postavení Romů je v EU garantováno pouze v rámci ochrany menšin a obecně ochrany před diskriminací. Ochrana menšin je zajištěna především instrumenty Rady Evropy, které jsou akceptovány EU na základě členství států v těchto obou celoevropských strukturách. Konkrétní právní postavení Romů se v jednotlivých státech EU liší v závislosti na vnitrostátní úpravě postavení menšin v dané zemi. Po formální, právní stránce, je postavení Romů v nových členských státech EU (např. ČR, SR, Maďarsko) v mnohých ohledech relativně lepší než ve státech západní Evropy. V těchto zemích jsou Romové uznáni nejen za národnostní menšinu, ale na úrovni vlád existují poradní orgány pro řešení romské otázky. Některé státy (např. Francie, Řecko, částečně i Španělsko) právně neuznávají ani existenci národnostních či etnických menšin. Další státy sice tento právní statut sice uznávají, ale nepočítají mezi ně Romy. **(8)**

Vážným každodenním problémem většiny romských komunit stále zůstává jejich sociální vyloučení - sociální exkluze. Ani uznání romské etnicity nemůže samo o sobě

přinést řešení jejich sociálních problémů a společenské pozice. Vzhledem k vysokému počtu Romů v nových členských státech EU by měly být tyto problémy řešeny co nejdříve, i jakožto preventivní opatření k předcházení sociálních nepokojů. V tomto ohledu ovšem nemohou být západoevropské státy příkladem, protože v nich, až na výjimky, chybí tradice pro-aktivní politiky Romů a k Romům (např. afirmativní akce, pozitivní diskriminace, multikulturní a multietnická výchova apod.) **(8)**

Možnost uplatnění národnostních práv, ke kterým by byli Romové oprávněni podle legislativy v jednotlivých státech, naráží i na problém nedostatku statistických podkladů pro jejich realizaci. Tato práva však vycházejí pouze z přihlášení se jednotlivců k určité národnosti. Romové se dnes většinou cítí občany těch států ve kterých žijí a k romské národnosti se nehlásí vzhledem k postojům majoritní společnosti a svým negativním historickým zkušenostem. Především důsledným uplatňováním antidiskriminačních předpisů lze v současné době postupně realizovat rovnost Romů s ostatními obyvateli, i když ani ty nemohou zcela změnit hluboké předsudky - hlavní brzdu v soužití, integraci romského a ostatního obyvatelstva. **(8)**

Mnozí romští představitelé, zejména v nových členských zemích EU, očekávají a věří v pozitivní změny právě v souvislosti se vstupem do evropského společenství. Na druhé straně i někteří z nich si uvědomují, že nic není zadarmo, a že i sami Romové se budou muset snažit. Velmi rozumným se mi jeví názor pana JUDr. Emila Ščuky, který uvádí následující: „*Nová Evropská unie rozhodně nebude dobročinným orgánem. Vše, o co usilujeme a budeme usilovat, tj. lepší postavení v rámci Evropy, si budeme muset vybojovat. Tento boj rozhodně nemůže zůstat jen na představitelích různých organizací a sdružení. Musí to být vůle většiny romského národa. Nová Evropa je zároveň výzvou pro mladé, vysokoškolsky vzdělané, jazykově vybavené Romy, kteří by se měli postavit do čela těchto aktivit. Nové Evropě musíme nabídnout vše, co máme, čím ji můžeme obohatit. Rozhodně bychom neměli pouze brát a žádat. Pak by byl každý boj o budoucnost romského národa předem prohraný.*“ **(45)**

1.3 Názvy Romů

Romové představují jednu z výrazných etnických skupin. Většina z nich má společný indický původ, v podstatě společný jazyk, podobný historický vývoj, kulturu, tradice a hodnotové orientace. Tato specifika je spojuje do jednoho etnického celku v rámci Evropy i celého světa. Netvoří však homogenní a jednotlivý celek. Jsou rozlišováni nejen podle toho, kde se usadili a žijí, ale i podle svého vnitřního členění a zejména podle svého postavení a způsobu života. **(8)**

Je velmi těžké vymezit, co je etnická skupina Romů a kdo k ní patří. Právě jejich vlastní a nejčastěji používané označení své skupiny může být jistým vodítkem. Slova „Rom“ - muž, „Romňi“ - žena a „Roma“ - lidé, jsou těmi, která nejdříveji a především ve vlastním chápání Romů vymezují jejich různorodé společenství. Tato romská slova jsou příbuzná s indickým výrazem „Dom“, kterým je v Indii dodnes označovaná skupina hudebníků, pravděpodobně příbuzných s Romy. **(15)**

Společný název Rom, Romové je užíván většinou z nich jako etnonym, oficiálně od dubna 1971 (od 1. kongresu Mezinárodní romské unie). **(8)**

Některé skupiny Romů používají pro své odlišení od "jiných" Romů vlastní označení své komunity - např. „Sinti“ v Německu, „Kale“ (černí) ve Španělsku a ve Finsku, „Manušové“ ve Francii, „Romaničel“ v Anglii. Přesto označení „Romové“ je i těmito skupinami považováno za jakési nejobecnější vymezení jejich sounáležitosti jako určitého celku. **(21)**

Název „cikán“ (s malým c), který pro označení Romů používají Neromové, pravděpodobně vznikl v 11. století z označení „Athinganoi“, které užil pro skupinu Romů mnich z kláštera Iberon na hoře Athos v dnešním Řecku. Toto označení použil proto, že Romy mylně považoval za totožně nazývané příslušníky jedné z tehdejších sekt. **(29)**

Z termínu „Athinganoi“ vzniklo nejrozšířenější pojmenování Romů, užívané v mnoha evropských jazycích (např. v němčině jsou Romové označováni jako „Zigeuner“, v maďarštině „Czigány“, ve švédštině „Zigenar“, ve francouzštině „Tsigane“ apod.). V anglicky mluvících zemích se používá rovněž název „Gypsy“. Jeho původ je v mýtu o Romech, kteří přišli do Evropy přes severní Afriku. Podle něj šlo o biblické vyhnance z Egypta (Egyptiones). **(33)(36)**

Na území bývalého Československa tvořili největší skupinu slovenští Romové. Také v současné ČR tvoří početně největší skupinu slovenští Romové (Rumungra - Rom ungro, maďarský Rom), a to z více jak 80%. Rumungra pocházejí ze slovenských romských osad, kde žili po staletí usedle (nekočovali) a do českých zemí přišli až po roce 1945. Další skupinou jsou maďarští Romové, pocházející z jižního Slovenska. Další skupinu tvoří Romové olašští, s velmi specifickou a dobře zachovanou kulturou i jazykem. Tato subetnická skupina nejdéle ze všech Romů, žijících na území bývalého Československa, kočovala. V podstatě jenom olašských Romů se týkal zákon o zákazu kočování z roku 1958. Toto rázovité společenství je dodnes typické svojí uzavřeností vůči okolnímu světu (i k ostatním romským skupinám) a konzervativností v dodržování svých zvyklostí a tradic. Početně malé skupiny tvoří čeští, moravští a němečtí Romové (Sintové), kteří byli za II. světové války většinou vyvražděni ve sběrných a koncentračních táborech. (47)

1.4 Dělení Romů

Existují tři způsoby dělení - dělení vnitřní, romské (tj. jak Romové rozdělují sami sebe), dělení vnější, z hlediska Neromů - gádžů - a dělení odborné z hlediska etnicko-jazykového. (10)

1. Dělení vnitřní - romské:

Podle jazyka – toto dělení Romů je obtížné, zvláště na území bývalého Československa, neboť se po 2. světové válce zcela změnilo jejich složení. Do druhé světové války žili na území Slovenské republiky slovenští (slovenský dialekt romštiny, nejpočetnější skupina) a maďarští Romové (maďarský dialekt romštiny). V Čechách a na Moravě žili česko-moravští Romové (česko-moravský dialekt romštiny, asi stejně početní jako maďarští Romové) a v Sudetech němečtí Romové (sintí dialekt romštiny, nejméně početní). Po celém území Československa kočovaly méně početné skupiny olašských Romů (olašský dialekt romštiny). Po druhé světové válce téměř zcela zmizela skupina Romů česko-moravských a německých a do Čech byli nastěhováni Romové slovenští - do domů po sudetských Němcích či v rámci tzv. rozptylu jako levná nekvalifikovaná pracovní síla do průmyslových částí Čech a Moravy. Po zákazu

kočování v roce 1959 se v Čechách usadili i Romové olašští.

Podle způsobu života - takto se Romové dělili před zákazem kočování v roce 1959, a to na kočovné, polokočovné a usedlé. U nás to byly kočovné nebo polokočovné skupiny olašských Romů. Tyto skupiny měly přechodná obydlí, ve kterých se zdržovaly zpravidla pouze v zimním období. Po většinu roku se přemísťovaly v příznačných vozech - šiatrách, pokrytých plachtami a tažených koňmi, nebo putovaly pěšky a tábořily ve stanech.

Profesně se Romové také lišili. S vykonáváním různých profesí byl spojen různý společenský status. Nejlepší postavení měli hudebníci. Své profese si Romové přinesli s sebou z Indie, jednalo se zejména o kovářství, košíkářství, korytářství, koňské handlířství, výrobu cihel, metel, brusičství nožů. Olašští Romové se tradičně specializovali na koňské handlířství, ženy na věštění z ruky.

Mezi sebou se Romové rozlišují na **městské a venkovské**. Romská populace žije rozptýleně mezi neromským obyvatelstvem buď ve čtvrtích a ulicích ve městech nebo na předměstích (městštích) nebo v oddělených romských osadách na okrajích venkovských obcí (venkovštích). Venkovští Romové si zachovali mnoho ze své kultury a tradičního života díky poměrné izolovanosti od ostatního obyvatelstva, zatímco Romové žijící ve městech mezi Neromy se přibližovali okolní společnosti v jistých oblastech ekonomického života a v některých rysech sociálního chování.

Dalším hlediskem pro vnitřní dělení je **respektování či nerespektování různých tradic a pravidel**, podle kterého se dělí na čisté Romy - žuže Roma a špinavé Romy - degeša Roma. Mezi nečisté patřili Romové, kteří jedli např. koňské maso (u Romů byl kůň téměř posvátné zvíře) nebo zbytky jídel (ohřívána jídla) nebo porušili skupinovou endogamii a provdali dceru na někoho takového.

Dělení podle bohatství - za nejchudší jsou považováni Romové z osad na východním Slovensku. K nejbohatším Romům tradičně patřili muzikanti, kteří dříve účinkovali i na šlechtických dvorech, později vytvořili zvláštní vrstvu městských kavárenských hudebníků. Olašští Romové, kteří patřili do 50. let mezi nejchudší, patří dnes v důsledku různých forem "obchodování" mezi nejbohatší vrstvy Romů. Největší hodnotou pro olašské Romy je zlato. **(10)**

2. Dělení vnější, z hlediska Romů

Při tomto dělení záleží na úrovni znalostí o Romech, ale nejrozšířenější je hledisko podle stupně asimilace - tedy na slušné a neslušné Romy, a s tím souvisí i dělení podle sociální úrovně. Dále lze Romy rozlišovat také podle vnějšího vzezření. Nejviditelnější rozdíl je mezi „světlými“ a „tmavými“ Romy. Olašští Romové mají světlejší pigmentaci i světlejší vlasy a bývá u nich nejčastěji vidět klasické romské oblečení - široké barevné sukně, třícípé šátky na hlavách či ramenech, častěji prsteny, náušnice, náhrdelníky, náramky, dokonce i zlaté zuby, než u jakýchkoliv jiných Romů. Jako kočovný národ nemohli investovat svůj majetek do nepřenositelných věcí, a tak své jmění ukládali do zlata. Zlato má však pro ně i jinou symboliku. Olašský Rom věří, že zlaté šperky, které má na sobě, jej uchrání před nemocí. Olašští Romové také mezi sebou nejčastěji mluví romsky - olašským dialektem. **(10)**

3. Odborné dělení - dle hlediska jazykově-etnického

I. romština v pravém slova smyslu, kterou hovoří převážná většina Romů na celém světě, lze ji rozdělit do tří dialektových skupin. Tyto dialekty mají základní slovní fond romský a kromě výpůjček z různých kontaktních jazyků pro výrazy označující moderní realitu (řidičský průkaz, škola...) mezi nimi existuje různě vysoký stupeň srozumitelnosti;

- skupina balkánsko-karpatsko-baltská se dělí dále na podskupiny starobalkánskou, karpatskou a baltskou
- skupina gurbetsko-cerharská, jíž se mluví výhradně na Balkáně
- skupina kalderašsko-lovárská, která je zeměpisně nejrozptýlenější - od Uralu po Kalifornii a Buenos Aire

II. Skupina sinto-manušských dialektů, která se kdysi oddělila od karpatské a baltské podskupiny a obsahuje velký podíl výpůjček z germánských jazyků. Vzájemná srozumitelnost mezi těmito dialekty a předchozími skupinami je minimální.

III. Lokální dialekty jiných jazyků obsahujících určitý podíl romských slov. Mluví jimi ty skupiny Romů, které v důsledku různých asimilačních snah ztratily vlastní jazyk - například španělští Gitanos nebo ve Velké Británii dialekty pogadijské. Jsou naprosto nesrozumitelné pro ostatní romské skupiny. **(10)**

1.5 Demografické údaje

Romové, Sintové a kočovníci představují v rámci Evropy nejpočetnější národnostní skupinu. Celkové oficiálně uváděné odhady se pohybují mezi 8-10 miliony a vzájemně se liší. Rada Evropy uvádí, že nejvyšší počty Romů žijí v zemích jihovýchodní a střední Evropy - v Rumunsku (2 - 2,5 milionů), v Bulharsku (asi 800 tisíc), v Maďarsku (700 tisíc), Řecku (200 - 250 tisíc), Turecku (400-500 tisíc), v Rusku (300-400 tisíc), ve vysokých počtech žijí také v Srbsku, Makedonii a v dalších zemích bývalé Jugoslávie. Relativně velký počet Romů je také na Slovensku, poslední průzkumy uvádějí 320 tisíc, ale mezinárodní dokumenty uvádějí 500 tisíc, což by představovalo 10% z celkového počtu obyvatel. V zemích jihozápadní Evropy žije nejvíce Romů ve Španělsku (800 tisíc) a v Itálii (120 - 150 tisíc). V rámci západní Evropy ve Francii (280 - 350 tisíc), v Německu (nejméně 130 tisíc), v Nizozemsku (40-50 tisíc) a v Rakousku (25 tisíc). Ve Velké Británii žije nejméně 120 tisíc Romů a kočovníků. Nejnižší počty jsou v zemích severní Evropy, př. Finsko (10 tisíc). V rámci světa se počet Romů pohybuje v přibližně kolem 12-15 milionů. **(8)**

Romové zaujímají v české demografii specifické postavení. Ze statistického hlediska představují relativně homogenní populaci, odlišující se od populace většinové. V České republice žije asi 250 - 300 tisíc Romů, čili mezi evropskými státy se řadíme zhruba na osmé místo. **(9)**

Evidence či různé soupisy Romů mají u nás dlouhou historii. Byly zpracovávány státní mocí již před rokem 1918, kdy vznikla Československá republika. Také Československá republika prováděla v letech 1918 až 1939 pravidelné a podrobné soupisy cikánského obyvatelstva, například na základě zákona o potulných cikánech z roku 1927, který zavedl povinnost zvláštních policejních soupisů, tzv. cikánských legitimací a kočovnických listů. **(15)**

V sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století byly vedeny poslední dostupné evidence Romů, a to sociálními odbory tehdejších národních výborů. Ne všichni Romové byli v těchto evidencích zachyceni, spisy okresní sociální péče vedly údaje pouze o těch Romech, kteří vyhledali nějakou formu sociální pomoci. Tyto evidence, z hlediska dnešní právní reality již nezákonné, jsou do současnosti hlavním, ne-li jediným zdrojem údajů o počtu etnických Romů, žijících v České republice. **(48)**

Dalším zdrojem údajů pro zjišťování, kolik Romů u nás žije, jsou „předlistopadová“ i „polistopadová“ sčítání lidu. Před rokem 1989 byli Romové do sčítacích archů zahrnováni do kategorie "cikán" podle subjektivního odhadu sčítacích komisařů. Po listopadu 1989 již proběhla další dvě sčítání lidu, a to v roce 1991 a v roce 2001. Obě sčítání již obsahovala kolonku romské národnosti, kterou si sčítané osoby mohly dobrovolně zvolit (statut národnostní menšiny byl Romům přiznán v roce 1991). **(15)**

Demografka RNDr. Květa Kalibová uvádí, že podle evidencí národních výborů žilo v roce 1989, na území České republiky 145 738 Romů. Srovnáním všech dostupných údajů pak dochází k závěru, že v roce 1999 žilo v České republice 250 až 300 tisíc etnických Romů, přičemž horní hranici považuje za mírně přehnanou. **(23)**

Tyto dva údaje (tj. počet Romů v roce 1989 a jejich předpokládaný počet v roce 1999), obsahují podstatu demografického chování Romů lépe než dlouhé komentáře. Romové mají zvláštní věkovou strukturu, v níž je výrazně více dětí a mladých lidí než v ostatní populaci, a mají stále větší než průměrný počet dětí. Tento rozdíl činil na konci 80. let kdy to bylo možné naposledy zjistit, 3,5 dětí na romskou rodinu oproti 1,7 dětí na rodinu průměrnou. To jsou dva základní důvody, které vedou k závěru, že se počet etnických Romů v české populaci bude dále zvyšovat. Počet Romů se za 30 let, tj. od roku 1970 v České republice zvýšil zhruba na trojnásobek až čtyřnásobek. **(15)**

1.6 Romové a identita

Pojmem identita můžeme vyjádřit určitou celostní kvalitu duševního a duchovního života. Každý dospívající člověk za sebe přebírá zodpovědnost, uvědomuje si, jaký je, na čem mu opravdu záleží, co v životě chce dosáhnout. Hledá svoji identitu často po celý život. Národní identita může mít velkou oporu osobní identity. Jakou má národní identitu člověk, který se stydí za svůj původ? Žádnou a ještě mu škodí osobně, ponižuje ho a rozvrací. Každá identita znamená odlišnost, která může být spojena s tolerancí, ale také jí mohou prožívat konfrontačně a nepřátelsky. Podle toho co pro Romy znamená skutečnost, že jsou Romové, budou se určitým způsobem cítit a bude to také hodně rozhodovat o jejich jednání i o jejich vztahu k těm, kteří nejsou Romové. **(43)**

Základní složkou identity je vztah k romskému národu, ten se projevuje především v tom, zda se Rom hlásí k tomu, že je Romem. K posílení národní identity je třeba, aby se k romství hlásili i ti, kteří patří ke společné elitě tohoto etnika.

Skutečnost právního uznání romské národnosti ze strany státu je dosti závažná, dotýká se individuální i společenské roviny, vnitřních přeměn romského společenství. Při sčítání lidu v roce 1991 se u nás přihlásilo k romské národnosti jen 23% z celkového počtu Romů a v roce 2001 mnohem méně. Tato skutečnost souvisela s nevědomostí Romů zapsat romskou národnost a na druhé straně mnoho Romů se ke svému romství záměrně nepřihlásilo ze strachu, aby jim to nepřineslo problémy, či nechtěli být zahrnuti do jedné skupiny s „nedobrymi Romy“. Tento postoj bohužel vyplývá z historie. **(5)**

V poválečných letech a ještě výrazněji v době současné probíhají u Romů stále hlubší změny v jejich společenské pozici, ve způsobu života, kultuře a v hodnotové orientaci. Tradiční romské společenství se svými vnitřními zákony je mnohdy rozbito a hodnotový systém není obvykle kvalitně nahrazen. Postupně došlo k negativní přeměně myšlení a chápání hodnot, kdy konzumní statky, majetek a peníze kladou mladší Romové na první místo ve svém hodnotovém žebříčku. Konzumní a maloměšťácký život začíná u řady Romů převažovat, mnozí při tom opouštějí své pozitivní tradiční hodnoty a projevují se tak, jak by bylo neslučitelné s hodnotami a vnitřními zákony, kterými se dříve Romské komunity řídili. Starší Romové, kteří byli vychováni tradičně a cítí své romství, nejsou spokojeni se současnou hodnotovou situací u mladé i dnešní střední generace a pochybují o perspektivním vývoji Romů jako celku.

Nejzávažnějších změn doznala oblast duchovní kultury Romů, tj. vnitřních společenských vztahů, rodinných vztahů (i když pozitivně zůstává rodina jako nejvyšší hodnota), oblast víry, zvyků a obřadů a nejvíce hodnotový systém, utvářející vše ostatní.

(5)

„Zásadní roli v procesu přeměn tradičního romského života, myšlení, kultury a hodnotové orientace dodnes sehrává, pokud jde o negativní dopady, oblast vzájemných vztahů mezi Romy a Neromy, určená etnickými stereotypy a předpojatostí, antipatiemi, nedůvěrou až nevraživostí na obou stranách“. **(5)**

1.7 Mezinárodní romská vlajka a hymna

V šedesátých letech se Paříž stala centrem mezinárodního romského hnutí, kde byl vytvořen Mezinárodní výbor Cikánů. V dubnu 1971 výbor uspořádal 1. mezinárodní kongres Romů, na němž vznikla Mezinárodní romská unie (dále jen IRU). Na prvním kongresu IRU, který se uskutečnil ve dnech 8-12. dubna 1971 v Londýně (Chelsfieldu) byly schváleny dva důležité atributy, jimiž se vyznačuje každý národ, a to vlajka a hymna. Kongresu se zúčastnilo kolem 30 delegátů ze 14 zemí, mezi nimi byli i zástupci československých Romů ze Svazu Cikánů - Romů z tehdejšího Československa pod vedením JUDr. Tomáše Holomka. **(7)**

Romská vlajka je tvořena dvěma podélnými pruhy. Spodní je zelený a symbolizuje sepjatost Romů s přírodou a zemí, horní je modrý a symbolizuje nebe. Kolo uprostřed s osmnácti příčkami (loukotěmi), symbolizuje pouť, kočování a především vychází z prastarého indického kola osudu. Jeho jasně červená barva odpovídá první čakře, elementu země. Spolutvůrcem vlajky byl dr. W.R. Rishi, lingvista a romista indického Čandigarhu. **(7)**

Romská hymna nese název Gejľem, gejľem lundone dromenca ... (Šel jsem, šel dlouhou cestou...) a byla otextována na starý tradiční nápěv romským politikem a hudebníkem Jarkem Janovičem z Bělehradu. **(7)**

1.8 Mezinárodní den Romů

Na počest konání prvního kongresu IRU se 8. duben stal Mezinárodním dnem Romů. Oficiálně však až na čtvrtém kongresu IRU, který se konal ve Varšavě roku 1990. Tento den tak připomíná společný původ, jazyk a kulturu Romů, sjednocení a spolupráci, společné romipen - romství, které je nutné zachovat pro další generace. Oslavy tohoto dne nabraly na intenzitě od druhé poloviny devadesátých let a v každé zemi různě. V ČR se o propagaci svátku snaží, včetně IRU, také spousta romských organizací (Muzeum romské kultury, o.s. Romea, Athinganoi...). Součástí oslav bývá přehlídka romské hudby, ochutnávka tradičních romských jídel, ukázka romských řemesel, semináře, či výstavy. Hlavní je, aby tyto oslavy napomáhaly uvědomit si více své kořeny, dobré tradice a hodnoty, aby se nikdo za své romství nestyděl. (7)

1.9 Romský jazyk

Významnou etnickou specifikou je *romský jazyk - romani čhib*, který je v České a Slovenské republice užíván Romy v několika dialektech, které odpovídají jejich vnitřnímu členění subetnickému (na Romy - skupiny slovenské a maďarské, žijící v České republice, na skupinu Romů českých, moravských a německých - Sintů a na Romy olašské). (6)

Romština patří mezi indoevropské jazyky, jedná se o jazyk typu aglutinačního, kde koncovky, mají jednoznačný význam. Romský slovník má indický původ, nejstarší zápůjčky jsou perské a řecké. Mluvená romština je výsledkem průchodu skupin různými zeměmi. Přepis mluvené romštiny je dán zemí, v níž Romové žijí. Romové nemají písemnou kulturu, bývají řazeni k tzv. předliterárním národům. Dialekt českých Romů byl popsán v roce 1821 A. J. Puchmajerem, který sestavil také gramatiku a romský slovník. Průkopnickou učebnici romštiny napsal v roce 1963 J. Lípa s názvem Příručka cikánštiny, kterou vydalo jako svou první učebnici MŠ. Odborný zájem o romský jazyk se datuje od roku 1953, kdy byl na FF UK zřízen lektorát romštiny a založen romský časopis. Úsilí o rozvoj romštiny a její užívání v písemné podobě je spojeno se jménem významné romistky (bohužel dnes již zesnulé) Mileny Hübschmanové. V roce 1973 vydala Základy romštiny a od téhož roku vedla na Jazykové škole v Praze výuku romštiny, která probíhala do roku 1991, kdy bylo otevřeno pětileté studium romistiky.

(41)

Romský jazyk představuje pro velkou část našich Romů stále jazyk mateřský, i když stav romštiny není uspokojivý. Dlouhá desetiletí byl tento jazyk státními úředníky považován za hantýrku a Romové byli přesvědčováni o škodlivosti jejího předávání vlastním potomkům. Tento fakt napáchal neodčinitelné škody. Zjistilo se, že Romové, kteří chtěli mluvit na své děti pouze česky a přitom sami tento jazyk dobře neovládali - spíše jen tzv. romský etnolet češtiny (projevuje se např. romskými vazbami v českých souvětí apod.) - nenaučili své děti dobře ani česky ani romsky. Naopak děti, které odmala vnímaly romštinu jako svůj první mateřský jazyk a dobře se mu naučily, byly pak daleko lépe připraveny na zvládnutí dalšího jazyka na stejné úrovni, jazyka českého. **(20)**

Romské osobnosti spolu s odborníky - romisty od roku 1990 udělali jistý kus práce pro to, aby romština nezanikla a předala své poklady v podobě rozvíjející se původní romské literatury i dalším generacím. Romská literatura se rozvíjí i přesto, že psanou formu svého mateřského jazyka se Romové neměli možnost nikdy a nikde naučit. **(20)**

1.10 Vzdělávání Romů

1.10.1 Přístup Romů ke vzdělávání

Vzdělání není pro romskou rodinu hodnotou velkého významu, její hodnotový systém je jiný. Rodiče mají sami většinou nízké vzdělání a nevedou své děti k překonání potíží, kterými jsou ve škole vystaveny. Rodina ovlivňuje romské dítě daleko citelněji, než je tomu u dětí z majority. Pokud jde o školu, mají rodiče na děti záporný vliv. Vzdělání v podstatě také souvisí s perspektivou, a to poměrně vzdálenou, a romská populace žije zejména ze dne na den. Bezprostřední přežití je součástí tradic a tím i hodnotového systému. To dítě vnímá velmi citlivě. **(18) (25)**

Romové uznávají odlišné hodnoty než „bílé Česi“. Pro Romy je důležitější zaměření na rodinu než na práci a školní vzdělávání. Stojí v jejich hodnotovém žebříčku hluboko pod touhou získat pro svoji rodinu co nejvíc peněz. A i když většina Romů neumí pořádně číst a psát, umí výborně počítat. Hmotné zajištění má být okamžité, nespojují si dohromady školní úsilí, možnost získání výhodné pracovní pozice, a tím i vyššího

výdělků. Příčinou je pravděpodobně kulturně hluboce zakořeněná kočovná minulost. **(30)**

Většina rodičů nemůže také dětem, které nezvládají školu pomáhat, protože učivo sami neznají. Sami často absolvovali zvláštní školy a školu jako takovou neměli a nemají rádi, protože pro ně znamenala perzekuci a nutné zlo. Motivace chodit do školy je tak obvykle v celé rodině velmi nízká. Pokud dítě nechce chodit do školy a všemožně se jí vyhýbá, rodiče je nenutí, pokud nejsou pod tlakem sociální péče, či soudu. Romové na absenci dítěte ve škole nahlížejí většinou s tím, že stejně nepřijde o nic podstatného, protože vše, co potřebuje k životu, se naučí ve své rodině. Přístup ke vzdělání a jeho úroveň jsou faktory, které nejvíce ovlivňují schopnost soužití Romů s majoritní společností.

Postoj romských rodičů ke škole je také ovlivněn jiným, skrytějším faktorem. Dítě, které dosáhne vzdělání, se může romské komunitě a rodině odcizit, může se stát „gádžem s hnědou kůží“. To vysvětluje odpor ke škole, který je výrazný zvláště u olašských Romů. (Tato malá menšina je mezi Romy elitou co se týká bohatství a statusu, k majoritě má však často negativní vztah). **(42)**

Na dnešním velmi špatném stavu vzdělávání Romů se podílí také skutečnost, že dříve bylo zvykem romské děti umísťovat, často na žádost rodičů, do zvláštních škol. Tento fakt se však vyskytuje i dnes.

1.10.2 Situace romských dětí před nástupem do školy

Romská rodina neposkytuje příliš dobré předpoklady pro vývoj dítěte, a to svým sociálním statutem, který v podstatě představuje demotivační prvek pro romské dítě v jeho školní a výchovné činnosti. V hodnotových kritériích Romů není vzdělání rozhodně na předním místě a romská rodina nemá kontinuitu českých rodin středních vrstev, vedoucí ke vzdělání jako nejdůležitějšímu požadavku v hierarchii vývoje dítěte. Romské dítě se zúčastňuje života dospělých, a to jako člen jejich komunity, aniž by bylo zohledňováno jeho dětství. **(18)(13)**

Romské děti jsou u nás třetí nebo čtvrtou generací Romů, kteří žili na Slovensku a doma mluvili romsky. Po usazení v ČR postupně promíchali češtinu s romštinou a v

rodinách se už málo mluví čistě romsky, spíše chudým etnoletem, což představuje jeden z největších handicapů pro děti při nástupu do školy. Právě pro srovnání šancí při nástupu do školy jsou od roku 1993 zřizovány ve školách s větším počtem Romů přípravné ročníky pro děti od pěti let a pro ty, které získaly odklad.

Zatím co dítě z majority roste v prostředí plném hraček a máma i ostatní členové rodiny s ním neustále hovoří, v romské rodině je tomu jinak. Tam má matka převážně tělesný kontakt s dětmi (chová, kojí apod.), potřeba řečového kontaktu a projevu je nižší. Děti nemají své místo pro školní potřeby, psaní úloh. Nemá téměř hračky, které by rozvíjely jejich logické myšlení. Nemá pastelky, nekreslí, nemodeluje, rodiče s dětmi nechodí na procházky. **(12)**

1.10.3 Romský žák na základní škole

Neúspěchy romských žáků na základních školách a jejich příčiny dle JUDr. Holomka:

- Nedostačující respekt české školy k etnokulturní, sociální, jazykové a psychické odlišnosti romských žáků
- Nízká úroveň vzdělání romských rodičů. Romské dítě není vedené k překonání obtíží, kterým je ve škole vystaveno.
- Děti do školy často nastupují s jazykovým handicapem.
- Učitelé nejsou často dostatečně připraveni na výchovu a vzdělání romských dětí, to souvisí s neznalostí psychiky romského dítěte.
- Neexistence multietnické výchovy a přípravy neromských dětí z hlediska jejich znalosti romské komunity jejího původu a kultury, co by snížilo etnické tenze ve školách.
- Absence systematické školské politiky zaměřené na podporu vzdělanostních šancí romských dětí **(18)**

Na neúspěchu českých dětí ve škole se také významně podílí odlišná výchova v

romské rodině. V romské velkorodině se neočekává, že dítě bude individualita a že bude samo za sebe bojovat v konkurenčním prostředí, jako je tomu v neromské společnosti. Romské společenství totiž jednotlivci a jeho rozvoji nepřikládá takový význam, jako to dělá neromská společnost v případě svých členů. Pro Romy stále platí staré pravidlo, že jednatel a jeho zájmy nejsou ani z daleka tak důležité, jako celek - rodina, rod a jejich přežití. Způsob života v romské rodině, její ochrana a současně ritualizované role jejich členů nenutí dítě, ale vlastně ani dospělého převzít plně odpovědnost samo za sebe. Proto vůči romským dětem rodiče a ostatní příbuzní nepostupují autoritativně. Neromské pojetí „musíš/nesmíš“ je romskému dítěti cizí. Dítě tedy není vedeno ke stálému a vytrvalému plnění pro něj nepříjemných povinností, což je dovednost při školní výchově nezbytná. **(20)**

Navíc má romské dítě ve škole specifické jazykové problémy. Snad ale největší překážkou je nedůvěra romské komunity k „bílým institucím“, školu nevyjímaje. Škola je pro většinu tradičních Romů de facto prvním, kvalitativně odlišným setkáním a „neromskou institucí“. Do doby nástupu do školy jsou kontakty romského dítěte s neromským okolím pouze povrchní, bez hlubší interakce. Ve škole se poprvé ocitá nechráněno přítomností své rodiny. Každé romské dítě musí v této situaci zažívat velké ohrožení, pocit cizoty a nesrozumitelnosti. Jsou to pocity, které nikdy nezapomene a předává je dál svým dětem. Kdyby škola a učitelé s tímto pocitem romského prvňáčka nakládali s větší empatií a měli dost trpělivosti, pravděpodobně by romské dítě tento pocit strachu a cizosti zvládlo. Lze sice jen spekulovat, ale je pravděpodobné, že tito Romové, kterým se toto dostalo, pak obvykle byli v procesu školní docházky úspěšnější a jistě se tak díky mnoha obětavým učitelům stalo. **(20)**

Také v oblasti školství lze zaznamenat významné změny. Poměrně slibně se zavedly projekty romských asistentů ve školách, kteří mají zajišťovat komunikaci mezi rodinami z romské komunity a školou. Velmi pozitivně se jeví fakt, že v současné době studuje na vysokých školách již několik desítek Romů. Úspěchem je také existence studia romistiky na Filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze.

1.11 Romská kultura a tradice

Romská kultura je velmi rozmanitá a je projevem zvláštností tohoto etnika. Hmotná kultura se projevuje tradičními a specifickými způsoby obživy a zaměstnání, bydlení, stravy i způsobu odívání. Romská duchovní kultura zahrnuje rodinné a skupinové vztahy, charakter rodiny a komunity, víru a pověrečné představy, specifické zvyky a hodnotový systém romských skupin i jednotlivce. Také se však projevuje v hudbě, literatuře, umění. Svěbytná kultura Romů byla obranou před majoritní společností. (4)

Já osobně však romské tradice chápu jako samostatné, i když jsou součástí širší romské kultury.

1.11.1 Bydlení

Romové nikdy nebydleli jednotně. Rozdíly jsou patrné zejména mezi olašskými a Romy žijícími usedle.

Kočovným životem žili spíše olašští Romové. Na místech, které jim vyhovovali, se zastavovali na několik dní až týdnů. Stavěli si přenosné stany (šatre) nebo také obydlí z větví, hlíny a nebo cely. Zimu přečkávali v zemnicích nebo v jeskyních. Součástí jejich života byly také obytné vozy (verdan), které měly nejen obytnou, ale i dopravní funkci. Dřevěné maringotky, obvykle tažené párem koní - někdy dokonce i malým traktorem, si sami barevně malovali i vyřezávali. (40)

Romové žijící usedlým životem si zakládali cikánské osady (romane gava) hlavně na okrajích měst a vesnic, kde panovala soudržnost a dodržování pravidel. Umělci (např. kováři, hudebníci aj.) se zdržovali poblíž panských sídel. Původně obývali zemnice a polozemnice často vestavěné do svahu, později si sami začali stavět malé domky bez základů (kher, kořiba). Důležitá pro Romy byla kuchyně, zde vařili, jedli, spali i trávili většinu dne. Vybavení domů, které byly většinou z přírodních či snadno přístupných materiálů, tvořila dřevěná postel (vodros), stůl (skamind), židle (stolkos) apod. Neodmyslitelnou výzdobu obydlí Romů tvořily zarámované fotografie příbuzných, obrazy svatých, plakáty a kříž. Pestré stěny se vzory odlišných barev a také pestré barvy záclon i jiných doplňků se podílely na tvorbě interiéru. Neobvyklý nebyl ani nedostatek vody, chybějící kanalizace i domy bez elektřiny. U Romů je také typické to, že nechtějí bydlet v blízkosti hřbitovů, protože mají strach z duchů zemřelých, který by jim mohli

uškodit. **(40)(22)**

V posledních desetiletích žije většina romských rodin, zejména v současné ČR, ve státních, či družstevních bytech v rámci měst, častěji v sídlištích a problémy v soužití s majoritní společností jsou zjevné. Bylo také postaveno několik velkých sídlišť pouze pro Romy, jakým byl např. Chánov u Mostu, tento krok, také nebyl tím šťastným, došlo jím k závažným chybám, jejichž důsledky jsou zjevné dodnes. Je však mnoho míst v naší republice, kde Romové bydlí a žijí bez problémů a zcela příkladně. Také v současných romských rodinách lze ve stylu bydlení nalézt jejich charakteristické zvyklosti (např. zarámované fotografie i již zemřelých, pestrost bytových doplňků...)

(26)

1.11.2 Odívání

Na celém světě se Romové tradičně a dodnes odlišují svým oděvem, ozdobami a barevností. Oděv je jeden ze základních ukazatelů specifiky jejich hmotné kultury, přestože usídlením a stále těsnějším sžíváním s majoritní společností došlo k velkým změnám. **(26)**

Mezi charakteristické znaky romských oděvů patřily pestré barvy (červená, žlutá, sytě růžová, černobílé kombinace a mnohé další), lesklé materiály i četné doplňky. K oblíbeným romským ozdobám lze zařadit především velké zlaté závěsné náušnice (čeňa), prsteny s velkými kameny (angrust'a) a také šátky všech velikostí i barev. Pro ženy byla typická delší, nabíraná sukně s volány (cocha fodrenca) a s velkou vnitřní kapsou (žeba), doplňovala ji halenka s dlouhými nabíranými rukávy a zástěra (leketa) s volánem a s kapsou. K nošení nákupů či malých dětí sloužila látka (lepeda) překřížená přes prsa a vzadu zavázaná. Dlouhou dobu ženy nenosily spodní prádlo. Je nutné zmínit, že krátké vlasy u ženy byly mnohdy považovány za nemorální. Dlouhé, černé vlasy, u mladých dívek zdobené květinou (luluđ'i) za uchem, jsou spjaty se vzhledem romských žen. Romští muži nosili většinou kalhoty (cholov) dovnitř vysokých kožených bot, košili (gad) s dlouhými rukávy, šátek kolem krku a černý klobouk (kalapa, stađ'i). Jako důkaz své moci mívali romští muži na vestách velké stříbrné knoflíky. Výjimkou nebyl ani dlouhý stříbrný nebo zlatý řetěz kolem krku. Děti většinou neměly vlastní oblečení,

nosily nepoužívané věci dospělých a velmi často chodily bosy. **(40)(22)**

Romské oděvy časem začínaly splývat se způsoby odívání ostatní společnosti - majority, ale přesto si Romové uchovávají některé své rysy (barevnost a neobvyklá smělost ve výběru barev a materiálů, ozdoby) a ovlivňují i módu v evropských městech. Zejména roste obliba „indicko-romských“ doplňků. **(26)**

1.11.3 Způsoby obživy, řemesla

Málokdo ví, že Romové ovládali po staletí, a někteří donedávna, kromě svých hudebních schopností, také mnoho řemesel, které však vlivem industrializace a tlakem socialistické společnosti ztratili a stali se převážně nekvalifikovanými dělníky. **(26)**

Kovářství patří k nejtypičtějším romským řemeslům a je tak staré jako lidstvo samo. Bylo a je provozováno převážně olašskými Romy. Aby se kováři mohli pohybovat z jednoho místa na druhé, měli zprvu své přenosné dílny, což byla malá kovadlina ze železa (amoňis, kovinca), měch z kozí či beraní kůže (pišot) a ohniště (vigňa). Původně pracovali romští kováři vsedě či v kleče, ale později přešli k práci ve stoje. Často si stavěli trvalé dílny ze dřeva (kuzně). Kovářské nástroje se příliš nezměnily. Kladivo (svirind), kleště (silavis), kropenka (vachtura) a mnohé jiné nářadí sloužilo k výrobě romských kovářských výrobků, například: romské hřebíky (romane karfina), řetězy (lanca), podkovy (petalos) a různé jiné předměty pro domácnost a zemědělství. Romové tavili železo v primitivních ležatých pecích, kterým se podle dřívějších badatelů říkalo ‚Heiden-offen‘, tj. pohanské pece. Vykopala se nevelká jáma o průměru 30 cm a hloubce 15 - 20 cm, která se vymazala jílem a na dně pece se vyhloubila mírná prohlubeň. Do pece se pak nasypalo dřevěné uhlí, na ně nehašené vápno a pak vrstva železné rudy či kousky starého železa. Tyto vrstvy se střídaly až do úrovně země. Do pece byl vháněn pomocí ručního měchu vzduch. Po skončení tavby vyndali tito kováři hroudu železa a na kovadlině pak zpracovali do určitých tvarů. Dřevěné uhlí, potřebné pro tavení železa, si Romové pálili sami v milířích. Postupem času se v romském kovářském umění objevuje svářečská technika. V současnosti se prosazuje stále více uměleckých kovářů, kteří vyrábějí mříže, zábradlí, svícny i jiné ozdobné předměty. **(26)**

Zvonkařství u nás zaniklo během šedesátých let 20. století. Zvonkaři odlévali zvonky a zvony z bronzu. Aby mohli vyrábět nejen zvonky, ale i spony, náhrdelníky a prsteny, používali suroviny, které našli. Tavili úlomky mosazi, mědi, cínu, olova a zinku, z taveniny pak odlévali výrobky. Hlubší hlas měly zvonky pro dobytek z mosazi nebo z hrubšího plechu. Menší zvonky pro ovce měly vyšší hlas. **(40)**

Mezi řemesla zpracovávající dřevo patří *korytářství*, *košíkářství*, *výroba košťat*, ale i již zaniklá výroba ozdobných holí a dřevěného uhlí. Dnes je korytářství u nás ohrožené, mladí Romové se tomuto řemeslu věnovat nechtějí, protože se jim zdá takový způsob obživy příliš složitý. Naproti tomu košíkářství je dodnes hojně rozšířené. Z neloupaného vrbového proutí se pletou jednoduché koše na brambory nebo na krmivo pro dobytek. Z bílého loupaného vrbového proutí se zhotovují košíky a misky do domácnosti, např. na ovoce, koše na prádlo, proutěný nábytek a apod. Výroba košťat je nejčastějším doplňkovým způsobem obživy mnoha Romů i dnes. Jsou vyráběny dva typy z vrbového proutí. Kulaté, bez konstrukce, s dřevěným pořízem a rozšířenou spodní částí, nebo košťata plochá, zhotovená z výpletu prutů na konstrukci s pořízem. **(40)**

Jak z výše uvedeného vyplývá Romové používali velmi často bezplatně dostupné přírodní materiály. Patří mezi ně i hlína, z níž se dodnes (hlavně na Slovensku v romských osadách) zhotovují surové nepálené cihly, tzv. valky. Mísením vhodné, nejlépe jílové hlíny s kousky slámy nebo plev se vytváří hmota, která se vtlačuje do doma vyrobených jednoduchých dřevěných forem o rozměrech 25 x 15 x 15 cm. Vyklopené hliněné cihly rovnají vedle sebe a nechávají na slunci sušit. **(4)**

Mezi tradiční řemesla Romů patří i *výroba hudebních nástrojů*. Jedním z nejstarších je grumla, podkovovitého tvaru. Tento jednoduchý nástroj tvoří kovový rámeček se pružinkou. Vážené a hojně rozšířené řemeslo bylo hudebnictví. Romové mají neobvyklé hudební nadání, díky kterému jsou uznávanou a rozšířenou skupinou. Mezi hudební nástroje používané Romy lze zařadit housle, kytaru, basu, klarinet, cimbál, harmoniku aj. Romští hudebníci (lavutára) se dělí na dvě základní skupiny. Vesničtí muzikanti hrávali a hrají hlavně na rodinných oslavách místních obyvatel. Profesionální městští hudebníci hrají za pravidelnou mzdu v nejrůznějších podnicích, jako jsou kavárny a vinárny. Profese hudebníků vyžaduje speciální kvalifikaci, kterou získávají předáváním

zkušeností z generace na generaci.(26)

Velmi dobrá znalost koní byla potřebná pro koňské handlířství. Obyčejně koupili staršího koně horší kvality, tzv. herku (bogosa), kterého krmili, léčili bylinkami a omlazovali ho vlastními tajnými praktikami. Po jeho přípravě před odvedením na koňský trh ho pak často výhodně prodali i zkušenému znalci koní. (40)

1.11.4 Stravování a příprava jídel

Jídelníček Romů byl tradičně velmi chudý a jednostranný. Jeho pestrost a složení se většinou odvíjela od možností a podmínek prostředí, ve kterém se romské skupiny právě pohybovaly nebo kde se usadily. Romové si nikdy nepěstovali své plodiny ani nechovali dobytek. Byli závislí na produkci ostatního obyvatelstva. Nejhorším obdobím pro Romy byla zima, kdy neměli žádné zásoby, a romské ženy proto musely často krást nebo žebrať. (40)

Hlavní zastoupení v jídelníčku měly brambory (phuvale), zelí a kukuřice. Tradičním nedělním obědem byly halušky, které se připravovaly ze syrových brambor a mouky. Jedly se buď s tvarohem, omastkem nebo cibulí. Na romském stole nechybělo ani maso, většinou v podobě uhynulé lesní zvěře. Koňské a psí maso konzumovali jen zřídka a těm, kteří je požívali, se říkalo degeša (nečistý Rom). Přísným kritériem pro přípravu jídel bylo používání odlišných nádob na vaření jídla a praní prádla – nesměly být stejné. (40)

1.11.5 Tradiční rodinné vztahy, obřady a obyčeje

Rodina a širší rodová skupina či velkorodina je pro Romy nejdůležitější a největší hodnotou. Pro většinu Romů byla donedávna charakteristická patriarchální velkorodina, která patřila ještě do širší skupiny rodově endogamní. Tuto v podstatě rozšířenou velkorodinu tvoří několik základních rodin. Rodová skupina měla svoji hierarchii a řídila se souborem zvykových etických norem – nepsaných zákonů. Slovenští Romové používají pro rodinně příbuzné skupiny název „Familija (famelija“ a „fajta“, olašští Romové používají název „nipos“, „amoro nipos (náš lid)“. (5)

Každý člen rodiny měl své pevné vymezené místo. Nejstarší muž měl dominantní,

rozhodovací postavení. Většinu tradičních obživných aktivit vykonávali muži, související pomocné práce konaly ženy a děti. Žena se starala o domácnost a děti, ale zabezpečovala i vedlejší zdroje obživy poslouhou či žebráním. Zvláštní postavení měly v širší příbuzenské komunitě starší moudré ženy, kterým se říkalo udržovatelky tradic a léčitelky. (34)

V prostředí starousedlých Romů býval v čele komunity v osadě všemi vážený a respektovaný muž – čhibalo (vajda), který bděl nad dodržováním etických norem a pořádku. Často býval i obřadníkem, který uzavíral manželství, loučil se na pohřbech apod. Postupným rozpadem společenských vazeb v poslední době však jeho autorita upadá. (5)

Romská žena byla tedy podřízena svému muži. Projevovalo se to mimo jiné i tím, že na veřejnosti chodila několik kroků za ním. Tak vyjadřovala svou úctu a pokoru, ke které byla vychovávána již od raného dětství. Právě pro děti měla matka velký význam. Zajišťovala jim bezpečí a zázemí domova. Své dcery učila vařit, starat se o domácnost a mladší sourozence a celkově je připravovala na vdávání a jejich samostatný život. Smrt matky byla velkou tragédií. Tento námět se často objevuje v romských písních. Jedno romské přísloví praví: „*Te merel dad, rovel o vod'i, te merel daj, rovel o jilo. Zemře-li otec, pláče duše, zemře-li matka, pláče srdce.*“ (46)(22)

Dítě bylo a je vždy přínosem do rodiny. Rodiny bývají početné, interrupce výjimečné. Výchova dítěte byla vždy kolektivní, zabezpečovala ji celá rodina. Dítě žilo s třemi až čtyřmi generacemi dospělých. Jeho sociální cítění se vyvíjelo v pravidlech soudržnosti, kontinuity a bezpečnosti. Svět dětí splývá se světem dospělých, žili ve vzájemné úctě s dospělými. Rodina je celek, kde jsou děti i dospělý stále ve fyzickém i sociálním kontaktu, navzájem se chrání před okolím a nikdy nejsou sami. Rodina dítěti poskytovala budoucnost postavenou na tradicích a ochranu před neznámým. Její bezpečnost se zakládala na soudružnosti romského obyvatelstva. Struktura a hierarchie rodiny, postavení jedince v ní a interakční vztahy mezi členy byly spjaty s vytvořenými skupinovými zákony, kterým se od útlého věku všichni podřizovali. (35)

Svatba byla a je velkou událostí v životě jedince, rodiny a celé komunity. Úřední sňatek byl pro Romy jen formalitou, a proto mu většinou předcházely zasnuby

(mangavipen), které byly něco jako neformální uzavření manželství. Budoucí partnery pro své děti určovali otcové. Hlavním kritériem pro výběr partnera byla výše majetku, pověst rodiny a u dívek barva pleti. Velmi žádaní byli muži hudebníci. Obřadník, nejčastěji vajda – čhibalo, mladým zavázal ruce šátkem, do dlaní nalil víno nebo pálenku, kterou mladí z dlaní vypili. Formální svatba (bijav) se konala v kostele. Přípravy na ni byly velkolepé, a proto velmi nákladné. Většinou se uskutečnila i několik let po zasnubách, dokud Romové nenašetřili dostatečnou částku peněz. Raději si nějaký čas počkali, než aby měli chudou a skromnou svatbu. Romská svatba nemá svá vlastní specifika, v mnohém se podobá svatbám majoritní společnosti. Nevěsta má bílé šaty, kytily a dochází k výměně prstenů. Typické je však vybírání peněz na ženicha a nevěstu při tanci. **(40)**

Křtiny (boňa) se odehrávaly za účasti kmotrů. Byli to většinou bohatí sedláci, u kterých rodiče narozeného dítěte pracovali. Kmotra (kirvi) dávala dítěti náušnice nebo řetízek, kmotr (kirvo) většinou zajišťoval pohoštění. Každé dítě má dvě jména. Jedno oficiální, zapsané na matrice a druhé cikánské (aver nav). Cikánské jméno chránilo dítě před nemocemi a neromským světem. Toto jméno přestal Rom užívat tehdy, když udělal něco špatného. Pak mu bylo přisouzeno jiné, většinou pejorativní. Druhé jméno bylo většinou i přezdívkou, a proto se dávalo dítěti až později podle vzhledových znaků či charakterových vlastností. Romové věřili, že život dítěte je ovlivněn i dnem jeho narození. Smůlu přinášelo pondělí, pátek, dušičky nebo den, kdy někdo zemřel. Nejlépe se měly děti narozené ráno a o vánočních svátcích. Budoucnost dítěte ovlivňoval i jeho vzhled a hlavně barva pleti. Štěstí měli ty děti, které se narodily se světlou pletí a málo výraznými antropologickými znaky. **(26)**

Zvláštní úctu mají Romové ke starým lidem. Ti měli a dodnes mají v rodině a v celé komunitě nejvyšší postavení. Postarat se o své rodiče je pro děti samozřejmostí. Až do smrti zůstávají v kruhu rodiny a ani v dnešní době neodcházejí do domovů důchodců nebo do nemocnic. Zvláště staré ženy byly považovány za moudré. Často radily druhým při řešení rodinných problémů či při léčení nemocí. **(40)**

Mnoho rituálů a zvyklostí, které se u Romů zachovaly, se pojí s odchodem člověka ze světa. Věří, že se člověk může reinkarnovat do jiného člověka či zvířete, také věří, že

pokud bylo někomu během jeho života ublíženo, může se objevit jako „mulo“, neboli žijící mrtvý, který usiluje o pomstu na tom, kdo mu ublížil. (38)

Hlavní prioritou je udržení dobrého vztahu se zemřelým. Aby se nechtěl vrátit zpět mezi živé, dávají do rakví různé věci – fajfky, alkohol, šperky, svaté obrázky a také peníze. Všechny majetek mrtvého musel být zničen. Často se musela zrcadla svésit nebo zakrýt kusem látky, aby nedošlo ke spatření duchů. V místnosti se zemřelým se nesmělo připravovat jídlo ani větrat, proto často vařili u příbuzných či sousedů. Ženy projevovaly svou lítost usedavým pláčem, a tak vlastně seznamovaly ostatní s úmrtím. Aby si mrtví nevzali s sebou nikoho dalšího, zatlačili jim oči mincemi. Zesnulý se položil do rakve, která byla umístěna ve středu místnosti na dvou židlích. Protože byli přesvědčeni o tom, že nebožtík bude na onom světě potřebovat peníze, dávali mu je do kapsy nebo do dlaně. Poté drželo příbuzenstvo a blízcí přátelé tři dny a tři noci stráž u rakve, tzv. vartování. Povídali si, vzpomínali na mrtvého a vyprávěli si romské pohádky a příběhy. Nesmělo se zpívat ani tancovat, alkohol byl dovolen, ale nikdo se nesměl opít. (46)

I romská rodina však prodělala velké změny. Od počátku 20. století byl zaznamenán rozpad tradičních hodnot v romských rodinách a tvorba nového hodnotového systému. Tradiční, romská nukleární rodina (tj. matka, otec a děti) byla velká a značně soudržná, plná vřelosti k dětem. Za poslední generace romská rodina zeslábla. V těchto rodinách však stále přežívá tradiční rodová instituce, která je determinovaná kmenovou strukturou a pro mnohé členy rodinných svazků je rodová instituce nejdůležitější a největší hodnotou. (35)

I když dochází k inovacím a postupnému překrývání a doplňování zvykoslovím majoritní společnosti, poskytuje dodnes tato oblast života Romů příležitost k poznání jejich vnitřního světa, jeho zákonitostí a často - z hlediska majoritní společnosti - osobitých projevů. (26)

1.11.6 Romové a náboženství

Romové se přizpůsobili náboženství místního obyvatelstva. Většina českých Romů se hlásí k římským katolíkům. Romové vždy byli a dodnes často jsou oddáni Bohu „o Del“ a komunikují s ním jinak než křesťané, oslovují jej formou proseb a chvalozpěvů. Náboženství a víra pro ně byly způsobem života, tak jako je pro obyvatele Indie dodržování dharmy, která určuje, jak se má člověk celý život chovat. Romové nazývali tento soubor příkazů a zákazů romipen - ten dává životu řád. **(24)**

Romové věří v to, že duše člověka přesahuje a existuje i po odchodu těla na onen svět. Důkazem toho je tradiční nesmírně velká víra v duchy mrtvých předků - mule, kteří jsou pro Romy prostředníkem Boha. Duše zesnulých se podle Romů vrací mezi živé, ty dobré navštěvují příbuzné ve snech a dávají rady, ty zlé, škodí (například při narození dítěte). **(24)**

Většina Romů věří a touží po uctívání vlastního božstva. Zatím jediná jejich „svatá“ je Kali Sára - Černá Sára, kterou více než jedno století oslavují a vzhlížejí k ní. Aby uctili její památku, sjíždějí se pravidelně 24.- 25. května (chudí i bohatí, slavní i neznámí, mladí i staří, z Východu i Západu) ve francouzském městečku Les Saintes-Maries-de-la Mer. Sára je uctívána ve dvou rituálech (ty dodržují a respektují dodnes všichni Romové potkávající se každoročně ve Francii). Tím prvním je přiřkládání a snímání rukou z jejích šatů. Zejména ženy hladí a líbají šosy jejích našasených šatů (Sára na sobě nikdy nemá jen jedny šaty, Romky jí je nosí darem). Poté zavěšují vedle ní věci, které přinesly (kapesníky, hedvábné spodní prádlo, šátky). Nakonec se předměty, které patří zmizelým nebo nemocným lidem, dotýkají Sáry doufajíc, že zmizelé najde a nemocné vyléčí. Druhá část rituálu spočívá v procesí směřujícím do moře a symbolickém ponoření, ovšem tento ceremoniál církve uznala až v roce 1935. Procesí a moře spojuje Sáru se všemi kulty velkých bohyň plodnosti - kouzlo ponoření totiž vyvolávalo déšť nebo jej alespoň vyvolávat mělo. Dnes už ale nikdo do Francie nejezdí proto, aby vyvolal déšť, ale proto, aby alespoň jednou viděli a dotli se „své“ bohyně. Stalo se samozřejmostí, že právě 24. a 25. května Romové nechávají v kostele před Káli Sárou pokřtít své děti, či z celého světa přijíždějí mladé páry, aby si před ní řekli své ano. Když přijde čas, naloží muži Sáru na vůz tažený koňmi a nekonečný průvod se vydá k moři. Nejdříve vjíždí do moře kočár se Sárou a v okamžiku, kdy se

lem jejích šatů dotkne moře, vrhají se do něj všichni ostatní. Věří, že jim voda, kterou Sára posvětila, přinese zdraví a štěstí. (24)

S významnými romskými představiteli se můžeme setkat i v této oblasti. První významným knězem se stal Mgr. Eugen Fejcz, působí na farnosti v Družstevné u Hornádu. Po roce 1996 byli vysvěceni další romští kněží: Ing. Mgr. František Čureja, Viktor Tomčányi, František Kačo. (29)

1.11.7 Hudba a písňový folklór Romů

Neodmyslitelnou součástí života Romů je hudba a tanec. Romové hudbou, písní a tancem žijí, vyjadřují tak svou duši, problémy, city a radost. V souvislosti s romským a písňovým folklórem je důležité jeho dělení na dvě nejvíce u nás odlišné skupiny, a to folklór olašských, do roku 1959 kočovných, nomádských Romů a folklórní projevy usedlých Romů ze skupiny slovenských, maďarských, moravských a dalších Romů. Na toto dělení zákonitě navazuje členění i ve své struktuře, formách, družích a způsobech přednesu. Z toho plyne důležitá úloha ústního tradování v romském folklóru a právě tato úloha způsobila, že se dodnes udržují v neobyčejně živých formách. Skutečnost, že Romové neměli donedávna spisovný jazyk a vlastní psanou literaturu (počátky spadají u nás teprve do 70 let dvacátého století), jakož i společenská izolace do které byli dříve vehnáni, byla příčinou vyhranění specifických funkcí jejich folklóru, který tradičně zastupoval jiné formy společenské komunikace, o které byli ochuzováni. Kromě této specifické společenské funkce je romský folklór dodnes jedním z projevů etnické identity, tedy způsobu, jak se hlásí ke svému původu, ke svému romství - *romipen*. (4)

Folklórní hudbu Romů lze rozdělit na dvě skupiny, lišící se především melodií a obsahem. Pomalé, často romantické písně (halgató), jsou určené k poslechu. Naproti tomu rychlé, rytmické písně k tanci. V písních se odráží jejich vnitřní svět a vztah k životu. „*Ko achal'ol romane gil'a, prindžarel le Romeskeru jilo. Kdo rozumí romským písním, pozná srdce Roma.*“ Po stránce obsahové je romská lidová píseň zcela ojedinělá a svébytná. V textech písní se objevuje bolest i radost, utrpení, cit a všechny životní hodnoty. Obsahují četná přirovnání a jsou barevné, tzn. že se zde vyskytují nejrůznější barevné přívlastky, např. černý pták (kalo čirikloro) představující smrt. (4)

Nejen tedy melodie, ale i texty většiny romských písní jsou vzácným bohatstvím, které se uchovalo do dnešních dnů. Muzikálnost a schopnost své písni skládat přetrvává a dále se rozvíjí v nové tvorbě mladé generace. Jde tedy o folklór živý, který ještě dlouho nezanikne, i když se bude projevovat modifikovaně a v jiné podobě. Romové by bez písni a tance snad ani žít nemohli. (4)

Jedním z nejslavnějších romských hudebníků všech dob byl János Biháry žijící v letech 1764-1827 v Uhrách. Mezi současné nejznámější významné osobnosti romské hudby patří např. písničkář Gejza Horváth, Věra Bílá se skupinou Kale, Ida Kellarová se skupinou Romano rat, Antonín Gondolán, jeho sestra Věra Gondolánová a syn Filip Gondolán a spousta dalších.

1.11.8 Slovesnost a literatura

Romové neměli možnost zúčastňovat se kultury širší společnosti, a proto si ji nahrazovali svými písni (gil'a), pohádkami (paramisa) a nejrůznějšími vyprávěními v rodinných kruzích. Mezi nejčastější slovesnou tvorbu lze zařadit právě pohádky a písni. (40)

Pohádky vyprávěli především muži. O každém velkém vypravěči (baro paramisaris) se vědělo v celém kraji. Děti se směly zúčastňovat jen pokud se dokázaly chovat tiše. Hrdinské příběhy, nejčastěji o romském chlapci (romano čhavo), se vyprávěly i několik hodin. Humorné příběhy byly kratší, často dekamerní laděné. Děti musely odejít, když se vyprávěly sprosté humorky, bylo nemyslitelné, aby na kulturních akcích slyšely vulgární slova. Vyprávěly se nejen smyšlené příběhy, ale i příběhy z reálného světa. Oblíbené u Romů byly nejrůznější hádanky a hádankové příběhy. (40)

Hlavním představitelem romské lidové poezie byly písni, gil'a. Podobně jako pohádky i písni se žánrově liší. V komunitách Romů se rozlišují písni phurikane (staré) a neve (nové). Mohou být buď *halgató* (k poslechu) nebo *čardaša* (k tanci). Olašští Romové užívají pro písni k poslechu název *lole d'ila* a pro taneční písni výraz *khelimaske d'ila*. Z obsahu jedné zvláštní kategorie písní vypovídá název čorikane gil'a, tj. písni o sirotě, ubohosti a chudobě. Jsou to písni, které dovedou rozplakat, a o takových písních říká jednopříslovní: „*Lači gil'i, so pes rovel opre - dobrá je ta písnička, která dovede*

rozplakat.“ Písňe v tradiční romské komunitě fungovaly také jako důležitý a účinný korektor sociálního jednání, jako forma k vyjádření kritiky, zpovědi. (4)

Touha vyjádřit se a potřeba komunikovat s příbuznými žijícími ve vzdálenějších místech vedla Romy k vytvoření romského pravopisu. Uskutečnil to Svaz Cikánů-Romů, působící v letech 1969 - 1973, který vydával romský zpravodaj Romano l'il. Původní české texty byly postupně nahrazovány romskými. Romové mají „opičí“ povahu, „*So kerel jekh Rom, keren the o aver - Co dělá jeden Rom, dělají po něm i ostatní*“. Po zrušení Svazu Cikánů-Romů bylo zakázáno i vydávání zpravodaje Romano l'il. Publikovat romsky psané texty nebylo snadné, přesto má literatura Romů své místo i v současnosti. Vydávají se sbírky, povídky, časopisy, měsíčníky a jiné tiskoviny (např. Romano kurko, Romano hangos, Amaro gendalos, Romano džanipen, pro děti Kereka). Mezi oblíbené literáty patří Tera Fabiánová, Ilona Lacková, Helena Demeterová, Bartoloměj Daniel a mnozí další. (4)

1.11.9 Romové a výtvarné umění

Rozvoj výtvarného citění se dnes u Romů jeví jako zcela nový fenomén. Tím je však skutečně jen na první pohled. Výtvarný prvek zkrášlující prostředí i předměty denní potřeby měl v romské komunitě své místo odnepaměti. Výtvarný cit i schopnosti se u Romů přirozeně rozvíjely díky jejich těsnému sepětí s přírodou, jež pro ně byla stálým zdrojem inspirace. Provozování dědičných řemesel přispívalo k manuální zručnosti a naučilo Romy pracovat s rozličnými přírodními materiály a surovinami. Dědičnost jedné profese v rámci dané rodové skupiny umožnila staleté vyžívání zručnosti v oboru a dala předpoklady ke změně pouhého řemeslného zpracování v umělecké. (27)

I v nepříznivých dobách Romové zkrášlovali své příbytky, dokladem jsou výtvarně pojaté dřevěné vozy, které sloužily jako dopravní prostředek i dům u Romů na celém světě. Ve velké Británii dodnes jezdí romští kočovníci ve vozech zhotovených dle tradičních vzorů. (26)

Od počátku 90. let prodělala výtvarná tvorba Romů zejména u nás, ale také v dalších zemích bývalého komunistického bloku nebývalý rozmach. Objevuje se řada romských autorů, kteří se začínají věnovat výtvarnictví bez předchozího vzdělání. Většinou mají

základní vzdělání a někdy ani to ne. Absence odborného vzdělání, ale i nedostatek finančních prostředků daly vzniknout originálním výtvarným technikám. Kupříkladu Dušan Oláh z Detvy nahrazuje materiálně náročnou grafiku drobným tečkováním propisovací tužkou na papíře. Romská amatérská výtvarná tvorba je velmi různorodá (dnes již nepředstavuje pouze lidové umění) a přerůstá až ke snaze o vyjádření niterních pocitů formou nekonkrétní – abstraktní malby. Také se objevili již první profesionální výtvarníci, kterými jsou např. Viola Petrášková, Alexander Bohó, Eduard Oláh, Denisa Demeová a další. **(26)**

V současnosti již není sporu o tom, že Romové jsou vnímavým, citově exponovaným etnikem. Jejich zvýšená citovost i umělecké sklony i byly odjakživa spojovány s hudbou, dnes se však ukazuje, že i výtvarné směry jim nejsou cizí. Snad právě staletí útrap a života na pokraji společnosti v těsném sepětí s přírodou, vtiskla do mentality Romů větší emocionalitu a schopnost intenzivně prožívat přítomné. Výtvarné cítění se projevuje již u romských dětí. Jejich schopnostem se však v mnohačetných sociálně slabých rodinách obvykle nevěnuje pozornost a tak nerozvíjené nadání u dětí upadá. **(26)(19)**

Pojednávat o výtvarném umění Romů je zcela legitimní, neboť ve všech rovinách se lze setkat s tvůrci, kteří nejsou Romy jen původem, ale především jejich tvorba vychází z inspirace romskými tradičními hodnotami, pramení z tzv. romipen (romství), ke kterému se i ti nejschopnější a neromskou veřejností uznávání autoři stále vracejí. **(26)**

1.12 Romové ve městě Tábor

Jak jsem již uvedla v úvodní části této práce, pracuji na Městském úřadě v Táboře jako romská poradkyně, proto bych situaci romské komunity v našem městě popsala na základě svých vlastních poznatků, které vyplývají z několikaletých zkušeností.

1.12.1 Vymezení základních problémů

Město Tábor leží na severním okraji jižních Čech a s celkovým počtem obyvatel 36 680 je druhým největším městem v jihočeském kraji. Dle posledního sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001 se k romské národnosti přihlásilo 41 Romů. Celková míra nezaměstnanosti na Táborsku činila k 31.1. 2007 5,8 %. **(44)**

V rámci správního obvodu obce s rozšířenou působností dle odhadu žije zhruba 600 Romů. Odhaduje se, že v samotném městě jich žije 500. Je třeba však zdůraznit, že se nejedná o oficiálně sledovaný a stabilní počet, za účelem získání pracovních příležitostí přichází do našeho města řada slovenských Romů. Největší zastoupení v komunitě má rodina Míkova a Kováčova. V samotné romské komunitě není však taková romská osobnost, která by byla všem Romům autoritou. Současným romským aktivistou je pan Cina, předseda romského občanského sdružení Verdan – Vúz, které vzniklo v roce 2006 a pro město je bezesporu velkým přínosem. Ovšem ani ten nemá potřebnou autoritu u ostatních Romů. Důvodem je, dle mého názoru, jeho nízký věk a také fakt, že nepatří mezi „starousedlíky“.

Pravdou však je, že již v předchozích letech jak okresní, tak městský úřad byl připraven napomoci vzniku romského občanského sdružení, které by bylo zastoupeno místními Romy. Toto se také podařilo, vzniklo Občanské sdružení Romane Čhave. Ovšem aktivně působilo krátký čas a vyjma několika kulturních akcí, činnost dále nevyvíjelo a v současné době prakticky neexistuje. Důvodem tohoto stavu byla i nedůvěra k vedení a činnosti občanského sdružení ze strany některých Romů. Ti nedokázali potlačit své osobní antipatie k členům sdružení. Tento fakt také souvisí s absencí respektované romské osobnosti, která by dokázala svou přirozenou autoritou Romy sjednotit.

Ve městě působí také několik drobných romských živnostníků, především v oblasti přípravných prací pro stavby, kteří v sezónním období zaměstnávají nejen místní Romy.

Problémy v našem městě jsou shodné s jinými srovnatelnými městy, dotýkají se oblastí vzdělání, zaměstnání, bydlení. Ovšem je třeba zdůraznit, že problematika u nás není tak vyostřena jako v některých městech, např. na severu naší republiky.

Nezaměstnanost a následná existenční závislost na sociálních dávkách vyplývá z všeobecně známého a zásadního problému, a to nízké vzdělanostní úrovně Romů (převážná část Romů má pouze základní vzdělání). Velkou překážkou bránící zásadní integraci Romů na trhu práce je také nedostatek základních sociálních a pracovních návyků. Samozřejmě se do stupně nezaměstnanosti promítá i roční období, v zimním období se nezaměstnanost pravidelně zvyšuje.

Problémy v oblasti bydlení se týkají dluhů na nájemném a službách spojených s užíváním bytu, dále souvisejí s obtížným soužitím a poškozování zařízení bytu či domu.

Drogová závislost u romské populace není enormně vysoká, nicméně ji nelze podceňovat. Tento fakt lze konstatovat i v souvislosti s trestnou činností. Zadlužování Romů se u nás také vyskytuje, ovšem nejedná se o kritický stav.

1.12.2 Bydlení Romů ve městě Tábor

V našem městě se romská komunita vyskytuje v Lužnické ulici, konkrétně v domě čp. 1586, neboli v tzv. „Fišlovce“ (Neromové zde také žijí, Romové však v převážné míře). Jedná se o činžovní dům v majetku města, s byty III. a převážně IV. kategorie, který je určen pro neplatiče nájemného. Převážná část rodin je závislá na sociálních dávkách, obzvláště v zimním období.

Další lokalitou v Táboře, kde žijí Romové, ovšem nikoliv v převážné míře, je dům čp. 2842 v ulici Zavadilská. Původně se jednalo o ubytovnu Vodních staveb Tábor, kterou město v roce 2000 odkoupilo a zpočátku zde vytvořilo několik bytů (všechny I. kategorie) pro zdravotně postižené a sociálně slabé rodiny. V posledních dvou letech jsou byty v tomto domě zařazovány do běžného výběrového řízení, čili jsou přidělovány občanům bez předchozích podmínek. Vzhledem k tomu, že se jedná o malometrážní byty, není zde vysoké nájemné. Tato lokalita sice není v současné době tolik problematická jako výše uvedená (několik rodin bylo pro vysoké dluhy vystěhováno do

tzv. „Fišlovky“), ale i zde se řeší, i když v menší míře, obdobné problémy. Velkou výhodou také je, že v tomto domě působí domovník, kterého vykonává místní nájemnice – Romka, která pravidelně dohlíží na pořádek v domě i jeho okolí. Ve Fišlovce tato funkce bohužel i přes velké snahy města není vůbec. Před časem ji sice vykonával tamní nájemník, také Rom, ovšem pro stálé neshody s ostatními nájemníky se této činnosti vzdal.

K výše uvedeným lokalitám je nutno podotknout, že se nevyskytují v centru města a že se ani v jednom případě nejedná o ghetto.

Další menší skupina Romů (zhruba do deseti rodin) žije spíše blíže k centru města. Jedná se o zástavbu tří činžovních domů s byty I. kategorie, v ulici Obecní Domy. Ostatní Romové žijí rozptýleně, zejména v rámci sídlišť. Situace v těchto lokalitách je bezproblémová.

1.12.3 Subjekty zabývající se romskou komunitou ve městě Tábor a jejich aktivity

1.12.3.1 Aktivity realizované na úseku obce

Městský úřad v Táboře byl jedním z mála obecních úřadů s rozšířenou působností, který po ukončení činnosti okresních úřadů (k 31.12. 2002) převzal a následně posílil roli romského poradce. V ostatních městech byla tato funkce sice také zachována, ovšem spíše formálně. Organizačně je romský poradce zařazen na odbor sociálních věcí, oddělení sociální prevence. Situace romské komunity je tedy kontinuálně řešena romskou poradkyní a příslušnými odbory Města Tábora ve spolupráci s dalšími subjekty, tj. školami, úřadem práce, probační a mediační službou, Policií ČR a místními neziskovými organizacemi.

Při Radě města Tábora působí Komise pro menšiny, cizince a uprchlíky. Jedním z cílů této komise je řešit problematiku romské komunity a napomáhat tak jejich integraci do společnosti. Na návrh komise vznikl Fond pro menšiny, cizince a uprchlíky, který je určen k podpoře činnosti neziskových organizací, občanských sdružení, obecně prospěšných společností, církví, církevních organizací, které se zabývají problematikou menšin, cizinců a uprchlíků.

Dále bylo realizováno několik odborných seminářů, např. na téma „Integrace romské

komunity“, „Romové a drogy“ a „Řešení problémů s neplatiči“, či ve spolupráci s neziskovými organizacemi diskusní odpoledne s Romy s názvem „Půjčit si můžeš – splatit musíš“, které se týkalo problematiky zadlužování, bydlení a aktuálních otázek ze života tábořských Romů.

Od dubna 2005 ve městě působí také terénní pracovník, a to na základě dotace poskytnuté z Rady vlády ČR pro záležitosti romské komunity a finanční spoluúčasti obce. Terénní pracovník je kontaktní osobou romského poradce (ten svou činnost vykonává pro celý správní obvod obce s rozšířenou působností). Těžištěm činnosti terénního pracovníka jsou sociálně znevýhodněné komunity ve městě. Mimo to vede klubovnu v Zavadilské ulici (v domě čp. 2842), jejíž zřizovatelem je město. Je určena dětem ze sociálně slabých rodin a poskytuje široké spektrum volnočasových aktivit. Pod vedením terénního pracovníka jsou zde realizovány doučovací hodiny pro děti se slabším prospěchem, dále interaktivní programy, hodiny muzikoterapie, kreativní tvorby a další aktivity závislé na zájmu dětí. Obdobnou aktivitu by město rádo zřídilo také v blízkosti tzv. „Fišlovky“, a to v MŠ v Čelkovicích.

Služby poskytované příslušníkům romské komunity jsou také součástí komunitního plánu města Tábora, který je v současné době ve fázi tvorby a bude dokončen v červnu 2007. V rámci komunitního plánu bylo vytvořeno několik pracovních skupin, k řešení problematiky menšin byla vytvořena skupina s názvem „Cizinci, národnostní a etnické menšiny“. Zpracována je zatím SWOT analýza, která nastiňuje směr budoucího vývoje v oblasti poskytování sociálních služeb pro romskou komunitu v našem městě.

1.12.3.2 Aktivity realizované na úseku neziskových organizací

V Táboře provozuje od roku 1997 svou činnost komunitní centrum pro děti a mládež Cheiron T o.p.s., které poskytuje řadu volnočasových aktivit. Cílovou skupinu tvoří problémové děti a mládež, děti ze sociálně slabých rodin a děti národnostních menšin (v Táboře se jedná především o romskou populaci). Romské děti a mládež navštěvují toto centrum již od roku 1999. Dá se říci, že v současné době dochází do centra kolem 150 – 200 Romů za týden (průměrně asi 35-40 za den), což je zhruba 70% všech návštěvníků. Romové nejvíce využívají hudebny, kde se mohou bavit hudbou a

seznámit se s různými hudebními nástroji a tím rozvíjet svůj přirozený talent. Cheiron také pravidelně pořádá řadu dalších programů zaměřených na integraci a zlepšení vzájemných vztahů Romů a Neromů. Již třetím rokem realizuje Festival dokumentárních filmů o lidských právech „Jeden svět“, osmým rokem „Týdny proti rasismu a xenofobii“, Mezinárodní den dětí, kterého se účastní mj. i romské děti, prožitkový výlet „Time Out“ pro romské děti a jiné pravidelné akce.

Další neziskovou organizací, která působí v našem městě, je Kiwanis junior klub Tábor. I její aktivity významně přispívají k integraci Romů. Již několik let realizuje projekt Fília – pomoc dětem, jehož aktivity jsou určeny dětem ze sociálně slabých, neúplných a dysfunkčních rodin a dětem z dětských domovů. Jedním z cílů je eliminace rasových předsudků vůči romským dětem a naopak. Dalším programem, který dlouhodobě realizuje, je doučování dětí ze znevýhodněného sociokulturního prostředí, převážně se jedná o romské děti.

Od února 2006 v Táboře působí romské občanské sdružení Verdan – Vůz. Jedná se o dobrovolnou nepolitickou zájmovou organizaci. Stěžejním cílem činnosti tohoto sdružení je přispívat ke zlepšení života tábořských romských komunit i dalších etnických skupin a současně zlepšit soužití většinové společnosti a romské menšiny v Táboře a okolí. Od září 2006 provozuje v Zavadilské ulici komunitní centrum, které nabízí sociální poradenství, řadu volnočasových aktivit pro děti a mládež. Sdružení rovněž zorganizovalo několik akcí, např. zábavné odpoledne plné soutěží a her, či mikulášské nadílání. Sdružení bylo zapojeno i do tvorby Komunitního plánu sociálních služeb města Tábora.

Závěrem bych uvedla, že zájem o romskou komunitu je v našem městě všestranný a zřetelný, a to jak ze strany obce, tak nestátních organizací, které ve městě působí. Přesto však musím konstatovat, že v Táboře je nedostatek příležitostí v oblasti kulturního vyžití Romů. S tímto také souvisí fakt, že do nedávné doby ve městě Táboře aktivně nepůsobila kvalitní romská organizace. Doufám, že tento nedostatek v blízké budoucnosti pomůže vyřešit romská organizace Verdan – Vůz a svou činností bude tak významně přispívat k obohacení kulturního života Romů.

2. Cíl práce a hypotézy

2.1 Cíl práce

Cílem práce bylo zmapovat znalosti romské kultury a tradic u romské komunity v Táboře a znalosti romské kultury a tradic majoritní společností v Táboře.

2.2 Hypotézy

V souladu s cílem práce byly stanoveny dvě hlavní hypotézy a 8 pracovních hypotéz.

Hlavní hypotéza 1 předpokládala, že romská komunita ve městě Táboře svou kulturu a tradice většinou již nezná.

K této hlavní hypotéze byly vytvořeno 5 pracovních hypotéz.

Pracovní hypotéza 1 předpokládala, že Romové své tradice nedodržují.

Pracovní hypotéza 2 předpokládala, že Romové v domácím prostředí hovoří převážně romským jazykem.

Pracovní hypotéza 3 předpokládala, že Romové většinou nevědí o existenci Mezinárodního dne Romů.

Pracovní hypotéza 4 předpokládala, že Romové vnímají postoj Neromů vůči Romům za špatný.

Pracovní hypotéza 5 předpokládala, že je pro Romy důležité, aby znali svou historii a kulturu a dodržovali své tradice.

Hlavní hypotéza 2 předpokládala, že majoritní společnost ve městě Tábor nezná romskou kulturu a tradice.

K této hlavní hypotéze byly vytvořeny 3 pracovní hypotézy.

Pracovní hypotéza 1 předpokládala, že většina Neromů uvede alespoň jednu hodnotu, které si na Romech váží.

Pracovní hypotéza 2 předpokládala, že větší část Neromů se bude chtít blíže seznámit s romskou kulturou.

Pracovní hypotéza 3 předpokládala, že Neromové budou považovat svou znalost historie, kultury a tradic Romů za důležitou.

Obě hlavní hypotézy byly stanoveny na základě aktuálnosti problematiky uváděné a citované v odborných publikacích a mých vlastních zkušeností získaných při sociální

práci s Romy.

3. Metodika

Vedle metodických postupů použitých při výzkum 1 a 2 byla v této práci použita také metoda studia dokumentů, technika sekundární analýzy dat, jejíž výsledkem jsou poznatky uvedené v teoretické části této práce.

Pro tuto diplomovou práci byly provedeny dva kvantitativní výzkumy.

„ Kvantitativní výzkum je testování hypotéz o skupinách, a ne jedincích. Analýza je prováděna na kumulovaných datech o mnoha jedincích a data můžeme kumulovat jen tehdy, jsou-li totožná.“ (11)

3.1 Výzkum 1

3.1.1 Metodický postup

Za účelem testování první hlavní hypotézy, byl proveden kvantitativní výzkum metodou dotazovací, technikou řízeného rozhovoru, pro který byla vytvořena struktura řízeného rozhovoru. (viz. příloha 1)

Struktura řízeného rozhovoru byla ověřena předvýzkumem na 10 respondentech.

Struktura řízeného rozhovoru se skládala z pěti identifikačních otázek, zjišťujících pohlaví, věk, dosažené vzdělání, zaměstnání a národnost a dalších 17 otázek, které se zaměřily na znalosti romské kultury a dodržování tradic. Z celkového počtu 17 otázek byly 2 otázky polootevřené (otázka č. 5, 8), u kterých vedle daných možností byla uvedena i varianta „jiné“, k níž mohl respondent vyjádřit svou odpověď, pokud mu nevyhovovala žádná z daných možností. 2 otázky byly otevřené (otázka č. 6, 15) s prostorem pro vlastní vyjádření dotazovaného a 13 otázek bylo uzavřených (otázka č. 1, 2,3, 7, 9, 10,11, 12, 13, 14, 16, 17) s danými možnostmi odpovědí. Otázka č. 4 byla filtrační, doplněná instrukcí. Tyto typy otázek byly v řízeném rozhovoru použity kvůli většímu množství situací, ve kterých se mohli respondenti nacházet.

I když jsou romské tradice součástí širší romské kultury, domnívám se že jsou svým významem specifičtější (viz. kapitola 1.11. v teoretické části této práce). Proto jsem ve struktuře řízeného rozhovoru zpočátku otázku znalosti romské kultury a tradic uvedla samostatně. Ovšem provedeným předvýzkumem jsem zjistila, že dotazovaní v tomto výzkumu tyto pojmy slučovali, nevnímali jejich rozdíl. Proto jsem otázku znalosti prků romské kultury a tradic spojila v jednu.

Výzkum prostřednictvím tohoto řízeného rozhovoru byl proveden v měsících únor a březen 2007, a to v domácnostech jednotlivých skupin respondentů.

3. 1. 2 Charakteristika zkoumaného souboru

Pro výběr zkoumaného vzorku byl použit náhodný stratifikovaný výběr. „Populace je rozdělena do skupin homogenních vzhledem k nějakému jasnému kritériu a jedinci jsou vybíráni do vzorku náhodně z těchto skupin.“ (11)

Tímto výběrem bylo ze základního souboru Romů ve městě Tábor vybráno celkem 50 respondentů s tím, že tento základní soubor byl dále rozdělen na tři skupiny dle jejich stupně integrace. Skupinu A představovalo 20 náhodně vybraných integrovaných respondentů, skupinu B tvořilo 15 náhodně vybraných respondentů integrovaných z části a skupinu C představovalo 15 náhodně vybraných nepřizpůsobivých respondentů. Všichni respondenti byli náhodně vybráni v lokalitách města Tábora, ve kterých žijí Romové jednotlivých vybraných skupin.

3.2 Výzkum 2

3.2.1 Metodický postup

Za účelem testování druhé hlavní hypotézy, byl proveden kvantitativní výzkum metodou dotazovací, technikou řízeného rozhovoru, pro který byla vytvořena struktura řízeného rozhovoru (viz. příloha 2), jež byla ověřena předvýzkumem na 10 respondentech.

Struktura řízeného rozhovoru se skládala ze čtyř identifikačních otázek, zjišťujících pohlaví, věk, dosažené vzdělání a zaměstnání a 15 otázek, které se zaměřily na znalosti romské kultury a tradic. Z celkového počtu 15 otázek byla 1 otázka polootevřená (otázka č. 4), u které vedle daných možností byla uvedena i varianta „jiné“, k níž mohl respondent vyjádřit svou odpověď, pokud mu nevyhovovala žádná z daných možností. 2 otázky byly otevřené (otázka č. 11, 15) s prostorem pro vlastní vyjádření dotazovaného a 12 otázek bylo uzavřených (otázka č. 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14) s danými možnostmi odpovědí.

I v tomto výzkumu, obdobně jako u výzkumu 1, jsem za stejných okolností otázku

znalosti prkú romské kultury a romských tradic spojila v jednu.

Výzkum prostřednictvím tohoto řízeného rozhovoru byl proveden v měsících únor a březen 2007. U skupiny A byl rozhovor proveden na úřadech, u skupiny B přímo v neziskových organizacích a skupiny C v centru města.

3.2.2 Charakteristika zkoumaného vzorku

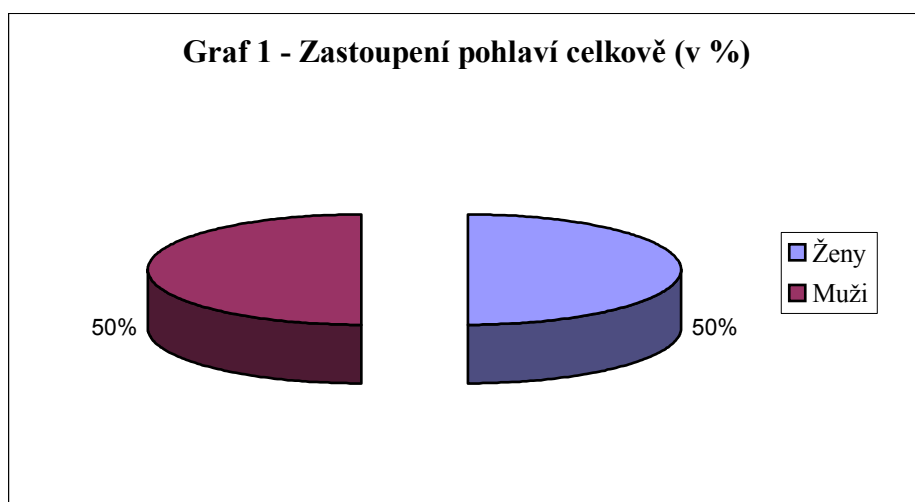
Ze základního souboru majoritní společnosti ve městě Tábor bylo náhodným stratifikovaným výběrem vybráno 50 respondentů s tím, že tento základní soubor byl dále rozdělen na tři skupiny. Dvě skupiny tvořili respondenti, kteří s Romy pracují – skupinu A představovalo 15 náhodně vybraných respondentů, kteří zastupovali úřady, skupinu B představovalo 15 náhodně vybraných respondentů, kteří zastupovali neziskové organizace. Tito respondenti byli osloveni na jednotlivých pracovištích

Třetí skupinu tvořili zástupci obecné majority, respondenti jež s Romy nepracují, ale v běžném životě se s nimi setkávají. Tento zkoumaný vzorek tvořilo 20 náhodně vybraných respondentů, kteří byli osloveni v centru města Tábor a představují skupinu C.

4. Výsledky

4.1. Výsledky výzkumu 1

Výzkumu se zúčastnilo celkem 50 Romů, kteří byli dále rozděleni do tří skupin dle integrace. Skupinu A představuje 20 respondentů integrovaných, skupinu B 15 respondentů integrovaných z části a skupinu C 15 respondentů nepřizpůsobivých.

Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu 50 dotazovaných bylo celkem 25 (50%) žen a 25 (50%) mužů. Z 20 dotazovaných skupiny A bylo 12 žen a 8 mužů, z 15 dotazovaných skupiny B bylo celkem 5 žen a 10 mužů, z 15 dotazovaných skupiny C, bylo celkem 8 žen a 7 mužů.

Tabulka 1 – Průměrný věk respondentů

	Integrovaní	Integrovaní z části	Neintegrování	Dotazování celkem
Průměrný věk	35	36	35	35

Zdroj: vlastní výzkum.

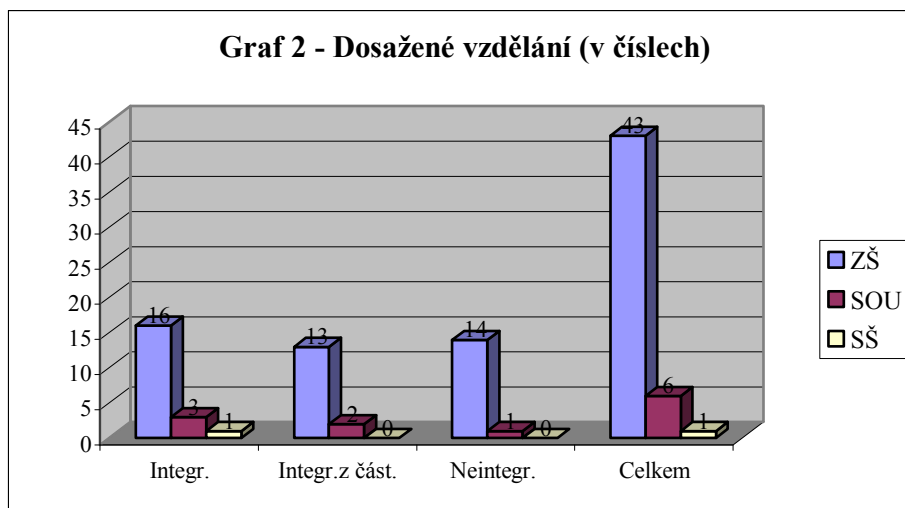
Věk respondentů se pohyboval v rozmezí od 18 do 58 let. Průměrný věk všech respondentů byl 35 let.

Oslovení Romové skupiny A byli ve věku od 24 do 54 let. Průměrný věk dotazovaných respondentů u této skupiny byl 35 let.

Oslovení Romové skupiny B byli ve věku od 18 do 55 let. Průměrný věk

dotazovaných respondentů u této skupiny byl 36 let.

Oslovení Romové skupiny C byli ve věku od 26 do 58 let. Průměrný věk dotazovaných respondentů u této skupiny byl 35 let.

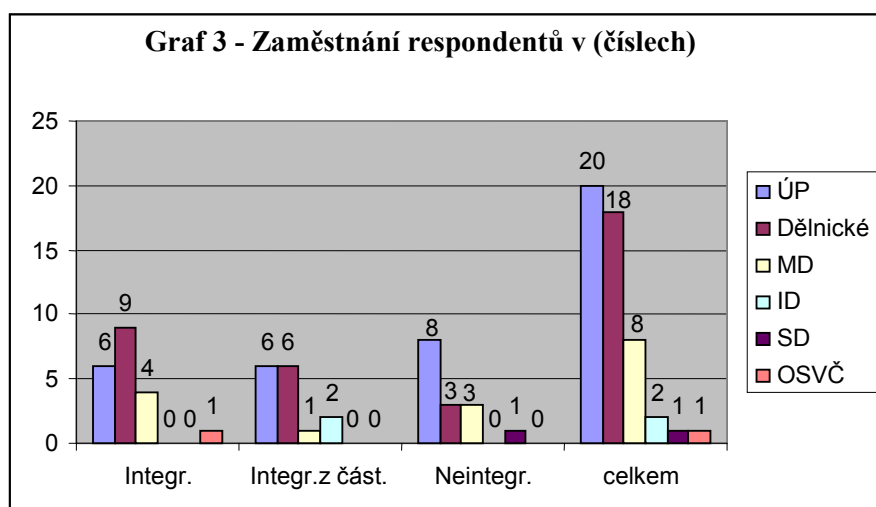
Zdroj: vlastní výzkum.

Z celkového počtu 50 dotazovaných mělo 43 respondentů základní vzdělání, 6 střední odborné s výučním listem a jeden středoškolské vzdělání.

Ve skupině A mělo 16 respondentů základní vzdělání, 3 střední odborné s výučním listem a 1 respondent měl středoškolské vzdělání.

Ve skupině B mělo 13 respondentů základní vzdělání a 2 střední odborné s výučním listem.

Ve skupině C mělo 14 dotazovaných základní vzdělání a 1 střední odborné s výučním listem.

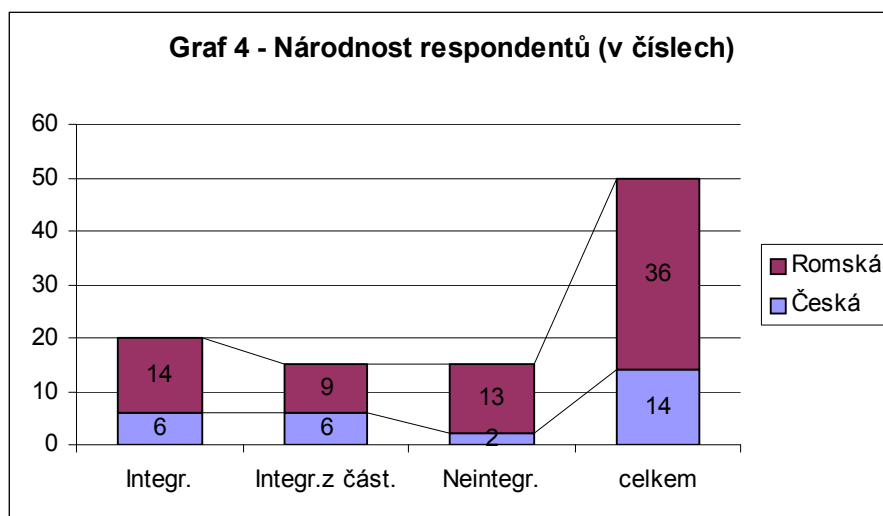
Zdroj: vlastní výzkum.

Z celkového počtu 50 dotazovaných bylo 20 respondentů v evidenci úřadu práce, 18 vykonávalo dělnickou profesi, 8 bylo na mateřské dovolené, 2 byli v invalidním důchodu, 1 ve starobním důchodu a 1 respondent byla osoba samostatně výdělečně činná.

6 respondentů ve skupině A bylo vedeno na úřadu práce, 9 vykonávalo dělnickou profesi, 4 byli mateřské dovolené a jeden dotazovaný uvedl osobu samostatně výdělečně činnou.

Ve skupině B uvedlo 6 respondentů evidenci na úřadu práce, 6 dělnickou profesi, 1 mateřskou dovolenou a 2 uvedli, že jsou v invalidním důchodu.

8 respondentů ve skupině C uvedlo evidenci na úřadu práce, 3 dělnickou profesi, 3 mateřskou dovolenou a 1 dotazovaný byl již ve starobním důchodu.

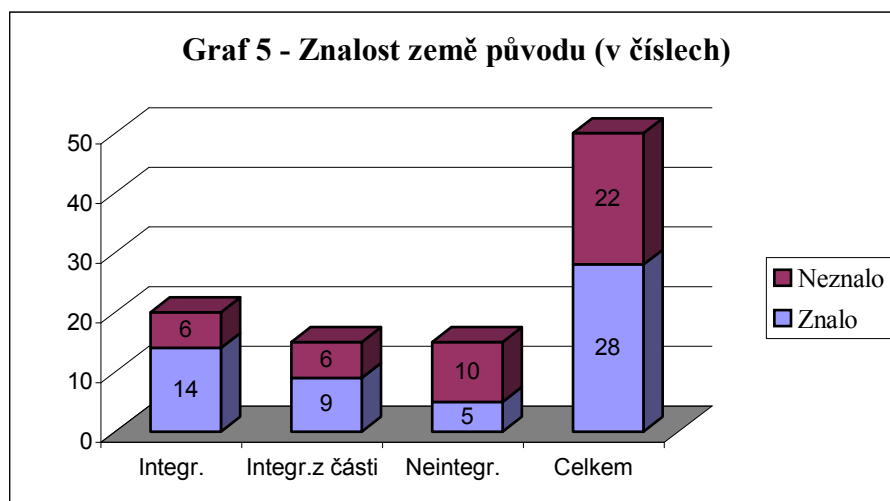
Zdroj:vlastní výzkum.

Z celkového počtu 50 dotazovaných uvedlo 14 respondentů českou národnost a 36 romskou národnost.

6 respondentů ve skupině A uvedlo národnost českou a 14 romskou.

Ve skupině B uvedlo 6 respondentů národnost českou a 9 romskou.

2 dotazovaní ve skupině C uvedli národnost českou a 13 uvedlo romskou.

Zdroj:vlastní výzkum.

Z celkového počtu 50 oslovených znalo zemi původu Romů tedy 28 respondentů a 22 dotazovaných ji neznalo.

Ve skupině A uvedlo správně zemi původu Romů celkem 14 respondentů a 6 jich neznalo.

9 oslovených ve skupině B znalo původ Romů a 6 neznalo.

Ve skupině C 5 respondentů znalo původ Romů a 10 neznalo.

Tabulka 2 – Užívání romštiny v primární rodině (v číslech %)

	Integrovaní	Integrovaní z části	Neintegrovaní	Celkem (v číslech)	Celkem (v %)
Hovořili:	16	13	12	41	82
Všichni	14	13	12	39	95
Pouze otec	2	0	0	2	5
Nehovořili	4	2	3	9	18

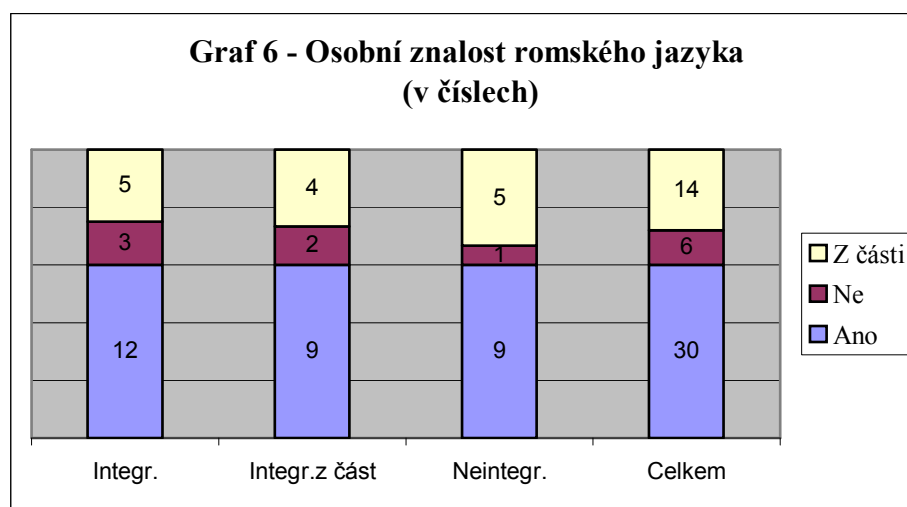
Zdroj:vlastní výzkum.

Z celkového počtu 50 oslovených hovořilo romsky v primární rodině celkem 41 (82%) respondentů, z tohoto počtu dále 39 (95%) uvedlo, že v rodině hovořili romsky všichni, ve 2 případech dále uvedli, že hovořil pouze otec. U zbylých 9 (18%) respondentů se v primární rodině romsky nehovořilo.

Ve skupině A uvedlo 16 dotazovaných, že se v rodině hovořilo romsky s tím, že 14 respondentů uvedlo, že v rodině hovořili všichni a 2 uvedli pouze otce. 4 respondenti uvedli, že se romsky nehovořilo vůbec.

Ve skupině B uvedlo celkem 13 dotazovaných, že se romsky hovořilo, z toho také 13 uvedlo, že hovořili všichni v rodině. Další 2 respondenti uvedli, že doma romsky nehovořili.

Ve skupině C uvedlo 12 dotazovaných, že v rodině hovořili všichni romsky a 3 respondenti uvedli, že se doma romsky nehovořilo vůbec.

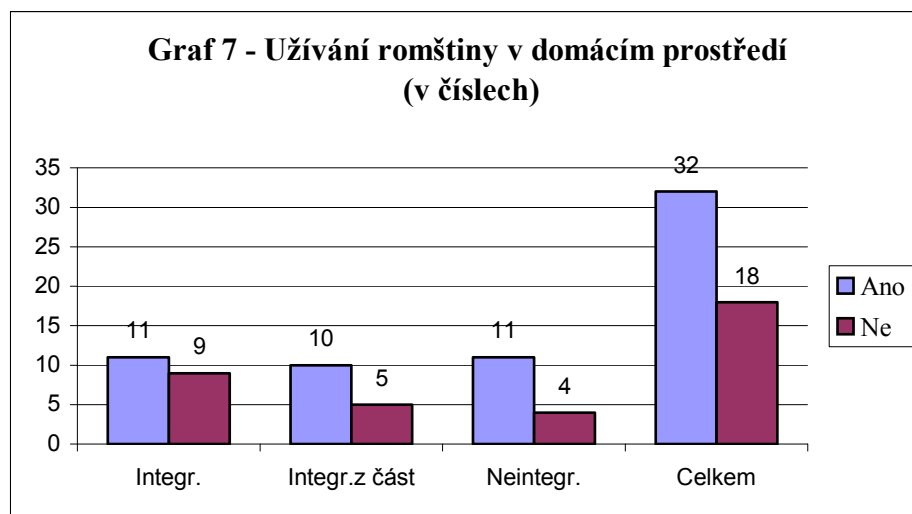
Zdroj: vlastní výzkum.

Z celkového počtu 50 dotazovaných ovládalo romský jazyk 30 respondentů, 6 neumělo romsky vůbec a 14 uvedlo, že umí pouze z části.

Ve skupině A umělo romsky 12 dotazovaných, 3 neuměli vůbec a 5 uvedlo, že umí romsky pouze z části.

Ve skupině B umělo romsky 9 dotazovaných, 2 neuměli vůbec a 4 uvedli možnost „z části“.

Ve skupině C umělo romsky 9 dotazovaných, 1 neuměl vůbec a 5 uvedlo pouze z části.

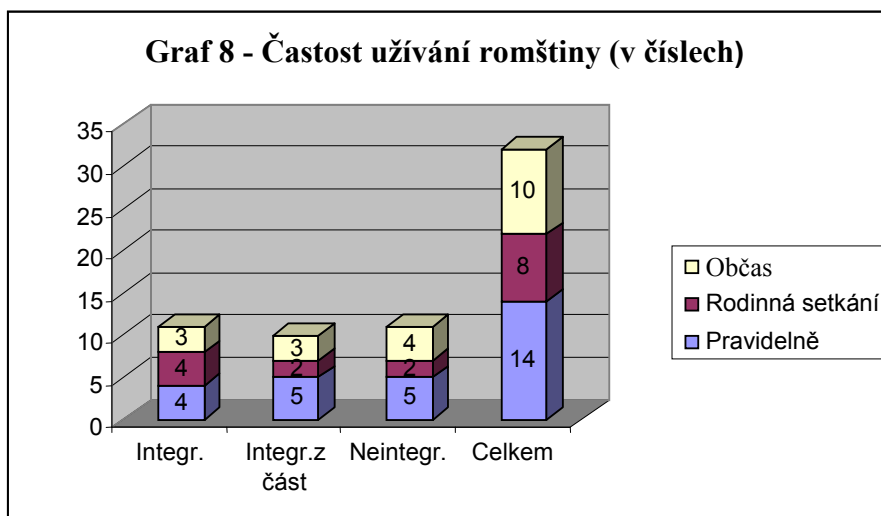
Zdroj:vlastní výzkum.

Z celkového počtu 50 dotazovaných uvedlo 32 respondentů, že doma hovoří romským jazykem, a celkem 18 uvedlo, že nehovoří.

11 dotazovaných ve skupině A uvedlo, že mluví doma romským jazykem, a 9 uvedlo, že nemluví.

Ve skupině B uvedlo 10 dotazovaných, že mluví, a 5 uvedlo, že nemluví.

Ve skupině C 11 respondentů uvedlo, že hovoří, a 4 uvedli, že nehovoří.

Zdroj: vlastní výzkum.

Z celkového počtu 32 dotazovaných, kteří doma hovoří romským jazykem, 14 respondentů uvedlo, že hovoří pravidelně, 8 při rodinných setkáních a 10 uvedlo možnost „občas“.

Ve skupině A z celkového počtu 11 dotazovaných, kteří hovoří doma romským jazykem, uvedli 4 respondenti, že hovoří pravidelně, 4 při rodinných setkáních a 3 uvedli možnost „občas“.

Ve skupině B z celkového počtu 10 dotazovaných, kteří hovoří doma romským jazykem, uvedlo 5 respondentů, že hovoří pravidelně, 2 při rodinných setkáních a 3 uvedli možnost „občas“.

Ve skupině C z celkového počtu 11 dotazovaných, kteří hovoří doma romským jazykem, uvedlo 5 respondentů, že hovoří pravidelně, 2 při rodinných setkáních a 4 uvedli možnost „občas“.

Tabulka 3 – Preference jazyka ve výchově dětí (v číslech i %)

	Integrovaní	Integrovaní z části	Neintegrování	Dotazování celkem v číslech	Dotazování celkem v %
Pouze ČJ	4	1	3	8	16
ČJ i RJ	16	14	12	42	84
Celkem	20	15	15	50	100

Zdroj:vlastní výzkum.

Z celkového počtu 50 dotazovaných, 8 (16%) respondentů upřednostňuje u svých dětí znalost pouze českého jazyka a 42 (84%) oslovených uvedlo znalost českého i romského jazyka.

4 dotazování ve skupině A preferují u svých dětí znalost pouze českého jazyka, 16 dotazovaných uvedlo český i romský jazyk.

Ve skupině B uvedl jeden z oslovených znalost pouze českého jazyka, dalších 14 dotazovaných uvedlo znalost českého i romského jazyka.

3 dotazování ve skupině C uvedli znalost pouze českého jazyka, 12 uvedlo znalost českého i romského jazyka.

Tabulka 4 - Znalost romské kultury a tradic (v číslech i %)

	Integrovaní	Integr. z části	Neintegr.	Dotazovaní celkem v číslech	Dotazovaní Celkem v %
Znalo:	17	13	10	40	80
Hudba	17	12	7	36	90
Tanec	10	12	8	30	75
Odivání	3	0	0	3	8
Kočování	2	1	0	3	8
Jídlo	8	4	3	15	38
Křtiny	8	5	2	15	38
Pohostinnost	1	0	0	1	3
Velké oslavy	2	2	0	4	10
Svatby	5	5	2	12	30
Pohřby	6	3	5	14	35
Úcta k rodičům	3	3	0	6	15
Pospolitosť	1	2	0	3	8
Neznalo	3	2	5	10	20

Zdroj: vlastní výzkum

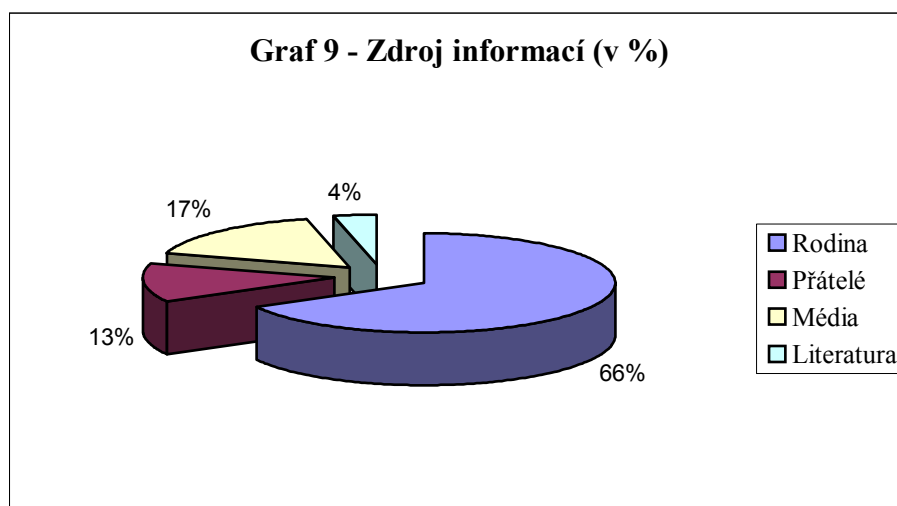
Z celkového počtu 50 dotazovaných 40 (80%) respondentů znalo nějaké prvky romské kultury a tradic a 10 (20%) neznalo. Z respondentů, kteří znali nějaké prvky, uvedlo hudbu 36 (90%), 30 (75%) tanec, 3 (8%) odívání, 3 (8%) kočování, 15 (38%) jídlo, 15 (38%) křtiny, 1 (3%) pohostinnost, 4 (10%) velké oslavy, 12 (30%) svatby, 14 (35%) pohřby, 6 (15%) úctu k rodičům a 3 (8%) uvedli pospolitost.

Ve skupině A 17 respondentů znalo nějaké prvky romské kultury a tradic a 3 neznali. Z počtu respondentů, kteří znali nějaké prvky, jich 17 uvedlo hudbu, 10 tanec, 3 odívání, 2 kočování, 8 jídlo, 8 křtiny, 1 pohostinnost, 2 velké oslavy, 5 svatby, 6 pohřby, 3 úctu k rodičům a 1 uvedl pospolitost.

Ve skupině B 13 respondentů znalo nějaké prvky romské kultury a tradic a 2 neznali. Z počtu respondentů, kteří znali nějaké prvky, jich 12 uvedlo hudbu, 12 tanec, 1 kočování, 4 jídlo, 5 křtiny, 2 velké oslavy, 5 svatby, 3 pohřby, 3 úctu k rodičům a 2 uvedli pospolitost.

Ve skupině C 10 respondentů znalo nějaké prvky romské kultury a tradic a 5 neznalo.

Z počtu respondentů, kteří znali nějaké prvky, jich 7 uvedlo hudbu, 8 tanec, 3 jídlo, 2 křtiny, 2 svatby, 5 pohřby.

Zdroj:vlastní výzkum.

Z celkového počtu 40 dotazovaných, kteří uvedli nějaký prvek romské kultury a tradic, uvedlo 37 (66%) respondentů jako zdroj informací rodinu, 7 (13%) označilo přátele, 9 (17%) média a 2 (4%) literaturu.

Ve skupině A z celkového počtu 17 dotazovaných, kteří znali nějaké prvky romské kultury a tradic, uvedlo 15 respondentů jako zdroj informací rodinu, 3 uvedli přátele, 3 média a 2 literaturu.

Ve skupině B z celkového počtu 13 dotazovaných, kteří znali nějaké prvky romské kultury a tradic, uvedlo 12 respondentů jako zdroj informací rodinu, 3 uvedli přátele a 2 dotazovaní uvedli média.

Ve skupině C z celkového počtu 10 dotazovaných, kteří znali nějaké prvky romské kultury a tradic, uvedlo 10 respondentů jako zdroj informací rodinu, 1 uvedl přátele a 4 respondenti uvedli média.

Tabulka 5 – Dodržování romských tradic (v číslech i %)

	Integrovaní	Integr. z části	Neintegr.	Dotazovaní celkem v číslech	Dotazovaní celkem v %
Dodržuje:	15	8	9	32	64
Hudba	4	0	2	6	19
Tanec	1	1	1	3	9
Jídlo	9	2	3	14	44
Křtiny	3	4	4	11	34
Pohostinnost	1	0	0	1	3
Velké oslavy	0	3	2	5	16
Svatby	3	4	2	9	28
Pohřby	3	0	3	6	19
Úcta k rodičům	0	2	0	2	6
Pospolitost	2	0	0	2	6
Nedodržuje	5	7	6	18	36

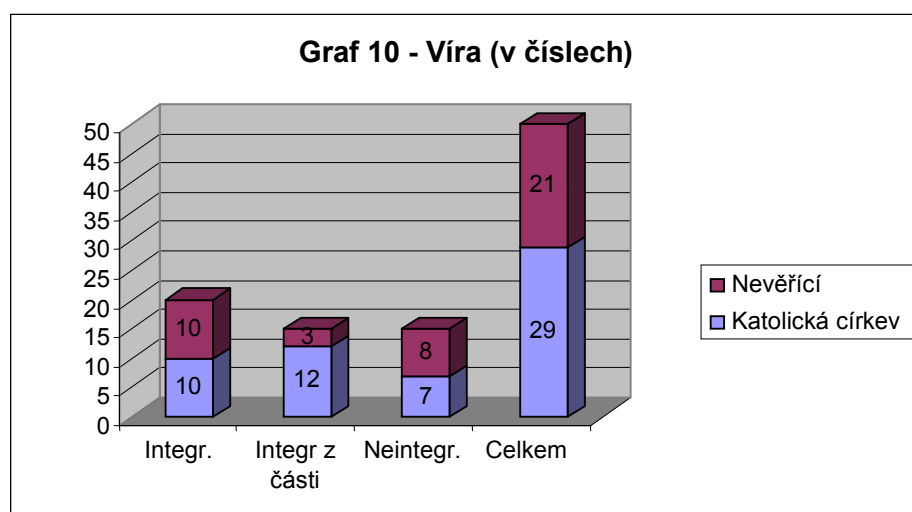
Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu 50 dotazovaných, 32 (64%) respondentů dodržovalo nějaké romské tradice a 18 (36%) nedodržovalo. Z počtu respondentů, kteří je dodržovali, 6 (19%) uvedlo hudbu, 3 (9%) tanec, 14 (44%) jídlo, 11 (34%) křtiny, 1 (3%) pohostinnost, 5 (16%) velké oslavy, 9 (28%) svatby, 6 (19%) pohřby, 2 (6%) úctu k rodičům a 2 (6%) uvedli pospolitost.

Ve skupině A 15 respondentů dodržovalo nějaké romské tradice a 5 je nedodržovalo. Z počtu respondentů, kteří je dodržovali, 4 uvedlo hudbu, 1 tanec, 9 jídlo, 3 křtiny, 1 pohostinnost, 3 svatby, 3 pohřby a 2 uvedli pospolitost.

Ve skupině B 8 respondentů dodržovalo nějaké romské tradice a 7 nedodržovalo. Z počtu respondentů, kteří je dodržovali 1 uvedl tanec, 2 jídlo, 4 křtiny, 3 velké oslavy, 4 svatby a 2 uvedli úctu k rodičům.

Ve skupině C 9 respondentů dodržovalo nějaké romské tradice a 6 nedodržovalo. Z počtu respondentů, kteří je dodržovali, 2 uvedli hudbu, 1 tanec, 3 jídlo, 4 křtiny, 2 velké oslavy, 2 svatby a 3 uvedli pohřby.

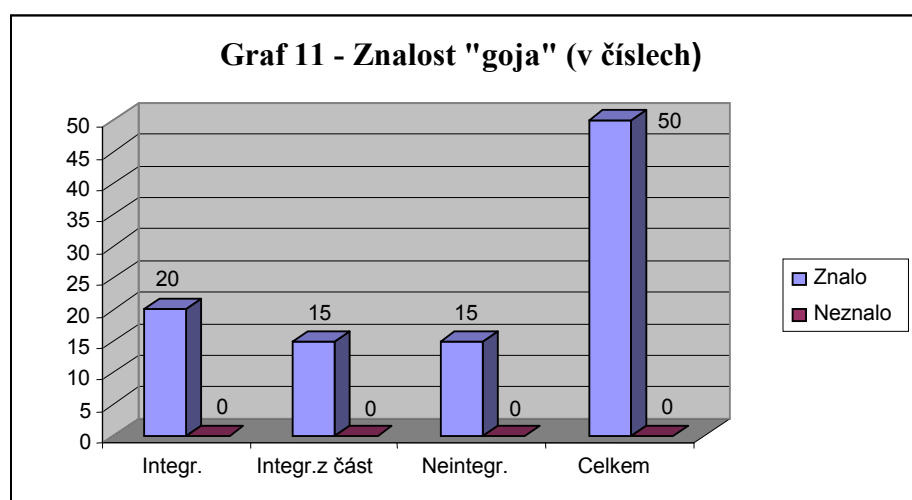
Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu 50 dotazovaných bylo 29 respondentů věřících a vyznávalo katolickou církev a 21 nevěřících.

10 dotazovaných ve skupině A vyznávalo katolickou církev, 10 bylo nevěřících.

Ve skupině B bylo 12 dotazovaných věřících a vyznávalo katolickou církev a nevěřících byli 3.

Ve skupině C uvedlo 7 respondentů katolickou církev a 8 bylo nevěřících.

Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu 50 dotazovaných, dělených do skupin A, B, C, všichni respondenti znali romské tradiční jídlo „Goja“.

Tabulka 6 - Znalost romské vlajky (v číslech i %)

	Integrovaní	Integrovaní z části	Neintegrovaní	Dotazovaní celkem v číslech	Dotazovaní celkem v %
Vědělo	10	6	5	21	42
Uvedlo popis	7	0	1	8	38
Nevědělo	10	9	10	29	58

Zdroj: vlastní výzkum

U této otázky z celkového počtu 50 oslovených 21 (42%) respondentů vědělo, že Romové mají svoji vlajku a 29 (58%) jich nevědělo. Celkem 8 (38%) respondentů správně uvedlo, jak vypadá.

Ve skupině A o romské vlajce vědělo celkem 10 respondentů a také 7 jich uvedlo její správný popis. 10 oslovených nevědělo o romské vlajce vůbec.

6 dotazovaných ve skupině B mělo povědomí o existenci romské vlajky, její popis však neuvedl nikdo z nich. O vlajce nevědělo celkem 9 respondentů.

Ve skupině C vědělo o romské vlajce 5 respondentů, z toho pouze 1 správně uvedl její vzhled. Zbytek 10 dotazovaných o ní nevědělo vůbec.

Tabulka 7 - Znalost romské hymny (v číslech i %)

	Integrovaní	Integrovaní z části	Neintegrovaní	Dotazovaní celkem v číslech	Dotazovaní celkem v %
Znalo	8	7	5	20	40
Melodie, text	5	2	1	8	40
Neznalo	12	8	10	30	60

Zdroj: vlastní výzkum

Romskou hymnu znalo celkem 20 (40%) respondentů z 50 oslovených, z toho 8 (40%) respondentů také znalo text i melodii. Zbýlých 30 (60%) oslovených o ní nevědělo vůbec.

Ve skupině A 8 dotazovaných vědělo, že existuje romská hymna, a také 5 z nich ji dokázalo i se slovy zazpívat. 12 oslovených však o hymně vůbec nevědělo.

7 dotazovaných ve skupině B mělo povědomí o existenci romské hymny a 2 ji také uvedli se znalostí textu i melodie. 8 respondentů však o ní nemělo povědomí vůbec.

Ve skupině C znalo romskou hymnu pouze 5 respondentů a z toho jen 1 správně uvedl její melodii a text. Zbýlých 10 dotazovaných uvedlo, že o ní neví.

Tabulka 8 - Znalost Mezinárodního dne Romů (v číslech i %)

	Integrovaní	Integrovaní z části	Neintegrování	Dotazování celkem v číslech	Dotazování celkem v %
Vědělo	6	5	3	14	28
Uvedlo datum	2	0	1	3	21
Nevědělo	14	10	12	36	72

Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu oslovených k této otázce uvedlo znalost Mezinárodního dne Romů pouze 14 (28%) respondentů, z nich pouze 3 (21%) věděli správný datum. Zbýlých 36 (72%) dotazovaných o tomto významném dni nevědělo.

6 respondentů skupiny A vědělo, že tento den existuje a také 2 z nich správně uvedli přesný datum, ovšem 14 oslovených o něm nevědělo vůbec.

Ve skupině B celkem 5 dotazovaných uvedlo znalost mezinárodního dne, z tohoto počtu však nikdo nevěděl, kdy se slaví. Neznalost uvedlo celkem 10 respondentů.

Z dotazovaných skupiny C jen 3 respondenti věděli, že tento den existuje a jen 1 uvedl správný datum. Zbývajících 12 oslovených o tomto dni nemělo povědomí.

Tabulka 9 - Znalost romské osobnosti (v číslech i %)

	Integrovaní	Integr. z části	Neintegr.	Dotazovaní celkem v číslech	Dotazovaní celkem v %
Znalo	17	14	8	39	78
Jarmila Balážová	4	4	0	8	21
Věra Bílá	7	6	2	15	38
Ondřej Giňa, ml.	2	2	1	5	13
Antonín Gondolán	8	7	1	16	41
Ladislav Goral	2	0	0	2	5
Hübschmanová	2	1	0	3	8
Ida Kellarová	1	0	1	2	5
Iveta Kováčová	3	0	0	3	8
Vlado Oláh	1	0	0	1	3
Richard Samko	0	4	0	4	10
JUDr. Ščuka	10	13	7	30	77
Neznalo	3	1	7	11	22

Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu 50 dotazovaných znalo minimálně jednu romskou osobnost 39 (78%) respondentů a ostatních 11 (22%) oslovených neuvedlo žádnou. Z počtu respondentů, kteří znali romskou osobnost, jich 8 (21%) uvedlo J. Balážovou, 15 (38%) V. Bílou, 5 (13%) O. Giňu ml., 16 (41%) A. Gondolána, 2 (5%) L. Gorala, 3 (8%) M. Hübschmanovou, 2 (5%) I. Kellarovou, 3 (8%) I. Kováčovou, 1 (3%) V. Oláha, 4 (10%) R. Samka a 30 (77%) dotazovaných znalo JUDr. E. Ščuku.

Znalost romské osobnosti uvedlo ve skupině A celkem 17 respondentů, zbylí 3 neznali žádnou. Jako známou osobnost uvedli J. Balážovou 4 respondenti, V. Bílou 7, O. Giňu ml. 2, A. Gondolána 8, L. Gorala 2, M. Hübschmanovou 2, I. Kellarovou 1, I. Kováčovou 3, V. Oláha 1 a JUDr. Ščuku znalo celkem 10 respondentů.

Ve skupině B 14 respondentů znalo a pouze 1 neznal jedinou romskou osobnost. J. Balážovou uvedli 4 respondenti, V. Bílou 6, O. Giňu ml. 2, A. Gondolána 7, M. Hübschmanovou 1, R. Samka 4 a JUDr. Ščuku znalo celkem 13 respondentů.

8 oslovených ve skupině C uvedlo nějakou romskou osobnost, zbývajících 7 oslovených však neuvedlo žádnou. V. Bílou uvedli 2 respondenti, O. Giňu ml. 1, A. Gondolána 1, I. Kellarovou 1 a JUDr. Ščuku znalo celkem 7 respondentů.

Tabulka 10 - Názor na postoj Neromů vůči Romům (v číslech i %)

Názor	Integrovaní	Integr. z části	Neintegr.	Dotazovaní celkem v číslech	Dotazovaní celkem v %
Dobry	0	0	0	0	0
Špatný	7	10	11	28	56
Předsudky	5	8	7	20	71
Rasistický	1	0	2	3	11
Nechuť k práci	1	2	2	5	18
Ambivalentní	9	5	4	18	36
Neví	4	0	0	4	8

Zdroj: vlastní výzkum

U této otázky celkově 28 (56%) respondentů uvedlo, že postoj Neromů vůči Romům je špatný, z toho celkem 20 (71%) oslovených uvedlo jako důvod předsudky, 5 (18%) respondentů nechuť Romů pracovat a 3 (11%) dotazovaní uvedli jako důvod rasismus. Dalších 18 (36%) respondentů hodnotilo postoj jako ambivalentní a zbylí 4 (8%) dotazovaní uvedli, že „Neví“. Bohužel ani jeden z dotazovaných Romů neoznačil postoj za dobrý.

7 dotazovaných skupiny A vnímá tento postoj jako špatný, z toho 5 uvádí jako důvod předsudky, 1 rasismus a 1 nechuť Romů pracovat. 9 oslovených jej označilo za ambivalentní a možnost „Neví“ označili 4 respondenti.

Postoj ve skupině B hodnotí 10 respondentů negativně, z toho jako důvod označilo předsudky 8 dotazovaných a nechuť Romů k práci 2 respondenti. 5 respondentů hodnotilo postoj majority ambivalentně.

Ve skupině C označilo špatný postoj 11 oslovených, z toho předsudky jako důvod uvedlo 7 respondentů, rasismus 2 a nechuť Romů pracovat také 2 dotazovaní. 4 respondenti jej charakterizovali jako ambivalentní.

Tabulka 11 – Význam znalosti vlastní historie, kultury a dodržování tradic (v číslech i %)

Názor	Integrovaní	Integr. z části	Neintegrování	Dotazování celkem v číslech	Dotazování celkem v %
Má význam	12	13	10	35	70
Integrace	2	3	2	7	20
Lepší vztahy s Neromy	5	2	0	7	20
Romipen	5	8	8	21	60
Nemá význam	8	2	5	15	30

Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu 50 dotazovaných považuje 35 (70%) respondentů znalost za důležitou. Z tohoto počtu jako důvod lepší integrace uvedlo 7 (20%) respondentů, lepší vztahy s Neromy uvedlo také 7 (20%) respondentů a argument romipen uvedlo 21 (60%) dotazovaných. Pro ostatních 15 (30%) není znalost důležitá.

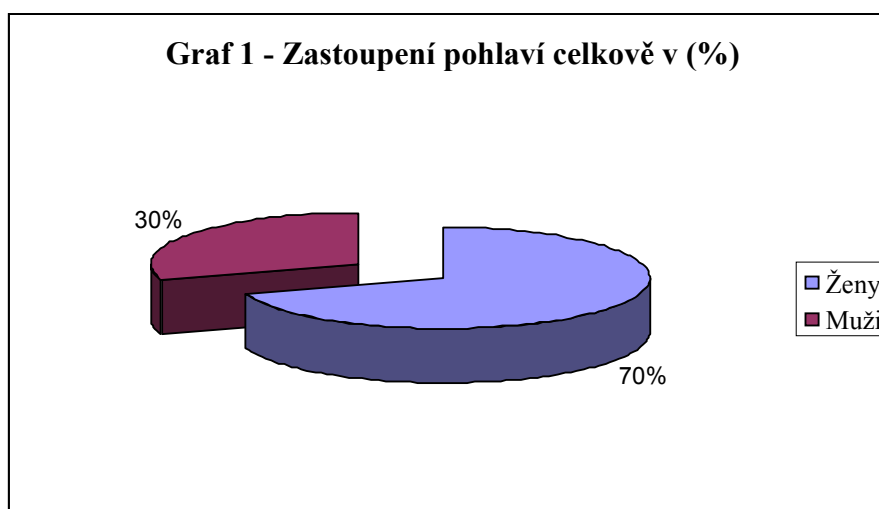
Pro 12 respondentů ve skupině A byla znalost důležitá a pro 8 oslovených ne. Důvodem lepší integrace spatřují 2 respondenti, dalších 5 uvedlo zlepšení vztahů s Neromy a romipen uvedlo také 5 respondentů.

Ve skupině B 13 dotazovaných považuje znalost za důležitou a pro 2 respondenty není důležitá vůbec. Důvodem lepší integrace byl uveden ve 3 případech, zlepšení vztahů ve 2 případech a pro zbylých 8 respondentů bylo podstatné romipen.

10 dotazovaných skupiny C uvedlo ve významu znalosti kladnou možnost, 2 respondenti uvedli jako důvod lepší integraci a 8 dotazovaných romipen. Pro zbylých 5 oslovených není znalost zásadní.

4.2 Výsledky výzkumu 2

Výzkumu se zúčastnilo celkem 50 respondentů, zástupců majoritní společnosti kteří byli dále rozděleni do tří skupin. Skupinu A představovalo 15 respondentů, kteří zastupovali úřady, skupinu B představovalo 15 respondentů, jež zastupovali neziskové organizace a skupinu C tvořilo 20 respondentů obecné majority, čili respondenti náhodně oslovení na ulici.

Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu 50 dotazovaných bylo celkem 35 (75%) žen a 15 (30%) mužů. Z 15 dotazovaných skupiny A bylo 11 žen a 4 muži, z 15 dotazovaných skupiny B bylo celkem 10 žen a 5 mužů, z 20 dotazovaných skupiny C bylo celkem 14 žen a 6 mužů.

Tabulka 1 – Průměrný věk respondentů

	Úřady	Neziskové organizace	Obecná majorita	Dotazovaní Celkem
Průměrný věk	44	31	35	37

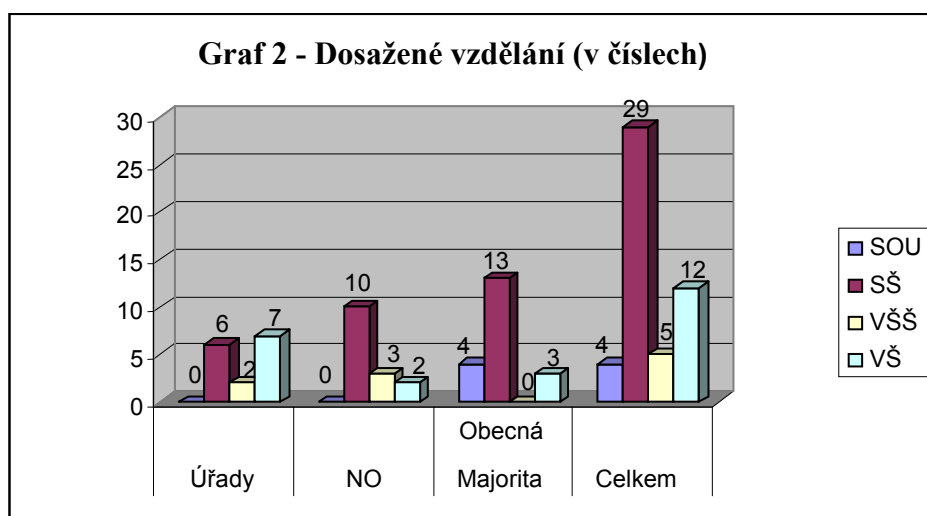
Zdroj: vlastní výzkum.

Věk respondentů se pohyboval v rozmezí od 19 do 60 let. Celkový průměrný věk respondentů byl 37 let.

Oslovení respondenti skupiny A byli ve věku od 26 do 60 let. Průměrný věk dotazovaných této skupiny byl 44 let.

Oslovení respondenti skupiny B byli ve věku od 23 do 48 let. Průměrný věk dotazovaných této skupiny byl 31 let.

Oslovení respondenti skupiny C byli ve věku od 19 do 50 let. Průměrný věk dotazovaných této skupiny byl 35 let.

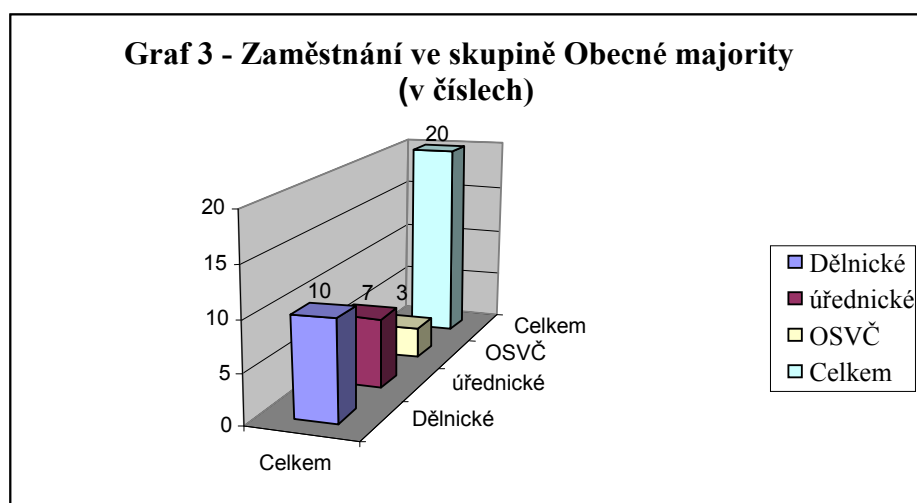
Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu 50 dotazovaných měli 4 respondenti střední odborné vzdělání s výučním listem, 29 středoškolské vzdělání, 5 vyšší odborné a 12 dotazovaných mělo vzdělání vysokoškolské.

Ve skupině A mělo 6 respondentů středoškolské vzdělání, 2 vyšší odborné a 7 oslovených vysokoškolské.

10 respondentů skupiny B mělo středoškolské vzdělání, 3 vyšší odborné a 2 vysokoškolské.

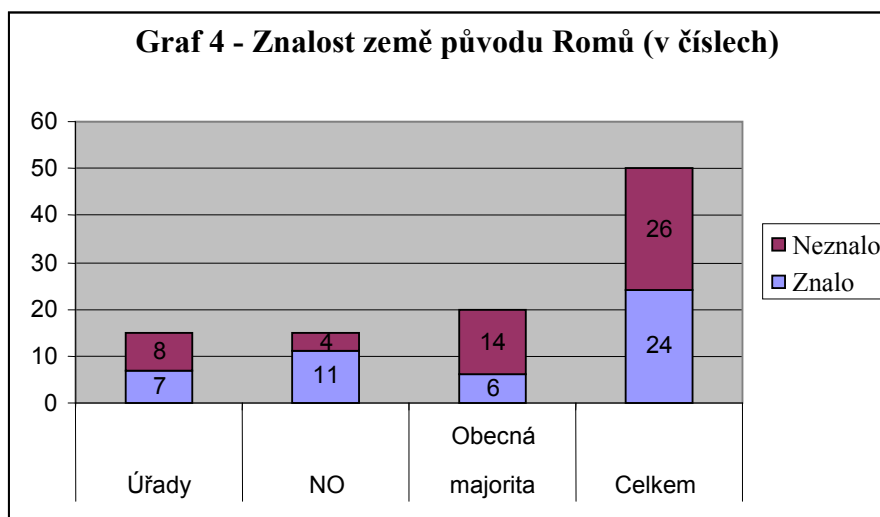
Ve skupině C uvedli 4 dotazovaní střední odborné vzdělání s výučním listem, 13 respondentů mělo středoškolské a 3 vysokoškolské vzdělání.

Zdroj: vlastní výzkum

Vzhledem k výběru respondentů skupiny A a B bylo jejich zaměstnání předem známé.

Z celkového počtu 20 dotazovaných skupiny C vykonávalo 10 respondentů dělnickou profesi, 7 uvedlo úřednickou profesi a 3 respondenti byli osoby samostatně výdělečně činné.

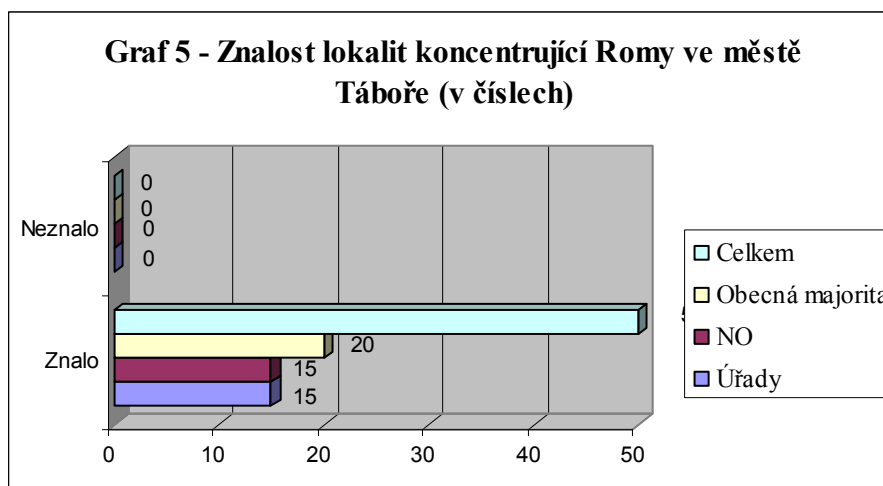
Zdroj: vlastní výzkum

Na tuto otázku uvedlo správnou odpověď z celkového počtu 50 oslovených 24 respondentů, zbývajících 26 dotazovaných zemi původu Romů neznalo.

Ve skupině A odpovědělo správně 7 respondentů, 8 původ Romů neznalo.

11 oslovených ve skupině B znalo původ Romů a 4 respondenti neznali.

Ve skupině C 6 respondentů znalo zemi původu a 14 neznalo.

Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu 50 dotazovaných, dělených do skupin A, B, C, všichni respondenti znali lokality ve městě Táboře, které koncentrují Romů.

Tabulka 2 - Znalost romské kultury a tradic (v číslech i %)

	Úřad	Neziskové organizace	Obecná majorita	Dotazovaní celkem v číslech	Dotazovaní celkem v %
Znalo	12	14	13	39	78
Hudba	12	13	11	36	92
Tanec	7	8	9	24	62
Jazyk	4	3	0	7	18
Pohádky	3	0	0	3	8
Odivání	2	5	2	9	23
Kočování	1	3	0	4	10
Pohostinnost	0	1	0	1	3
Velké oslavy	2	2	0	4	10
Svatby	3	4	5	12	31
Křtiny	2	4	0	6	15
Pohřby	4	6	3	13	33
Víra	0	3	0	3	8
Řemesla	0	4	2	6	15
Jídlo	0	3	0	3	8
Pospolitost	3	2	5	10	26
Neznalo	3	1	7	11	22

Zdroj: vlastní výzkum

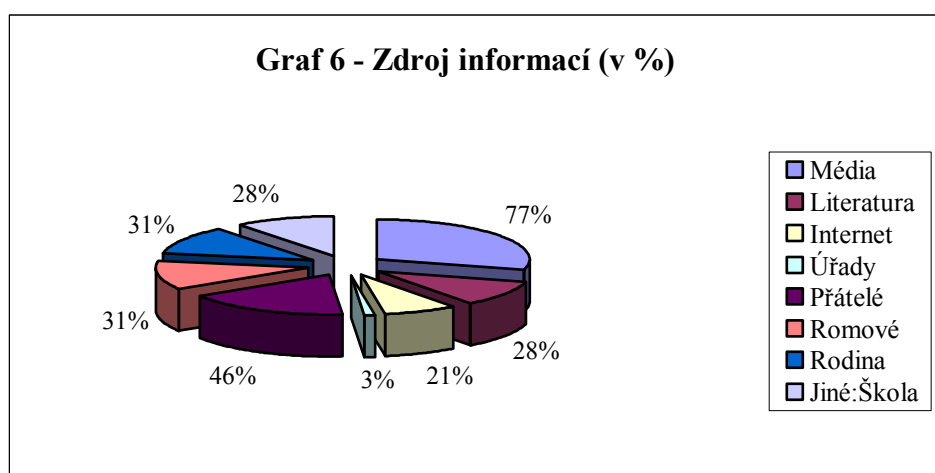
Z celkového počtu 50 dotazovaných znalo 39 (78%) respondentů nějaké prvky romské kultury a tradic a 11 (22%) neznalo. Z počtu respondentů, kteří znali nějaké prvky, jich 36 (92%) uvedlo hudbu, 24 (62%) tanec, 7 (18%) jazyk, 3 (8%) pohádky, 9 (23%) odívání, 4 (10%) kočování, 1 (3%) pohostinnost, 4 (10%) velké oslavy, 12 (31%) svatby, 6 (15%) křtiny, 13 (33%) pohřby, 3 (8%) víru, 6 (15%) tradiční řemesla, 3 (8%) jídlo a 10 (26%) dotazovaných uvedlo pospolitost.

Ve skupině A 12 respondentů znalo nějaké prvky romské kultury a tradic a 3 neznali. Z počtu respondentů, kteří znali nějaké prvky, jich 12 uvedlo hudbu, 7 tanec, 4 jazyk, 3 pohádky, 2 odívání, 1 kočování, 2 velké oslavy, 3 svatby, 2 křtiny, 4 pohřby a 3 respondenti uvedli pospolitost.

Ve skupině B 14 respondentů znalo nějaké prvky romské kultury a tradic a 1

oslovený neznal. Z počtu dotazovaných, kteří uvedli, že znají nějaké prvky, jich 13 uvedlo hudbu, 8 tanec, 3 jazyk, 5 odívání, 3 kočování, 1 pohostinnost, 2 velké oslavy, 4 svatby, 4 křtiny, 6 pohřby, 3 víru, 4 tradiční řemesla, 3 jídlo a 2 dotazovaní uvedli pospolitost.

Ve skupině C 13 respondentů znalo nějaké prvky romské kultury a tradic a 7 neznalo. Z počtu respondentů, kteří znali nějaké prvky, jich 11 uvedlo hudbu, 9 tanec, 2 odívání, 5 svatby, 3 pohřby, 2 tradiční řemesla a 5 dotazovaných uvedlo pospolitost.

Zdroj: vlastní výzkum

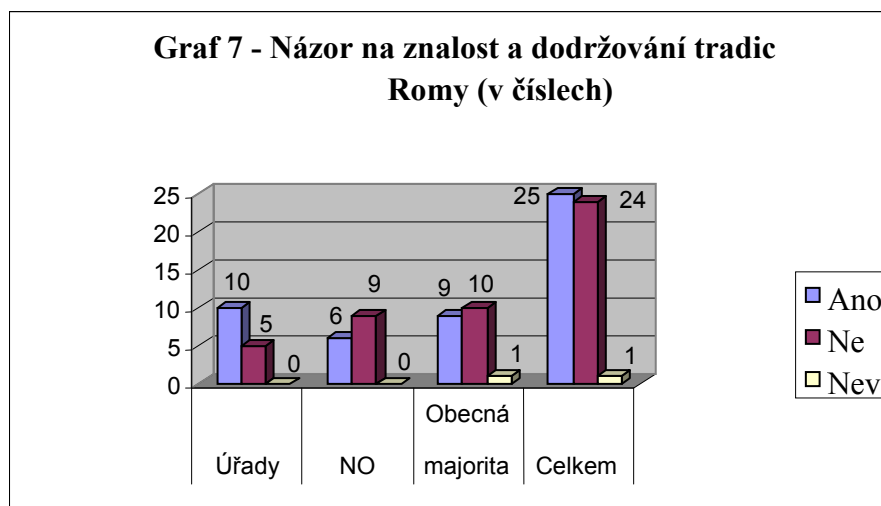
Z celkového počtu 39 dotazovaných, kteří znali nějaké prvky romské kultury uvedlo 30 (77%) respondentů jako zdroj informací média, 11 (28%) literaturu, 8 (21%) internet, 1 (3%) úřady, 18 (46%) přátelé, 12 (31%) dotazovaných uvedlo samotné Romy, 12 (31%) rodinu a 11 (28%) respondentů v možnosti „jiné“ uvedlo školu.

Ve skupině A z celkového počtu 12 dotazovaných, kteří znali nějaké prvky romské kultury a tradic, uvedlo 12 respondentů jako zdroj informací média, 4 uvedli literaturu, 3 internet, 1 úřady, 2 přátele, 4 uvedli samotné Romy a 3 respondenti v možnosti „jiné“ uvedli školu.

Ve skupině B z celkového počtu 14 dotazovaných, kteří znali nějaké prvky romské kultury a tradic, uvedlo 8 respondentů jako zdroj informací média, 4 uvedli literaturu, 2 internet, 6 přátelé, 7 uvedlo samotné Romy, 9 rodinu a v možnosti „jiné“ uvedlo 7

respondentů školu.

Ve skupině C z celkového počtu 13 dotazovaných, kteří znali nějaké prvky romské kultury a tradic, uvedlo 10 respondentů jako zdroj informací média, 3 literaturu, 3 internet, 10 přátelé, 1 dotazovaný uvedl samotné Romy, 3 rodinu a 1 respondent v možnosti „jiné“ uvedl školu.

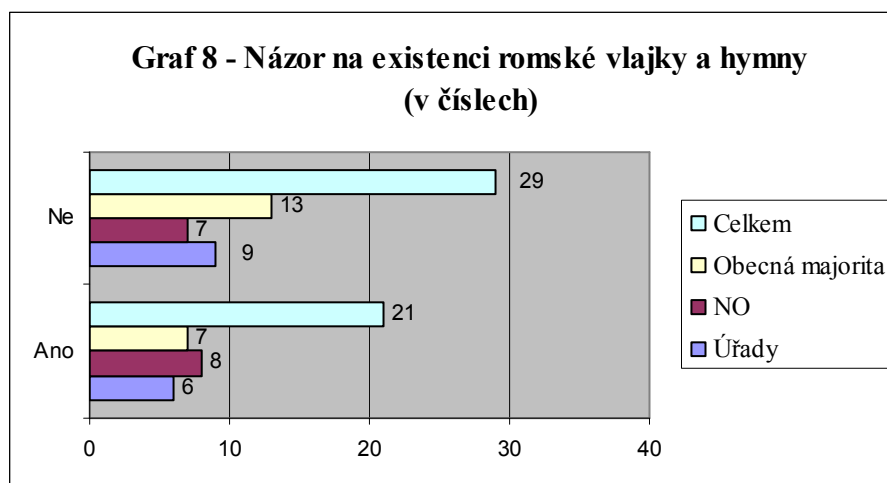
Zdroj: vlastní výzkum

K této otázce uvedlo celkově 25 dotazovaných, že Romové znají a dodržují své tradice a, dalších 24 respondentů uvedlo, že nedodržují a zbývající jeden dotazovaný nevěděl.

Ve skupině A uvedlo na tuto otázku možnost „Ano“ celkem 10 dotazovaných, dalších 5 se domnívalo, že Romové své tradice a neznají a nedodržují je.

Celkem 6 dotazovaných ve skupině B uvedlo kladnou možnost, ostatních 9 respondentů si myslelo, že Romové tradice neznají a nedodržují je.

Možnost „Ano“ ve skupině C uvedlo celkem 9 oslovených, možnost „Ne“ 10 respondentů a jeden dotazovaný nevěděl.

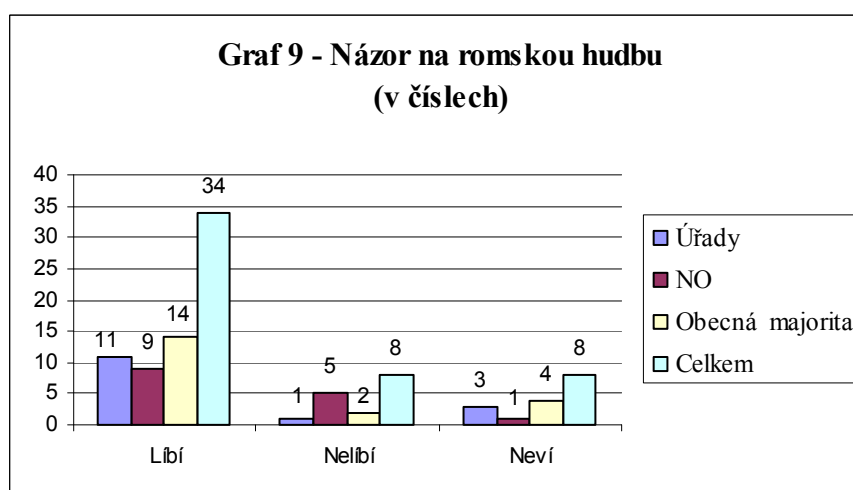
Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu 50 dotazovaných se 21 respondentů domnívalo, že Romové mají svou vlajku a hymnu, dalších 29 oslovených uvedlo, že nemají.

Ve skupině A na tuto otázku uvedlo 6 oslovených kladnou možnost a 9 respondentů zápornou.

Oslovení skupiny B se v 8 případech domnívali, že Romové mají vlajku a hymnu, a v 7 případech uvedli, že nemají.

Možnost „Ano“ ve skupině C uvedlo celkem 7 respondentů, zbylých 13 respondentů uvedlo možnost „Ne“.

Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu 50 dotazovaných se romská hudba líbila celkem 34 respondentům, dalších 8 uvedlo zápornou možnost a zbývajících 8 respondentů nevědělo.

Ve skupině A se 11 dotazovaným romská hudba líbila, 1 dotazovaný uvedl, že se mu nelíbí, a 3 respondenti nevěděli.

Pracovníkům neziskových organizací se romská hudba líbila v 9 případech, 5 dotazovaných uvedlo zápornou variantu a 1 nevěděl.

Dotazování skupiny C ve 14 případech uvedli kladnou možnost, 2 respondenti uvedli zápornou a 4 odpověděli, že neví.

Tabulka 3 - Znalost tradičních romských jídel (v číslech i %)

	Úřady	Neziskové organizace	Obecná majorita	Dotazování celkem v číslech	Dotazování celkem v %
Znalo	3	9	4	16	32
Halušky	3	7	3	13	81
Goja	0	2	1	3	19
Pišot	0	1	0	1	6
Marikľa	1	1	0	2	13
Neznalo	12	6	16	34	68

Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu 50 dotazovaných 16 (32%) respondentů znalo nějaké romské tradiční jídlo, 34 (68%) jich však neznalo žádné. Ti, kteří znali, uvedli ve 13 (81%) případech halušky, ve 3 goja (19%), 1 pišot (6%) a 2 dotazování uvedli Marikľa (13%).

Ve skupině A znali romské jídlo pouze 3 respondenti, z toho všichni uvedli halušky a jeden oslovený marikľi, dalších 12 dotazovaných jídlo neznalo.

Zástupci skupiny B uvedli znalost romského jídla v 9 případech, z toho 7 respondentů uvedlo halušky, 2 goja, 1 pišot a 1 marikľi. Zápornou možnost uvedlo 6 dotazovaných.

Z 20 oslovených skupiny C znali romské jídlo pouze 4 respondenti, 3 z nich uvedli halušky a jeden goja. 16 respondentů neznalo žádné tradiční romské jídlo.

Tabulka 4 - Znalost romské osobnosti (v číslech i %)

	Úřady	Neziskové organizace	Obecná majorita	Dotazování celkem v číslech	Dotazování celkem v %
Znalo	11	12	15	38	76
Jarmila Balážová	1	1	0	2	3
Věra Bílá	5	9	8	22	59
Iva Bittová	1	2	0	3	8
Ondřej Giňa	3	1	1	5	13
Antonín Gondolán	1	4	4	9	24
JUDr. Holomek	0	2	0	2	3
Vlastimil Horvát	1	2	1	4	7
Ida Kellarová	0	3	1	4	7
Iveta Kováčová	1	4	7	12	32
Vojta Lavička	0	2	0	2	5
Richard Samko	0	1	2	3	8
JUDr. Ščuka	2	0	1	3	8
Neznalo	4	3	5	12	24

Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu 50 dotazovaných znalo minimálně jednu romskou osobnost 38 (76%) respondentů a ostatních 12 (24%) oslovených neuvedlo žádnou. Z počtu respondentů, kteří znali romskou osobnost, 2 (3%) uvedli J. Balážovou, 22 (59%) V. Bílou, 3 (8%) I. Bittovou, 5 (13%) O. Giňu ml., 9 (24%) A. Gondolána, 2 (3%) JUDr. Holomka, 4 (7%) V. Horváta, 4 (7%) I. Kellarovou, 12 (32%) I. Kováčovou, 2 (5%) V. Lavičku, 3 (8%) R. Samka a 3 (8%) dotazovaní znali JUDr. E. Ščuku.

Znalost romské osobnosti uvedlo ve skupině A celkem 11 respondentů, zbylí 4 neznali žádnou. Jako známou osobnost uvedl 1 dotazovaný J. Balážovou, 5 respondentů uvedlo V. Bílou, 1 I. Bittovou, 3 O. Giňu ml., 1 A. Gondolána, 1 V. Horváta, 1 I. Kováčovou a 2 respondenti uvedli JUDr. Ščuku.

Ve skupině B 12 respondentů znalo a 3 neznali jedinou romskou osobnost. Jako známou osobnost uvedl 1 dotazovaný J. Balážovou, 9 respondentů uvedlo V. Bílou, 2 I. Bittovou, 1 O. Giňu ml., 4 A. Gondolána, 2 JUDr. Holomka, 2 V. Horváta, 3 I.

Kelarovou, 4 I. Kováčovou, 2 respondenti uvedli V. Lavičku a 1 R. Samka.

15 oslovených ve skupině C uvedlo nějakou romskou osobnost, zbývajících 5 oslovených však neuvedlo žádnou. V. Bílou uvedlo 8 respondentů, O. Giňu ml. 1 oslovený, další 4 respondenti znali A. Gondolána, 1 uvedl V. Horváta a 1 I. Kelarovou, I. Kováčovou uvedlo 7 respondentů, R. Samka 2 a 1 oslovený uvedl JUDr. Ščku.

Tabulka 5 - Znalost romského výrazu (v číslech i %)

Výraz	Úřady	Neziskové organizace	Obecná majorita	Dotazovaní celkem v číslech	Dotazovaní celkem v %
Znalo	4	8	7	19	38
Čhave	1	6	1	8	42
Del	0	2	0	2	11
Dža	0	2	0	2	11
Gadžo	3	5	4	12	63
Hangos	1	1	0	2	11
Khamoro	0	2	0	2	11
Love	0	2	3	5	26
More	0	2	1	3	16
Savore	0	2	0	2	11
Šukar	0	2	0	2	11
Verdan	3	1	2	6	32
Neznalo	11	7	13	31	62

Zdroj: vlastní výzkum

Romský výraz znalo celkem 19 (38%) respondentů z celkového počtu 50 dotazovaných, 31 (62%) neznalo. Z tohoto počtu uvedlo 8 (42%) respondentů znalost slova „Čhave“ (děti), 2 (11%) uvedli „Del“ (bůh), další dva (11%) „Dža“ (jdi), 12 (63%) „Gadžo“ (Nerom), 2 (11%) „Hangos“ (slovo), 2 (11%) „Khamoro“ (sluníčko), 5 (26%) „Love“ (peníze), 3 (16%) uvedli „More“ (člověče), 2 (11%) „Savore“ (všichni), 2 (11%) „Šukar“ (hezký) a 6 (32%) uvedlo slovo „Verdan“ (vůz).

Zástupci úřadů skupiny A znali romský výraz pouze ve 4 případech, 1 uvedl „Čhave“, 3 znali slovo „Gadžo“, 1 „Hangos“ a 3 dotazovaní uvedli „Verdan“.

Ve skupině B znalo romský výraz celkem 8 zástupců, z toho v 6 případech uvedli slovo „Čhave“, 2 „Del“ a „Dža“, 5 dotazovaných znalo výraz „Gadžo“, 1 uvedl „Hangos“, slova „Khamoro“, „Love“, „More“, „Savore“ a „Šukar“ se vyskytly vždy ve 2 případech a 1 respondent uvedl slovo „Verdan“.

Celkem 7 dotazovaných ve skupině C znalo romský výraz a 13 neznalo žádný. U kladné odpovědi se 1 vyskytlo slovo „Čhave“, 4x „Gadžo“, 3x „Love“, 1 „More“ a 2 respondenti uvedli „Verdan“.

Tabulka 6 – Pozitivní hodnoty u Romů z pohledu majority (v číslech i %)

	Úřady	Neziskové organizace	Obecná majorita	Dotazovaní celkem v číslech	Dotazovaní celkem v %
Odpověď	12	14	19	45	90
Sounáležitost	6	5	19	30	67
Hudební talent	2	3	0	5	11
Péče o staré lidi	3	0	0	3	7
Otevřenost	2	3	0	5	11
Temperament	2	9	0	11	24
Přátelskost	0	2	0	2	4
Neví	3	1	1	5	10

Zdroj: vlastní výzkum

Na tuto otázku z celkového počtu dotazovaných odpovědělo celkem 45 (90%) respondentů, 5 (10%) dotazovaných uvedlo odpověď v podobě „Nevím“. Ze 45 dotazovaných 30 (67%) respondentů uvedlo, že si váží rodinné sounáležitosti, 5 (11%) preferovalo hudební talent, 3 (7%) péči o staré lidi, dalších 5 (11%) uvedlo otevřenost, 11 (24%) temperament a 2 (4%) respondenti si vážili přátelskosti.

Z 12 dotazovaných skupiny A, kteří na otázku odpověděli, uvedlo 6 respondentů rodinnou sounáležitost, 2 uvedli hudební talent, 3 péči o staré lidi, další 2 uvedli otevřenost a temperament.

14 zástupců neziskových organizací si v 5 případech vážili rodinné sounáležitosti, další 3 respondenti uvedli hudební talent a otevřenost, temperament uvedlo 9

oslovených a 2 respondenti si vážili přátelskosti. 1 respondent nevěděl.

19 respondentů ve skupině C si nejvíce vážilo rodinné sounáležitosti. 1 respondent nevěděl.

Tabulka 7 – Negativa u Romů z pohledu majority (v číslech i %)

	Úřady	Neziskové organizace	Obecná majorita	Dotazovaní celkem v číslech	Dotazovaní celkem v %
Ano	14	12	15	41	82
Pobírání soc. dávek	1	2	4	7	17
Nevzdělanost	5	4	2	11	27
Hlučnost	6	0	1	7	17
Nezodpovědnost	5	4	0	9	22
Lhaní	6	4	0	10	24
Nepořádek	3	0	1	4	10
Nechuť k práci	5	2	4	11	27
Kriminalita	1	1	7	9	22
Nepřizpůsobivost	1	5	5	11	27
Vztahovačnost	0	0	2	2	5
Drzost	1	0	2	3	7
Ztráta identity	0	2	0	2	5
Ne	1	3	5	9	18

Zdroj: vlastní výzkum

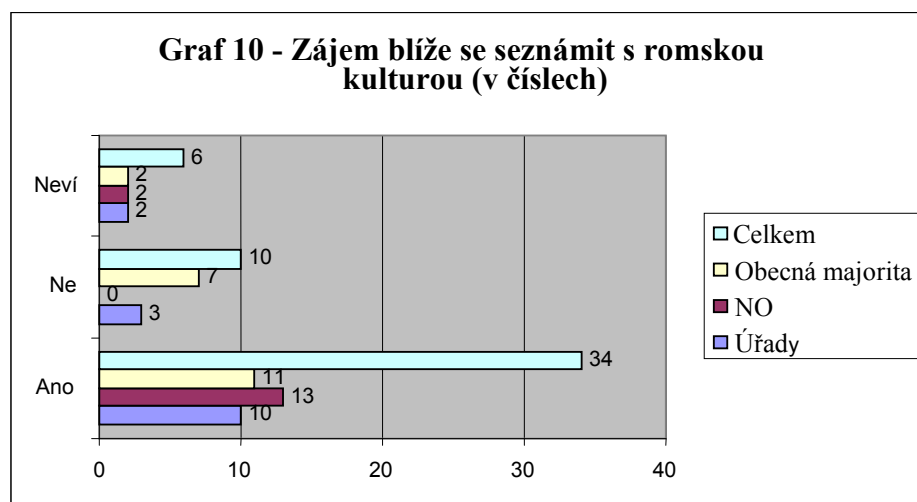
Z celkového počtu 50 dotazovaných uvedlo 41 (82%) respondentů určitá negativa týkajících se Romů, zbývajících 9 (18%) neuvedlo žádná. Z hlediska uvedených negativ se v 7 (17%) případech jednalo o pobírání sociálních dávek, v 11 (27%) případech o nevzdělanost, dalších 7 (17%) respondentů uvedlo hlučnost, 9 (22%) nezodpovědnost, 10 (24%) lhaní, 4 (10%) nepořádek, 11 (27%) nechuť k práci, 9 (22%) kriminalitu, 11 (27%) nepřizpůsobivost, 2 (5%) respondentům vadila vztahovačnost, 3 (7%) drzost a dalším 2 (5%) ztráta identity.

Zástupci úřadů uvedli negativa ve 14 případech. Z tohoto počtu 1 respondent uvedl pobírání sociálních dávek, 5 dotazovaným vadila nevzdělanost, 6 hlučnost, 5 nezodpovědnost, 6 lhaní, 3 nepořádek, 5 nechuť k práci, 1 uvedl kriminalitu, 1

nepřizpůsobivost a 1 respondent drzost.

Ve skupině neziskových organizací uvedlo k Romům výhrady celkem 12 respondentů. Z tohoto počtu 2 dotazovaní uvedli pobírání sociálních dávek, 4 nevzdělanost, 4 nezodpovědnost, 4 lhaní, 2 nechuť k práci, 1 uvedl kriminalitu, 5 dotazovaným vadila nepřizpůsobivost a 2 ztráta identity.

Ve skupině obecné majority mělo výhrady celkem 15 oslovených. 4 respondenti uvedli pobírání sociálních dávek, 2 nevzdělanost, 1 uvedl hlučnost a 1 nepořádek, 4 dotazovaným vadila nechuť k práci, 7 kriminalita, 5 nepřizpůsobivost, 2 vztahovačnost a dalším 2 drzost.

Zdroj: vlastní výzkum

Na tuto otázku uvedlo z celkového počtu 50 dotazovaných kladnou odpověď celkem 34 oslovených, dalších 10 respondentů uvedlo zápornou variantu a zbývajících 6 dotazovaných uvedlo možnost „Nevím“.

Ve skupině A by se s romskou kulturou rádo seznámilo 10 dotazovaných, 3 respondenti zájem neprojeвили a 2 uvedli možnost „Nevím“.

Zástupci neziskových organizací ve 13 případech uvedli kladnou odpověď, zbývajících 2 respondenti uvedli variantu „Nevím“.

Ve skupině obecné majority uvedlo zájem o romskou kulturu celkem 11

dotazovaných, dalších 7 respondentů zájem nemělo a 2 oslovení uvedli možnost „Nevím“.

Tabulka 8 - Význam znalosti historie, kultury a tradic Romů (v číslech i %)

Názor	Úřady	Neziskové organizace	Obecná majorita	Dotazovaní celkem v číslech	Dotazovaní celkem v %
Má význam	12	14	15	41	82
Porozumění	12	13	12	37	90
Lepší soužití	0	1	3	4	10
Nemá význam	3	1	5	9	18

Zdroj: vlastní výzkum

Pro 41 (82%) respondentů z celkového počtu dotazovaných, má znalost historie, kultury a tradic Romů význam, zbylých 9 (18%) respondentů ji za důležitou nepovažuje. 37 (90%) dotazovaných uvedlo jako důvod významu lepší porozumění a pro 4 (10%) respondenty je důvodem lepší soužití.

Zástupci úřadů ve 12 případech uvedli, že znalost je důležitá a všichni také uvedli jako důvod lepší porozumění. Pro další 3 dotazované důležitá nebyla.

Ve skupině zástupců neziskových organizací je znalost historie, kultury a tradic Romů důležitá pro 14 respondentů a také ve 13 případech z důvodu lepšího porozumění, 1 respondent uvedl lepší soužití. Zápornou variantu uvedl 1 oslovený.

Znalost romské historie, kultury a tradic je také důležitá pro 15 oslovených ve skupině obecné majority, kdy 12 respondentů vidělo význam znalosti v lepším porozumění a 3 oslovení v lepším soužití. Zbylých 5 dotazovaných ji za důležitou nepovažovalo

Tabulka 9 – Názor na sousedství s Romem/y (v číslech i %)

Názor	Úřady	Neziskové organizace	Obecná majorita	Dotazování celkem v číslech	Dotazování celkem v %
Ano	0	10	3	13	26
Ano s podmínkou	6	2	9	17	34
Ne	8	3	8	19	38
Neví	1	0	0	1	2

Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu 50 dotazovaných by 13 (26%) respondentům vůbec nevědělo mít za souseda Roma či Romy. Dalších 17 (34%) dotazovaných uvedlo také kladnou možnost, ovšem s podmínkou, tedy za předpokladu, že půjde o slušnou a bezproblémovou rodinu. Celkem 19 (38%) respondentů uvedlo zápornou variantu a 1 (2%) nevěděl.

Ve skupině A by 6 respondentů s podmínkou souhlasilo, 8 nesouhlasilo vůbec a 1 nevěděl.

Zástupci neziskových organizací v 10 případech uvedli kladnou variantu bez jakékoli podmínky, 2 uvedli kladnou možnost s podmínkou a zbylí 3 respondenti uvedli možnost „Ne“.

3 zástupci obecné majority uvedli v otázce sousedství s Romem/y kladnou možnost bez výhrad, 9 respondentů také uvedlo kladnou možnost ovšem s podmínkou a dalších 8 dotazovaných uvedlo „Ne“.

5. Diskuse

Cílem této diplomové práce bylo zmapovat znalost romské kultury a tradic u romské komunity v Táboře a znalosti romské kultury a tradic majoritní společností v Táboře. V souladu s tímto cílem byly stanoveny 2 hlavní hypotézy a 8 pracovních hypotéz. Za účelem testování hypotéz byly provedeny 2 studie, obě stejnou technikou sběru dat.

Respondenti výzkumu 1 byli rozděleni do 3 skupin dle integrace za účelem vzájemného porovnání jednotlivých odpovědí na dané otázky.

První hlavní hypotéza předpokládala, že romská komunita v Táboře svou kulturu a tradice většinou již nezná. Při jejím formulování jsem vycházela jednak z poznatků autorů, jež se touto problematikou zabývají, a také z vlastní zkušenosti romského poradce v Táboře. Řízeným rozhovorem však bylo zjištěno, že 80 % dotazovaných uvedlo alespoň jeden prvek romské kultury či tradice. Toto zjištění vyvrátilo první hlavní hypotézu. Nejčastěji uváděným prvkem byla hudba (90%) a tanec (75%). Jako další byly tradiční jídlo, křtiny, svatby a pohřby. Mezi nejméně uváděné prvky patřilo tradiční odívání, kočování a pospolitost Romů. Za významnou považují hlavně minimálně uváděnou pospolitost, jež se nejvíce projevuje v rodinné soudržnosti a společenství Romů obecně. Důvodem malé četnosti této odpovědi může být odraz stavu romské komunity v Táboře, která není ucelená, chybí jí autorita. Možným vysvětlení však může také být nezařazení si pospolitosti jako součásti romské kultury a tradic.

Dalším velmi zajímavým zjištěním byla nedostatečná znalost romské vlajky a hymny, kdy pouze 42% oslovených Romů mělo povědomí o existenci romské vlajky, ovšem opět pouze 16% z celkového počtu oslovených uvedlo její popis. Podobná zjištění následovala také u znalosti romské hymny, kdy o ní vědělo jenom 40 % dotazovaných, avšak pouze 16 % znalo její text a melodii. Významný rozdíl jsem zaznamenala v odpovědích skupiny neintegrováných respondentů v porovnání se skupinami integrovaných a integrovaných z části., kdy neintegrování z převážné části neznali tyto dva prvky romské kultury. Tento fakt může do jisté míry souviset s rozdílným způsobem života dotazovaných skupin.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že pro oslovené Romy jsou nejznámějšími prvky v oblasti romské kultury a tradic hudba a tanec a rodinné oslavy spojené s uzavřením

manželství, narozením dítěte a uctíváním mrtvých, na rozdíl od znalosti dvou tolik významných atributů jako jsou romská vlajka a hymna. Oslovení Romové tedy znají takové prvky kultury a tradic, se kterými se přímo setkávají v praxi, mají s nimi osobní zkušenost. Více teoretické znalosti, v mém výzkumu znalost romské vlajky, hymny a Mezinárodního dne Romů (viz. dále), které předpokládají vlastní sebevzdělávání, četbu literatury apod., jim však převážně chybí. Toto do určité míry potvrzuje i zjištění týkající zdroje znalosti dotazovaných. Jako hlavní zdroj informací byla ze 66 % uvedena rodina, dále pak ze 17% média.

Během tohoto výzkumu bylo stanoveno 5 pracovních hypotéz, které blíže zkoumaly názory dotazovaných Romů. První pracovní hypotéza předpokládala, že oslovení Romové své tradice nedodržují. Po vyhodnocení řízeného rozhovoru bylo zjištěno, že 64% oslovených dodržuje alespoň 1 romský zvyk či tradici. Předpoklad první pracovní hypotézy se tak nepotvrdil. Mezi nejčastěji uváděnými dodržovanými tradicemi byly tradiční jídla, svatby, křtiny, pohřby. Hudba (19%) a tanec (9%) byly uváděny méně často, což je ve srovnání s tím, že se jednalo o nejčastěji uváděný prvek romské kultury a tradice, zarážející. Vysvětlením může být nedostatek příležitostí v oblasti kulturního vyžití, zejména romské taneční zábavy, ve městě Táboře. S tímto také souvisí fakt, že do nedávné doby ve městě Táboře aktivně nepůsobila kvalitní romská organizace. Od února loňského roku v našem městě působí romské občanské sdružení Verdan – Vůz, které se snaží svou činností přispět k obohacení kulturního života tábořských Romů. S ohledem na jeho poměrně krátké působení budou však výsledky jeho činnosti patrné spíše až za určitý čas. Dalším přínosem v kulturním vyžití Romů mohou být akce plánované neziskovými organizacemi za finanční spoluúčasti města Tábora v druhé polovině tohoto roku. Jednou z nich je například plánovaná realizace Romského festivalu, jehož cílem je propagace romské kultury nejen majoritní společnosti ale také samotným Romům.

Druhá pracovní hypotéza předpokládala, že Romové v domácím prostředí většinou hovoří romským jazykem. Výzkumem bylo zjištěno, že 64% oslovených Romů v domácím prostředí hovoří romsky, zbývajících 36% uvedlo, že romsky nehovoří. Toto zjištění potvrdilo druhou pracovní hypotézu a je pro zachování identity Romů

velice důležité a pozitivní. S tímto pozitivním výstupem určitě souvisí další dvě důležitá zjištění, a to že u 82% oslovených Romů se hovořilo romským jazykem již v primární rodině a také to, že 84% dotazovaných Romů vede své děti ke znalosti nejen českého ale také romského jazyka. Na druhou stranu je však zajímavé, že romštinu jako prvek romské kultury neuvedl jediný respondent.

Třetí pracovní hypotéza předpokládala, že Romové většinou nevědí o existenci Mezinárodního dne Romů. Tato pracovní hypotéza se potvrdila, jelikož bylo zjištěno, že 72% dotazovaných nevědělo o existenci tohoto významného dne. Zbývajících 28% respondentů o tomto dnu mělo povědomí, přesto však pouze 3 oslovení věděli přesný datum. Při porovnání jednotlivých skupin nebyl zaznamenán významný rozdíl. Tento výsledek pravděpodobně opět souvisí s již dříve zmíněným faktem nedostatku příležitostí v oblasti kulturního vyžití a pasivity v získávání informací některých Romů.

Pracovní hypotéza 4 předpokládala, že Romové hodnotí postoj Neromů vůči Romům převážně negativně. Bohužel se toto tvrzení potvrdilo, protože ani jeden respondent neoznačil postoj majority k Romům za dobrý a pouze 36% dotazovaných jej označilo za ambivalentní (ani dobrý ani špatný). Dalších 56 % respondentů jej označilo za špatný, zbývajících 8% nevědělo. Důvodem špatného postoje majority vůči Romům jsou dle respondentů nejčastěji předsudky (71%), dále nechť Romů pracovat (18%) a také rasismus (11%). Za zmínku také stojí, že v rámci řízeného rozhovoru byl nejčastěji uváděnou romskou osobností JUDr. Emil Ščuka, romský aktivista, který mimo jiné reprezentuje české Romy jak na národní tak mezinárodní úrovni a významně tak ovlivňuje právě postoj majoritní společnosti k Romům.

Tvrzení pracovní hypotézy 5 předpokládalo, že Romové považují za důležité, aby znali svou historii a kulturu a dodržovali své tradice. Toto tvrzení se potvrdilo, protože 70% dotazovaných považovalo tuto znalost za důležitou, a to nejvíce pro udržení Romipen – romství, a dále pro snazší integraci a zlepšení vztahů s Neromy. Pro zbylých 30% dotazovaných nebyla tato znalost důležitá. Jsem velice ráda, že se tento předpoklad potvrdil. Jako paradox se však jeví toto zjištění v porovnání s mírou jejich znalostí v oblasti romské kultury a tradic, jak již bylo uvedeno dříve. K romství, které bylo Romy nejvíce uváděno ve významu znalosti historie, kultury a tradic, bych velmi

rada uvedla, že k romské národnosti se z celkového počtu oslovených přihlásilo 72% Romů. Toto zjištění považuji za velmi důležité, protože pokud se Romové hlásí ke svému romství, posilují tím národní i osobní identitu všech Romů. *„Zřeknutí se vlastního romství může vést k tomu, že se Rom snaží zdůraznit své nové „gádžovství“ ještě větší distancí od svého „bývalého“ národa, než jakou projevují gádžové.“ (15)*

Jak jsem již výše uvedla respondenti tohoto výzkumu byli rozděleni do 3 skupin dle integrace. Předpokládala jsem, že zde budou patrné rozdíly vzhledem k odlišnému životnímu stylu respondentů v jednotlivých skupinách a tím i chápání některých hodnot, které byly předmětem tohoto výzkumu. Toto se však nepotvrdilo, v odpovědích na dané otázky jsem zaznamenala pouze jeden významný rozdíl a to ve znalosti romské vlajky a hymny, jak je již uvedeno dříve. Významnější rozdíly byly dále zaznamenány pouze v otázkách znalosti země původu Romů (v porovnání s ostatními skupinami vyšla nejlépe co do znalosti skupina integrovaných respondentů), dále užívání romského jazyka v domácím prostředí (nejméně respondentů mluvících doma romsky bylo ve skupině integrovaných dotazovaných). V otázce hodnocení postoje Neromů vůči Romům se výrazněji odlišovaly odpovědi skupiny integrovaných respondentů, kteří nejčastěji uvedli ambivalentní postoj, na rozdíl od respondentů zbývajících 2 skupin, u nichž převažovalo negativní hodnocení. Překvapivě více respondentů ve skupině integrovaných pak nevnímalo jako důležitou znalost vlastní historie, kultury a tradic v porovnání s ostatními skupinami.

Respondenti druhého výzkumu byli rozděleni do 3 skupin. 2 skupiny tvořili respondenti, kteří s Romy pracují – skupina úředníků a skupina pracovníků neziskových organizací, třetí skupinou byli náhodně oslovení respondenti.

Druhá hlavní hypotéza předpokládala, že majoritní společnost v Táboře nezná romskou kulturu a tradice. Tato hypotéza se nepotvrdila, protože 78% dotazovaných znalo alespoň jeden prvek romské kultury a tradice. Nejčastěji byla uváděna hudba (92%), tanec (62%), pohřby (33%), svatby (31%), odívání (23%), pospolitost (26 %). Nejčastěji uváděná hudba a tanec pravděpodobně souvisí také s nejvíce uváděnou romskou osobností, za kterou oslovení Neromové považují romskou zpěvačku Věru Bílou, Antonína Gondolána a z médií známou Yvetu Kováčovou. Pozitivní vztah

k hudbě je nejvíce zřejmý u respondentů zastoupených ve skupině pracovníků úřadů, kterým se romská hudba líbila nejvíce. Na rozdíl od samotných Romů uvedly oslovení Neromové jako prvek romské kultury také jazyk, pohádky, tradiční řemesla a víru.

Obdobně jako u dotazovaných Romů nevědělo 58 % oslovených Neromů o existenci romské vlajky a hymny, zemi původu znalo pouze 48% dotazovaných. Co se týká znalosti nějakého výrazu v romském jazyce, uvedlo ho pouze 38 %, přičemž nejčastěji uváděným výrazem byl „gadžo“ (Nerom), „čhave“ (děti), „verdan“ (vůz) a „love“ (peníze). Alespoň jedno tradiční romské jídlo znalo 32% oslovených, nejčastěji byly uváděny halušky.

Úroveň znalostí respondentů majoritní společnosti ve skupinách pracovníků úřadů a neziskových organizací byla vyšší než u náhodně oslovených respondentů a to především v převážně teoretických znalostech (romská hymna a vlajka). Důvod tohoto spatřuji především v častějším a užším kontaktu pracovníků úřadů a neziskových organizací s Romy a také již v samotném vzdělávání těchto pracovníků, kde se seznamují s historií a kulturou Romů, a různých kurzech a seminářích s romskou tematikou v rámci dalšího zvyšování odborné způsobilosti.

Nejčastějším zdrojem informací o romské kultuře a tradicích byla média (28%), dále přátelé (17%) a z 12% též rodina a samotní Romové.

K druhé hlavní hypotéze byly stanoveny 3 pracovní hypotézy. První pracovní předpokládala, že většina Neromů uvede alespoň jednu hodnotu, které si na Romech váží. Tento předpoklad se potvrdil, protože 90% oslovených uvedlo alespoň jedno pozitivum, které na Romech vnímá. Nejčastěji to byla rodinná sounáležitost (67%), temperament (24%) a hudební talent (11%). Uvedeny byly také otevřenost, péče o staré lidi a přátelskost. 10% oslovených nevědělo, jakou pozitivní hodnotu uvést. Celkově toto zjištění vypovídá také o tom, že Neromové nevnímají Romy pouze z hlediska negativních jevů, tedy tak jak jsou Romové v médiích převážně prezentováni. Zejména média mají bohužel velký vliv na utváření veřejného mínění, zvláště v souvislosti s Romy. *„Čím více se média přizpůsobují poptávce po senzačně přibarvených negativních informacích o Romech, tím horší představy o nich veřejnost má. A čím horší jsou představy veřejnosti, tím lépe se ovšem takové negativní informace*

„prodávají“ – čímž je uzavřen bludný kruh, či spíše tím hrozivěji se rozvíjí spirála vzájemného odcizení, strachu a nenávisti“ (15)

Pracovní hypotéza 2 předpokládala, že větší část Neromů se bude chtít blíže seznámit s romskou kulturou. Tato hypotéza se potvrdila, jelikož 68 % dotazovaných projevilo zájem se blíže seznámit s romskou kulturou, dalších 20% zájem nemělo a zbylých 12% nevědělo. Domnívám se, že zájem majority o romskou kulturu je na místě a může být výzvou pro neziskové organizace a úřady v Táboře, aby svou činností více přispívaly k prezentaci romské kultury a tradic v zájmu lepšího poznání a pochopení mentality Romů.

Předpokladem třetí pracovní hypotézy bylo, že Neromové budou považovat za důležitou vlastní znalost historie, kultury a tradic Romů. Tento předpoklad se potvrdil, jelikož 82 % respondentů považovalo vlastní znalost romské historie a kultury tradic za důležitou, pouze 18 % ji za důležitou nepovažovalo. Ti, kteří uvedli tuto znalost za důležitou, viděli její význam především v porozumění (90 %) a lepším soužití (10 %). Tento výsledek jenom znovu potvrzuje zájem oslovených Neromů o kulturu a bližší poznání životního stylu Romů a opět vyzývá organizace jak na státní tak nestátní úrovni k výraznější propagaci romské kultury a historie.

Jak jsem již výše uvedla respondenti tohoto výzkumu byli rozděleni do 3 skupin. 2 skupiny tvořili respondenti, kteří s Romy pracují – skupina úředníků a skupina pracovníků neziskových organizací, třetí skupinou byli náhodně oslovení respondenti v centru města. Důvodem této stratifikace byl předpoklad, že respondenti, kteří s Romy pracují či jsou s nimi v častějším styku, budou mít lepší znalosti v oblasti romské kultury a tradic než-li respondenti setkávající se Romy na jiné než profesní úrovni. Rozdílly byly evidentní především v otázkách názoru na to, zda Romové dodržují své zvyky a tradice, kdy celkově 50% dotazovaných uvedlo, že Romové dodržují tradice (nejvíce kladných odpovědí uvedli oslovení zástupci úřadů) a 48% mělo opačný názor. Dále byl významný rozdíl v odpovědích na otázku, zda mají Romové svou vlajku a hymnu a znalosti tradičních romských jídel, kdy o existenci těchto dvou atributů nejvíce věděli respondenti z neziskových organizací. Obdobně i u znalosti nějakého výrazu v romském jazyce věděli nejvíce oslovení zástupci neziskových organizací.

Skupina obecné majority se výrazně lišila v odpovědi na otázku, čeho si na Romech váží, s tím že jako jediné pozitivum uvedli všichni respondenti rodinnou sounáležitost. Obdobně odlišně od ostatních dvou skupin uváděla i negativa spatřující na Romech, a to především kriminalitu a závislost na sociálních dávkách. Z odpovědí této skupiny dále vyplývá, že má nejmenší zájem se blíže seznámit s romskou kulturou v porovnání s ostatními dvěma skupinami.

Na základě výše uvedeného vyplývá, že cíl práce, tak jak byl stanovený na počátku, byl naplněn. Výsledky obou výzkumů nepotvrdily z výše uvedených důvodů, dvě hlavní a jednu pracovní hypotézu a zároveň potvrdili 7 pracovních hypotéz.

Zvolená metodika byla k testování stanovených hypotéz dle mého názoru vyhovující. Pokud by se tento výzkum do budoucna opakoval, doporučila bych rozšíření počtu oslovených Romů i Neromů. Ovšem pro účel této práce byla velikost zkoumaného vzorku dostačující.

Závěrem bych ráda kladně zhodnotila postoje, které k mému výzkumu zaujali respondenti obou dvou výzkumů a zvláště poděkovala vedoucí práce PhDr. Evě Davidové, CSc. za vstřícný přístup a hodnotné informace, kterými významně přispěla ke vytvoření této práce.

6. Závěr

Cílem této diplomové práce bylo zmapovat znalost romské kultury a tradic u romské komunity v Táboře a znalosti romské kultury a tradic majoritní společností v Táboře. Cíl práce byl naplněn.

V souladu s tímto cílem byly stanoveny 2 hlavní hypotézy a 8 pracovních hypotéz. První hlavní hypotéza, která předpokládala, že romská komunita v Táboře svou kulturu a tradice většinou již nezná, byla výzkumem nepotvrzena. Také druhá hlavní hypotéza, která předpokládala že majoritní společnost v Táboře nezná romskou kulturu, byla nepotvrzena.

Na základě tohoto těchto zjištění z mých studií vyplynula další důležitá sdělení, která jsem podrobně rozvedla v diskusní části této práce. Přesto bych však znovu zdůraznila ty, o kterých si myslím, že jsou nejpodstatnější.

Zejména se jedná o romský jazyk, který sice nebyl oslovenými Romy uveden jako prvek romské kultury, zato jím převážná část oslovených Romů hovoří v domácím prostředí a také k jeho znalosti vedou své děti. Domnívám se, že toto zjištění je velmi důležité, protože absence mateřského jazyka v romských rodinách představuje jeden z největších handicapů pro děti při nástupu do školy. Děti, které odmala vnímají romštinu jako svůj první mateřský jazyk a dobře se mu naučí, jsou pak daleko lépe připraveny na zvládnutí dalšího jazyka na stejné úrovni, jazyka českého. Toto pozitivní zjištění obdobně jako další skutečnost týkající se romské národnosti, kterou uvedla převážná část oslovených Romů, všeobecně posiluje identitu Romů a zvláště pozitivně přispívá k snazší integraci romských komunit do běžné společnosti.

Dalším velmi zajímavým zjištěním, které nelze opomenout, je u Romů neznalost dvou tolika významných atributů, jimiž se vyznačuje každý národ, a to romské vlajky, hymny a také mezinárodního dne Romů. Tyto znalosti ovšem mají převážně teoretický charakter a lze je získat spíše vlastním sebevzděláváním, kterému Romové však nepřikládají velký význam. Dle mého názoru by tento nedostatek také napomohla vyřešit častější propagace výše uvedených prvků v rámci aktivit realizovaných místními organizacemi, na které bych proto z titulu své funkce chtěla apelovat. Vhodnou příležitostí se mi jeví plánovaný romský festival, který by měl být realizován v červnu

tohoto roku, a to za finanční účasti obce.

U příslušníků majoritní společnosti mne velmi příjemně překvapilo, že většina z nich uvedla alespoň jednu pozitivní hodnotu, které si na Romech váží a kterou hodnotí kladně. Toto zjištění vypovídá zejména o tom, že Romové nejsou vnímáni pouze v negativním slova smyslu, tedy tak jak jsou převážně prezentováni v médiích.

Velmi významným výsledkem je také zjevný zájem ze strany Neromů o bližší seznámení s romskou kulturou a také to, že považují vlastní znalost historie, kultury a tradic Romů za významnou. Toto zjištění tak opět nabádá k výraznější propagaci romské kultury.

Celá tato diplomová práce se zabývá uvědoměním si vlastní kultury a historie Romů a zároveň měří i znalosti, které o romské historii a kultuře mají členové majoritní společnosti ve městě Táboře. Důvodem zvolení tohoto tématu je nepopiratelná potřeba vlastní identity každého člověka, kterou jak se zdá někteří Romové ztratili, aniž přijali identitu většinové společnosti. Toto vykořenění způsobuje samo o sobě mnoho problémů, když se však setkává z neznalostí a zároveň nepochopením majority, jedná se o celospolečenský problém, s jehož projevy se setkáváme téměř denně v médiích či osobním životě.

Byla bych ráda, aby má práce mohla být přístupná nejen odborníkům, ale všem, které tato tolik diskutovaná oblast zajímá, či se jich přímo dotýká, neboť není psána odborným jazykem a i laik je schopen ji porozumět. K naplnění tohoto cíle ji budu prezentovat na webových stránkách města Tábora.

Vzhledem k tomu, že tato práce je svým charakterem první, která se touto problematikou v našem městě zabývala, domnívám se, že by její výsledky mohly pozitivně ovlivnit či nastítnit další vývoj v oblasti poskytování služeb romské komunitě ve městě Tábor.

V samotném závěru bych ráda uvedla, že i pro mne samotnou je tato práce velmi přínosná, jejím zpracováním jsem získala řadu nových poznatků a námětů, které jsou pro mé další působení v této oblasti velmi důležité.

7. Seznam použitých zdrojů

1. BARŠA, P. *Politická teorie multikulturalismu*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. 347 s. ISBN 80-85959-47-X.
2. BOLDIŠ, P. *Bibliografické citace dokumenku podle ČSN 690 a ČSN ISO 690: Část 2 – Modely a příklady citací u jednotlivých typů dokumentů* [on line]. Verze 3.0 (2004) [cit. 1999 - 2004] poslední aktualizace 11.11.2004
3. BOLDIŠ, P. *Bibliografické citace dokumentů podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2: část 1 – citace: metodika a obecná pravidla*. Verze 3.2. © 1999 – 20002, poslední aktualizace 3.9.2002. URL:<<http://www.boldis.cz/citace/citace> 1. ps>
4. ČERNÁ, M. a kol. *Černobílý život*. Praha: Gallery, 2000. 176 s. ISBN 80-86010-37-6.
5. DAVIDOVÁ, E. *Cesty Romů - Romano drom*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. 273 s. ISBN 80-244-0524-5.
6. DAVIDOVÁ, E. Jinakost – to není negativní vlastnost. In *Romové a zvláštní školy. Sborník z 10. setkání Hnutí R v Ostravě*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1997.s. 41. – 45. ISBN 80-902149-6-7.
7. DAVIDOVÁ, E. Mezinárodní romská vlajka a hymna (k Mezinárodnímu dni Romů), Měsíčník *Romano Vod'i – romská duše*, 2006, 4 roč. 3/2006, 10 s.
8. DAVIDOVÁ, E., LHOTKA, P., VOJTOVÁ, P. *Právní postavení Romů v zemích Evropské unie*. 1. vyd. Praha: Triton, 2005. 156 s. ISBN 80-7254-727-5.
9. *Demografie Romů*. [on line]. Poslední aktualizace – neuvedeno. [cit. 2007-01-28] Dostupné z <http://www.demografie.info/?cz_demoromu>
10. *Dělení Romů*. [on line]. Český rozhlas 1997-2007, poslední aktualizace 26.2. 2000. [cit. 2007-01-25] .Dostupné z <<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18901>>
11. DISMAN, M.: *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000. 374 s. ISBN 80-246-0139-7.

12. DOBŠÍKOVÁ, E. Vzdělávání romských dětí v některých jeho souvislostech. In *Romové a univerzity. Sborník z 14. setkání Hnutí R na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích 3. – 4. prosince 1999*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 2000. s. 119 – 123. ISBN 80-902461-2-5.
13. DOBŠÍKOVÁ, E. Vzdělávání a volný čas romských dětí a mládeže. In *Romové a volný čas. Sborník z 9. setkání Hnutí R v Brně 17. – 18. října 1997*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1997. s. 58 – 64. ISBN 80-902149-5-9.
14. FRASER, A. *Cikáni*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 374 s. ISBN 80-7106-212-X.
15. FRIŠTENSKÁ H. VÍŠEK, P. *O Romech (Na co jste se chtěli zeptat)*. Manuál pro obce. Praha: Vzdělávací centrum pro veřejnou správu ČR, o.p.s., 2002. 141 s.
16. HAIŠMAN, T. Romové v Československu v letech 1945 –1967. In: *Romové v České republice*. 1. vyd. Praha: Socioklub, 1999. 558. s. ISBN 80-902260-7-8.
17. HANZAL, J. *Cikáni na Moravě v 15. až 18. století*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2004. 240 s. ISBN 80-7106-508-0.
18. HOLOMEK, K. Návrh vzdělávacího systému romských žáků a studentů v českém školství. In: *Společně (Spolu s Romy k multikulturní výchově ve školství). Sborník – setkání romské i neromské mládeže s pedagogy a přáteli v Brně 12.14. dubna 1996*. Ústí nad Labem – Brno: Hnutí R, 1997. s. 58-68. ISBN 80-902149-2-4.
19. HORVÁTHOVÁ, J. *Výstava děl neprofesionálních romských výtvarníků*. Brno: Muzeum romské kultury, 1998. 20 s. ISBN 80-902476-0-1.
20. HORVÁTHOVÁ, J. *Základní informace o dějinách a kultuře Romů*. Praha: MŠMT ČR, 1998. 51 s.
21. HÜBSCHMANOVÁ, M. *Šaj pes dovakeras – Můžeme se domluvit*. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998. 129 s. ISBN 80-7067-905-0.
22. HÜBSCHMANOVÁ, M., ŠEBKOVÁ, H., ŽIGOVÁ A. *Romsko-český a česko romský kapesní slovník*. 2. vyd. Praha: Fortuna, 2001. 656 s. ISBN 80-7168-619-0.
23. KALIBOVÁ, K. Romové z pohledu statistiky a demografie. In: *Romové v České republice*. 1. vyd. Praha: Socioklub, 1999. 558 s. ISBN 80-902260-7-8.

24. KAŠTÁNKOVÁ, M., BALÁŽOVÁ, J. *Náboženství Romů*. [on line]. Český rozhlas 1997-2007, poslední aktualizace 26.2.2000. [cit.2007-2-5].
Dostupné z <<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18147>>
25. KOLÁŘ, Z. Učitel romských žáků – objekt subjektové vztahy. In *Romové a pedagogika. Sborník 15. setkání Hnutí R na Technické univerzitě v Liberci 24.-25. března 2000*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 2000. s. 31 – 36. ISBN 80-902461-3-3.
26. Kolektiv autorů Muzea romské kultury. *Romové – o Roma, Tradice a současnost – Angoder the akának*. Brno: Moravské zemské muzeum/Svan, Muzeum romské Kultury v Brně, 1999. 90 s. ISBN 80- 85956-14-4.
27. *Kořeny romského výtvarnictví*. [on line]. Brno: Muzeum romské kultury, 2000-2005. Poslední aktualizace – neuvedeno. [cit 2007-215].
Dostupné z <http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&task=blogsection&id=11&Itemid=48>
28. LHOTKA, P. *Původ Romů a jejich příchod do Evropy* [on line]. Poslední aktualizace – neuvedeno. [cit.2007-1-25].
Dostupné z <http://skola.romea.cz/cz/historie.ph>.
29. MANN, A. B. *Romský dějepis*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 2001. 48 s. ISBN 80-7168 762-6.
30. MOHYLA, O. *Hodnotový systém Romů*. [online]. Poslední aktualizace r. 2005. [cit. 2007-2-3] Dostupné z < <http://drsny.net/?id=176>>.
31. NEČAS, C. *Historický kalendář – Dějiny českých Romů v datech*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1997. 123 s. ISBN 80-7067-769-4.
32. NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. 1. vyd. Praha: Prostor, 1999. 208 s. ISBN 80-7268-022-2.
33. NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 5. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 2002.129 s. ISBN 80-244-0497-4.
34. PAVELČÍKOVÁ, N. *Romové v Českých zemích v letech 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004. 183 s. ISBN 80-86621-07-3.

35. POLIAKOVÁ, T. *Rómska populácia v procese historického vývoja*. (Vysokoškolské učební texty). Trnava: SAP-Slovak Academie Press, spol.s.r.o., 1999. 60 s. ISBN 80-88908-49-3.
36. *Poznání k porozumění*. Příručka pro výuku o romské menšině na základních školách. Centrum ochrany lidských práv Jižní Čechy [on line]. Poslední aktualizace – nevedeno. [cit. 2007- 25-1]
Dostupné z <http://www.latron.cz/index.php4?page=show&pi=4&spi=2>
37. *Rada vlády pro záležitosti romské komunity*. [on line]. Praha: Úřad vlády ČR, 2007, poslední aktualizace – nevedeno.
Dostupné z <<http://www.vlada.cz/cs/rvk/rzrk/rzrk.html>>
38. ROBINSON, B.A. *The religion & culture of the Roma*. [on line]. © 1998 to 2007, Latest update: 2007-FEB-13. [cit. 2007-3-5].
Dostupné z <<http://www.religioustolerance.org/roma.htm>>
39. *Romové v České republice po roce 1989*. [on line]. Poslední aktualizace – nevedeno [cit. 2007-1-26]
Dostupné z <<http://skola.romea.cz/cz/index.php?id=historie/14>>
40. *Romská kultura, zvyky, tradice*. [on line]. Poslední aktualizace nevedeno. [cit. 2007 – 2-5]. Dostupné z http://www.gymhust.cz/projekty/romove/8_kapitola.html
41. *Romský jazyk*. [on line]. [cit. 2007- 2-22]. Poslední aktualizace – nevedeno.
Dostupné z <http://www.romove.osf.cz/rom_jazyk.htm>
42. ŘÍČAN, P. Socializace romských dětí ve škole. In *Romové a majorita. Sborník ze 7. setkání Hnutí R v Kladně 13.-14. prosince 1996*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1997. s. 27 – 41. ISBN 80-902149-7-5.
Dostupné z <<http://skola.romea.cz/cz/historie.php>>.
43. ŘÍČAN, P. *S Romy žít budem – jde o to jak*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 143 s. ISBN 80-7178-250-5.
44. *Statistiky nezaměstnanosti*. [on line]. Praha: MPSV, 2002 - 2006, poslední aktualizace- nevedeno. [cit. 2007-3-16].
Dostupné z <<http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/mes>>

45. ŠČUKA, E. *Romové v Evropě*. [on line]. Český rozhlas 1997 – 2007, poslední aktualizace neuvedeno. [cit. 2007- 2-20]
Dostupné z <http://www.romea.cz/index.php?id=servis/z2003_0049>
46. ŠIŠKOVÁ, T. *Menšiny a migranti v České republice: My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 200 s. ISBN 80-7178-648-9.
47. ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. 1. vyd. Praha: Grada, 2000. 96 s. ISBN 80-7169- 528-9.
48. VÍŠEK, P. Program integrace – řešení problémů romských obyvatel v období 1970 – 1989. In: *Romové v České republice*. 1. vyd. Praha: Socioklub, 1999. 558 s. ISBN 80-902260-7-8.

8. Klíčová slova

- Rom
- majoritní společnost
- romská kultura
- romské tradice
- porozumění

9. Přílohy

Příloha 1

Struktura řízeného rozhovoru: Znalost romské kultury a tradic romskou komunitou

Příloha 2

Struktura řízeného rozhovoru: Znalost romské kultury a tradic majoritní společností

Příloha 3

Romská vlajka

Příloha 4

Romská hymna